

Kampallon kankakunnat.

Tietoja
Maailman kansoista,

heidän tamoista, uskonnoista
ja vaiheista.

Saksasta mukailtu.

Toinen painos.

Turussa,
G. W. Wifénin ja Rumpp. kirjapainossa,
1879.

Ihmiskunta yleensä.

Sekä uskontomme pyhät alkuperä-tiedot, että muutkin kansojen vanhimmat muistojutut viittaavat siihen, että ihmis-kunnan alkuperä on ollut Keski-Aasiassa. Siellä on luontofin niin runsaasti jakanut kauneuttansa, että nämät paikka-kunnat Mooseseksen kirjossa tähdellä oikeudella kutsutaan „Paratiisiksi“ eli „Sumalan puu-tarhaksi.“ Pyhä raamattu, joka on uskottavista historiallis-tiedoista vanhin, kertoo, niinkuin tiedämme, että ihmiset ovat lähteneet yhdestä paris-kunnasta, Atamista ja Ewasta. Mutta ihmiskunta hävitettiin pian pahuu-
tensa tähden; ainoastaan Noa perheenensä jätettiin elämään. Kolme poikansa Sem, Ham ja Jafetti tulivat nyt uuden ihmisluvun esi-isiksi. Sitten-
min ovat myöskin maanpallon kansat näistä Noan pojista saaneet nimitystä, kun ovat jakanneet kolmeen isoon lahkoon: Semilaiset, Hamilaiset ja Jafettilaiset.

Koska nyt aikojen kuluessa ihmiset yhä lewisivät leviämistänsä maan päällä, muuttuivat he vähitellen ulko-muotonsa puolesta toisistansa eria-
waaisiksi. Tähän oli monta vaikuttavaa syytä, mil-

loin eri ilma-ala ja muu asunto-paikan eroavaisuus, milloin eri sivistyksen- ja elatuksen-tila. — Sentähden hajosivatkin ihmiset eri kansoihin; kansa, näet, on yksi yhteis-elämään liitetty väen-paljous, joka kielettä tahji ulko-muodolta, tawoilta, uskonolta ja hallitus-muodoltansa taidetaan muista kansoista erittää. Mutta muutamat kansat pyyhivät lähemmässä sukulaisuudessa toisillensa, toiset taas wallankin wieraaptuivat ja sillä tawoin on syntynyt koko maan-piirissä wiisi eri ihmis-lajia eli luokkaa, jotka kuitenkin kaikki, — kun ovat yhdestä paris-kunnasta saaneet alkunsa, — ovat itsestänsä yhtä pätevät, waikka monenlaiset seikat owatkin estäneet heitä samaan kuntoon pääsemästä. Nämät ihmisluokat owat:

1. Kaupafolainen ihmisluokka, johon kuuluvat kaikki Eurooppalaiset, paitsi suomalaisia kansan-lahkoa, Länsi-aafialaiset ja Pohjois-amerikkalaiset. Tämä luokka, joka on Kaupafon wuori-selänteeseen mukaan nimitetty, on kaikista etewimpänä pidettävä. Sillä tämä on se ainoa, johon sivistys on oikein päässyt juurtumaan ja josta se sitten on lewinnyt toisille kansa-kunnille. Sentähden voimmekin sen sanoa ihmiskunnan johdattajaksi. Hänen jalo kutsumuksensa näyttää olewan sivistyttää vielä raakuudessa eläviä weliänsä. Myöskin

ihmiskunnan historia kertoo meidän ainoastaan tähän kuuluvien kansojen weikeistä ja edistymisestä. — Waaleja iho, pitkät ja pehmeät hiukset huna kaunis ja soma kasvojen muoto ovat Kaukasian ihmisen-luokan tunnus-merkit.

2. Mongolilainen ihmisluokka; siihen kuuluu isoin osa Asian asukkaista, jos Länsi-asialaiset eroitamme, vieläpä Suomalaiset kansat Euroopassa huna Eskimot Pohjois-Amerikassa. Siihen kuuluvilla kansoilla on enimmäkseen waalean-keltainen iho, karheat hiukset, silmän-nurkat winossa ja poskipäät (sajupäät) pyrstyssä. Suomalaiset ovat tässä luokassa meidän ainoat, jotka ovat päässeet korkeampaan sivistykseen.

3. Etiopilainen ihmisluokka; tämä sisältää kaikki Afrikkalaiset, jotka eivät kuulu Kaukasolaiseen ihmisluokkaan. Tunto-merkkinsä ovat; musta iho, willawat käreä-hiukset, paksum huulet ja nylkä nenä. He kutsutaan tavallisesti Negeriksi.

4. Amerikalainen ihmisluokka; tähän kuuluvat kaikki Amerikan kotoperäiset kansat eli alkuperäiset. Nämät tunnetaan wasken-karvaisesta ihosta, ohuesta musta-tufasta ja leweästä naamastansa.

5. Malajilainen ihmisluokka; tähän kuuluu osa Intian itä-saarennon asukkaita ynnä Etelämeren saaristolaiset. Malajilaiseen kansakuntaan kuuluvilla on ruosteen-karvainen iho, leveä nenä, pitkä suu, mustat, paksumat käherä-hiukset.

Näistä ihmisluokkain tunnus-merkeistä hawaitsemme, ihon, tukan ja pääkallon rakennuksen paraiten osoittavan, mihin luokkaan kukin kansa on luettava. Kaukasolaisessa ihmisluokassa tunnetaan Eurooppalaisen pää kohta pitkästä raimastaan joka tavallisesti on munan-muotoinen, myöskin kauriista otsan kumusta ja suorasta nenän-roustosta, joka on josjakin esiin pistävä. Itä-intialaiset ovat merkittävät pääkallonsa suipukasta kumusta, lyhyestä taka-raimasta ja warjin lujista leufapielistänsä. Aitiopilaisen ihmisluokan Ahrikalaisilla taas on kaita taka-raima ja lyhyt nenän-rousto, mutta Tartarilaisilla ja Kalmukilla Kaspien meren tienoilla on suippo pääkallo, alhainen otsa, lyvät silmänkolot ja aiwan lyhyt nenän-rousto.

Näin helposti ei käy ko'on ja wartalon puolesta ihmisluokat toijistanja eroittaa. Vähimmät ihmiset asuvat pohjois- ja etelä-nawan liellä. He harvoin ovat enemmän kuin neljän jalan korkeiset. Ehy tähän mataluuteen on kylmä ilma, joka myöskin kutistaa kasvut ja estää heidät sitten kuu-

juudestanja kohoomasta. Pää-syy kansojen erinäisyyteen on ilman-ala, jolla ymmärretään jonkun maan kylmyys, lämpimyyt ja säät. Mimmoinen ilman-ala maassa on, rippuu warsinfin siitä, onko maa päivän-tasaajaa liellä wai siitä kaukana. Mitä liempänä päivän-tasaajata maa omppi, sitä lämpösempi; mitä kaukaisempana siitä, sitä kylmempi. Myöskin monta muuta seikkaa koskee ilman-alaan. Niin woiwat meren likeytyys, maan sisällinen luonne, jos se esimerkiksi on suoperäinen tahi ei, ja korkeat wuoret, jotka maan rajoittawat ja suojelewat, tehdä ilman-alan joksiin toisemmoiseksi, kuin päivä-tasaajan kaukaisuudesta arwaten päättää sopiisi.

Kun nyt Kaukasolainen ihmisluokka, joka on kaifiesta wanhimpana pidettävä, yhä lewisi maan päällä, niin oli tästä wälttämätön seuraus, että ne ihmiset, jotka Aasiasta muuttiwat majansa tuohon kuumempaan Ahriikkaan, tuliwat monen muutoksen alaisiksi. Niinpä muuttui ihonsa ihan muistaksi. Mutta ilman-ala ei kose ainoastaan ruumiin kuntoon ja muotoon, waan myös ihmisten hengelliseen wirehteen. Myöskin elatus-aineista ja muista ihmiseen koskewista asioista woiimme saman sanoa. On esimerkiksi hawaittu, että ihmiset, jotka wuorimaissa asuwat, owat wireät, ahkerat, innokkaat ja wapautta rakastawaiset, mutta newaisten paikka-

kuntien asukkaat synkkä-mieliset ja jotenkin tylsä-päiset. Tästä yleisestä luonnon-la'ista on kuitenkin monta poikkeusta.

Kansakuntien eritettiin jhoihin nähden, on vielä seuraava seikka muistettavana. Ihmisen ruumiilla on oikeastansa kaksi peitettä, toinen ulkopuolinen tai päällis-nahka ja toinen sisällinen, joka nimetään warjinaiseksi nahaksi. Näitten peitteitten välillä on mahdollottoman hieno liivainen aine, joka leviää yli koko ihmis-ruumiin. Tämä aine tekee semmoisen ihojen erinäisyyden mahdolliseksi; Neekerillä on se musta ja Malajilaisilla ruosteen-karvainen. Tämä liiva, näet, hiiluu kuulakan eli läpi-näyttävän päällis-nahan läpi ja antaa siis ruumiille värinsä. Mutta tämän liiva-aineen väriin kosee myös ilman-ala paljon.

Koska nyt olemme tarkastelleet tätä ihmis-kunnan jakaamista wiiteen pää-luokkaan, niin käykäämme katastelemaan ihmisten ensi-oloja ja alkuseikkoja.

Paremmiin ja selkeämpiin kuin uskontomme alkutiedoissa ei ole missään ihmis-kunnan ensi-olot kuvattuina. Ensimmäisestä pariskunnasta syntyi perhe. Tästä taas syntyi toisia perheitä, jotka yhdistyivät isoon perhe-kuntaan, jonka luonnollinen esimies wanhin perheen-isä oli. Luemme Moosoksen kirjoissa,

että Aaprahamin suku ja kolmannessa suku-polwe-
sa, Aakopin isännöidessä, sijälsi seitsemänkymmen-
tä henkeä. Tämä seitsemän-kymmenen hengen lu-
kuinen perhe-kunta läksi Egyptiin. Kolmen-sadan
vuoden kuluttua oli tästä Aakopin perhe-kunnas-
ta jo paisunut kansa, johon kuului monta sataa
tuhatta henkeä. Samate kuin Heprealainen eli Juu-
talainen kansa, ovat myöskin muut kansat wähi-
tellen syntyneet.

Uivan ihmeteltävä on, kuinka ihminen niillä
hengellisillä lahjoilla ja woimilla, jotka Sumala hä-
nelle lahjoitukseksi oikeasta kodistansa antoi, wähi-
tellen halwasta olostansa on woinut päästä sille
korkealle siwistyneen kannalle, sekä tiedetten että tai-
detten puolesta, jolla se nyt on.

Puute oli nähtävästi ihmisen ensimmäinen opet-
taja, ja tuo ihmisen keksintö-woima toinen. Ku-
witellaamme mielehemme ensimmäiset ihmiset, kuinka
alastomina hääräsiwät maan päällä. Nyt teki kuu-
muus tahi kylmyys jotakin suojelusta heille tarpeel-
liseksi. Silloin näki ihminen eläimiä, kuinka he
juoskenteliwat suojelemissa peitoissansa, jotka itse
Luoja oli heille antanut. Eipä siis ihmettä ollut-
kaan, että ihminen tappoi eläimiä ja heidän läm-
pöisistä taljoista teki itsellensä puvun. Semmoisista
wähäpätöisistä aluista syntyiwät kaikki keksinnöt,

jotka fittemmin ihmisten kautta tapahtuivat. Ensimmäiset puitten lehdistä ja eläinten taljoista säitä vastaan suojelukseksi tehdyt peitot olivat pian toisiin soveliampiin ja mukawampiin waatteisiin vaihetettawat. Wärin foreus, josta itä-maisja eläinten taljat wälkkywät, hlyytti myöskin ihmistä pitämään ulko-näöstänsä ja waatteistaansa enemmän huolta. Sittenpä keksittiin kutominen ja pianpa reipasteltiin kudotuisja tankaisja, jotka fittemmin opittiin monenmoisilla wärillä koristamaan. Yhtä halpa alku oli myöskin rakennus-aidon. Ihmisten tarwe suojella itsensä kylmästä, lämpimästä ja saateista pakoitti heitä itsellensä majoja tekemään, jotka alusja eivät olleet muista rakennus-aineista, kuin lehdistyksestä, mutta fittemmin tulivat yhä mukkeammiksi, kunnes viimein opittiin kiwiä yhteen liittämään ja muuria rakentamaan.

Kuinka kielet owat ihmisille syntyneet, taidamme wieläkin joka hetki pienissä lapsissa hawaita. Lapsi kun ei wielä muulla keinolla voi tahtoansa ja mieltänsä selittää, käyttää aina ensiksi wiittauspuhetta; fittemmin wasta oppii muutamia sanoja lausumaan ja pieniä lauseita sommittelemaan. Moninaisista syistä näyttää se meille aivan todennukaiselta, että ensimmäiset ihmiset owat samaa keinoä käyttäneet hymmäänsä toinen toistaan.

Käänellisestä puheesta syntyi myöhemmin kuva-firjoitus, jolla ymmärretään taito määrätty mielimyksi ja ajatukset filmille esitellä ja muistossaa pitää. Jos esimerkiksi voiman mielitys tahdottiin oikein nähtäväksi tehdä, niin kuvailtiin jalopeura eli joku muu elävä, jolla tiedetään olevan paljon voimia. Tällä kuva-firjoituksella tähtyi ihmisten kauvan tulla aikaan, kunnes viimeinkin puustawi-firjoitus keksittiin. Tultiin, näet, ajattelemaan, että olisi mahdollinen yksityksille kieli-äänille merkki mukaiilla ja niinpä sitten päästiin kirjainten keksintöön. Tämä puustawi-firjoituksen keksintö, jonka kautta me kuinka hywänsä voimme toisille ajatuksemme ja tunteimme ilmoittaa, osoittaa tähdellisesti, millä erinomaisilla lahjoilla ihmisen henki on varustettu. Sekä kirjainten keksinnön että myöskin kirjapainon kautta, joka paljoo myöhemmin keksittiin, on ihmiskunnan siivisitys tufewalle pohjalle iäksi-päiwäksi perustettu.

Yhdestä kielestä, joka ensi-aikoina oli koko ihmiskunnalla yhteinen, syntiwät ilman-alan ja muiden ulkonaisten seikkojen vaikutuksesta monet erilaiset kielen-murteet. Näistä murteista ovat sittemmin eri-kielet saaneet alkunsa. Mutta näillä on kuitenkin muutamia yhteisiä lailoita, josta meidän sopii arvata heidän kaikkien yhdestä alkukielestä lähteneen. Niin kummallisiin päätöksiin tu-

lemme kielten toisiinsa wertaamisella. Niin esimerkiksi näemme Saksan ja Persian kielissä, jos heitä toisiinsa wertaamme, paljon yhtäläisyyttä, waikka Saksalaiset ja Persialaiset asuwat kowin kaukana toinen toisestansa. Tämä näyttää todeksi, että Saksalaisten esi-isät ennen muinoin owat Aasiassa asustelleet.

Kielten muodostumiseen koskee myöskin paljon funkin kansan siwistys ja wiljelys. Siwistynyt ihminen puhuu äidin-kieltänsä warsin toisella tavalla, kuin siwistymätön. Useinkin on hänen waikaa ymmärtää sitä puhetta, millä luonnon kasmattama ihminen koettaa ajatusjansa selitellä. Mitä tässä on puhuttu erinäisistä ihmisistä, se myöskin sopii kokonaiisiin kansoihin.

Myöskin elatus-keinot owat aikojen kulussa ihmisissä paljon edistyneet. Alussa elettiin ainoastansa puitten hedelmistä, joka ihmis-kunnan ensimmäisessä asunto-paikassa, tuossa jatoisassa ja lämpöisessä Aasiassa oli wallankin sopiwa. Wastafitemmin opittiin maan-hedelmistä elatus-aineita hankkimaan. Taas kun huomattiin, että muutamat eläimet hankkiwat itsellensä ruokaa toisien eläwien lihasta, tästäpä se ajatus, eikös olisi myöskin ihmisillen tuosta jotakin ruuan-puolta. Mutta kun tämä jossikin karwaalta ja tikkewältä maistui raa-

alta syödä, juohtui jonkun mieleen, eikö sitä voisi
 kuinkaan ma'ustaa. Tästäpä sitten ruvettiin kei-
 tämisen ja paistamisen keinoa viljelemään. — Tarwe
 myöskin pakoitti ihmiset maan-wiljelykseen ryhty-
 mään. Kun ihmiset yhä karttuivat karttumistan-
 sa, ei riittänyt enään ihmisten tarpeesen tuo wilja,
 joka itsestänsä nousi maan pöwestä. No, sitten ei
 muuta neuwoa ollut, kuin koetella, millä keinolla
 saataisiin wilja-sato enenemään. Tästäpä keksittiin
 tuo ihmis-kunnan siivistykselle aiwan tärkeä maan-
 wiljelys, joka wieroitti kansat kolkasta kiertö-elä-
 mästä ja tuimasta metfästämisestä, kiinnittäen hei-
 dät wakinaiisiin asunto-sioihin. Ihmiskunnan wii-
 meiset keksinnöt olivat tieteet ja taiteet. Ensimmäi-
 nen tie, joka oli ihmisille tuttu, oli tähti-tiede.
 Karja-kansat, jotka öisin oleskeliwat ulkona itä-
 maitten firrkaan ja lämpimän taiwaan alla, tottui-
 wat pian tähtien säännöllistä juoksua tarkastele-
 maan, aina nähdesjäsänsä heitä fimaltawaisella tai-
 waalla. Se koettiwat tämän järjestyksen ijankeit-
 tisiä lakiloita tiedustella ja oppiwatkin pian sekä
 heille tuttujen tähtien että myöskin auringon ja
 kuun juoksua luvunlasulla määräämään. Kuoko-
 putki, johon paimen sattumuksesta puhalsi, antoi
 ääntä jonkunmoista ja niinpä oli ensimmäinen askel
 soittoalujen keksintöön otettuna. Wedenpinnalla

uiskentelewa wesilintu kiihoitti ihmistä koettamaan, eikö olisi myöskin hänen mahdollista wesiä kuljessella. Muutamat yhteen liitetty hirret eli ontoksi koverrettu ranka (kuten Suomalaiusten haapiot) olivat ensimmäiset alukset. Nämät tulivat pian yhä tähdellisemmiksi, sittenkun niihin liitettiin aivot ja purjeet. Tällöinen oli alus-rakennuksen alkua. — Tällöisistä pienistä alku-seikoista synnyttähensä, ovat vuosikatojen kullessa tieteet ja taiteet edistyneet, kunnes ovat päässeet siihen isoon kuntoon, jossa meidän aikoina ovat.

Kos luomme filmät maan-karttaan, joka esittelee koko maanpallon pintaa, näyttää se meille melkein mahdottomalta, että ihmiset yhdestä ainoasta paikasta olisivat voineet lewitä kaikkiin maanpallon osiin. Kysyttäneen, kuinka ovat ihmiset voineet päästä Amerikkaan eli Etelämeren saariin siihen aikaan, jona merenkulku tapahtui ainoastaan pienillä ja heikoilla aluksilla. Tähän voimme ehkä wastata, että maan erithiset osat ennen wedenpaistumista, ja milt'ei jälkeinkin päin, olivat useammissa kohden toisiinsa yhdistettyinä ja että Amerikka siis oli Asian tahti Ahrikan kanssa jonkunmoisessa yhdistyksessä. Alku-kansan siirtyminen toisiin maan-osiiin tapahtui silloin, kuin se karttui niin lukuisesti, ett'ei enään mahtunut yhteen asunto-

paikkaan. Oja siitä läksi joko omalla ehdolla tahi muitten pakoittamisesta vanhasta asunto-siastaan waeltamaan. Ensimmäiset matkustukset ihmiskunnan alku-kodista näyttävät kääntäytyneen itäänpäin auringon nousua kohden. Näin tulivat Kiina ja Intia ensiksi kansoitetuiksi; vasta myöhemmin Etelä-aasia ja Ahrikka; viimeiseksi on kaifeti Eurooppa saanut asukkaansa.

Näitä tarkastellessamme, emme taida olla ihmettelemättä Jumalan wiisautta, joka niin on varustanut ihmisruumiin, että ihminen voi asustella missä osassa hywänsä maanpalloa ja nauttia kaikkien syötävät tuotteet. Monta eläimen ja kaswun lajia laakastuu ja kuolentuu, jos heitä kauaksi alku-peräisestä kotopaikastansa muutetaan.

Wieläkin luokaamme filmämme itse maanpalloon, tuohon isoon näytelmä-paikkaan, jossa kansakunnat häääävät.

Kuinka maanpallo on saanut nykyisen muotonsa selittelee meille pphä raamattu. Maanpallon muodostuminen ynnä eläin- ja kaswu-kunnan luominen tapahtui aika-kauksissa, joitten pituus ripui siitä, kuinka pian yli-hypärin paistawa wesi oli woinut sias jättää. Kun nyt tuo ääretön weden-paljous oli juossut maanpallon syviin koloihin, syntyivät meret, ja weden-pintaa ylemmäksi

nousiivat erithiset maan-osat vuorinensa, jotka olivat ikäänkuin maanpallon luut. Tuimat wirrat raivasiivat itsellensä tien ja tekivät laaksoja. Kaswu-kunta syntyi koristaen maanpintaa. Tähän loi Jumala sitten eläimet ja ihmisen.

Se maanpiirin osa, jossa ihmisillä ensiksi oli asunto-siansa, oli Asia. Sitten mainitsee historia Ehyptiläiset Ahrikassa ja viimeiseksi kansakunnat Euroopassa, joka sittemmin wiljelystensä puolesta tuli maanpallon etewimmäksi osaksi.

Mimmoisessa tilaisuudessa Amerikan ja Australian asukkaat olivat, ennenkuin nämät maanpiirin osat 15:en vuosijadan lopulla löydettiin, emme ollenkaan tiedä, koska kirjotustaito oli näille kansoille ihan outo ja he eivät siis ole voineet mitään kirjallisia jäännöksiä jättää.

Lähtekäämme nyt erinäisten kansojen historiaa tarkastelemaan.

Ensimmäinen Osake.

Kristuksen edelliset kansat.

1. Heprealaiset eli Juutalaiset.

Heprealaiset, jotka Roomalaiset sittemmin nimitivät Juutalaisiksi, tämä „Jumalan kansa“, on oikeutta myöden kaikista kansoista etewimpänä pidettävä.

Juudan kansan historiaan, joka alkaa Moosoksen kansa noin 1500 vuotta ennen Kristuksen syntymistä, kuuluu myöskin kertomus patriarkoista, Abrahamista, Iisakista ja Jaakopista, jotka olivat Juudan kansan esi-isät. Tämä kertomus sisältää kauniin ja suloisen kuvaileman noista suorista vanhoista tawoista, jotka löytyivät itämaitten kansoista.

Joseppi, Jaakopin poika, oli kummallisten elämänvaihetten jälkeen päässyt Ehyptin maaherraksi. Hänen kutsumuksesta läksi Jaakoppi Ehyptiin koko

perhekuntanensa, johon kuului ykijöistä poikaa ynnä heidän perheensä. Tällä ne nyt pian karrtuivat isoksi kansaksi, joka muutamien vuosijatojen kuluttua tuli niin lukuiseksi, että warjinaiset asukkaat rupejivat heitä pelkäämään. Faraonit eli Ehyptin kuninkaas koettivat ankaralla rasituksella heitä lisäyhtymästä estää. Kun eiwsät näillä hankkeilla woineet pyrjismistensä päähän päästä, antoivat käsken tappaa kaikki äskensyntyneet poikalapset Juudan kansasta. Mutta Jumala wihdoin antoi miehen syntyä, joka kansansa hädästä pelasti. Tämä oli Mooses, joka nimi selitettynä on „wedeistä tuotu.“ Merkkillisestä onnen sattuimuksesta pelastettiin hän lapsena uhkaawasta kuolemasta ja kaswatettiin sitten Faraonin tyttären käskenstä kuninkaan houwissa, jossa hän oppi Ehyptiläisten wiisautta ja tieteitä tuntemaan. Niin sai hän semmoisen siwistykken, ett’ei kansalaistensa seassa montaa ollut. Mutta kun ei tainnut olla kansaansa säälimättä, tuli hän viimeinkin semmoiseen hätään, että täytyi Ehyptistä paeta. Arapiassa sai hän turwa-paikkaa erään emirin luona, (s. o. pappi ja hallitsija), nimeltä Sethro. Mooses nai sitten Sethron tyttären, ja karrutti paljon taitoansa tämän miehen seurassa. So oli hän päättänyt, hiljaisuudessa elää koko elin-aikansa paimenena, kun Jumala käski hänen jälleensä lähteä Ehypt-

tin maahan ja sieltä wiedä Seprean kansan takasin itfensä-maalle Ranaaniin. Jumalan avulla tämä myös hänelle onnistui.

Nyt Mooses wei Ehyptistä tämän orjuudessa paatuneen, pelokkaan ja raa'an kansan. Ennenkuin hän ryhtyi Ranaanin valloittamiseen, koetti hän ensiksi kansaa jaloön kutsukumukseensa kaswattaa. Hän antoi Jumalan avulla kansalle uskonopillisen ja waltiollisen hallitus-muodon. Tämän mukaan oli ainoa Jumala Seprean kansan näkymätön hallitsija. Olimmäisen papin ja muitten pappien oli siitä huolta pitäminen, että Jumalan antamat la'it ja käskyt pidettiin täydessä kunnossa. Niin Mooses siis oli kansansa laki-laatija ja kaswattaja. Lakinsa, kun olivat suorastaan Jumalalta lähteneet, tulivat pääosastansa Kristin-opin alustaksi.

Koko Moosoksen la'in säätämisen sydän oli usko ainoaan Jumalaan. Tämän uskon kautta erisi Seprealaiset kaiken maailman kansoista, jotka kaikki palveliwat useampia Jumalia. Seprean kansa piti itsensä Jumalan omana, joka oli heidät Ehyptin orjuudesta pelastanut. Samoiten piti se Ranaanin maakunnan Jumalan omaisuutena ja itsensä waan tämän maan holhojana.

Kun nyt Mooses oli laki-laatimuksensa tähtännyt ja Jumalan palveluksen pyhillä juhlilla ja käy-

töissä järjestynt ja myöskin kaikki kansakunnalliset laitokset asettanut, päätti hän, Kanaanin maan valloittamiseen ruweta. Eipä aikaakaan, ennenkuin tuo orjuudesta raa'entunut kansa teki peri-wastoin Jumalan Moosesen kautta antamia sääntöjä. Sentahten näki Mooses tarpeelliseksi, ensiksi kaswattaa kansaa kuuliaisuuteen, ennenkuin hän sen Kanaanin wei. Noin Neljäkymmentä vuotta waeli Mooses Seprealaiisten kanssa niissä autio-paikoissa Punaisen meren liti tienoilla, jotta „korkewski“ kutsutaan. Mutta ei itse Mooseskaan saanut uutta isänmaata nähdä; hän kuoli walittuansa Josuan jälkeiseksensä. Tämä sitten wei „Israelin lapset“ Jordan'in rajawirran yli ja alkoi Kanaanin maata valloittamaan. Mooses oli antanut käskyn Israelin lapsille, että heidän piti kaikki Kanaan'in pakanalliset asukkaat maaasta ajaman, ett'eivät nämät saisi heitä epä-jumalien palvelukseen wietellä. Waikka Josua, tätä käskyä totellen pakoittikin pakanat maata jättämään, koettivat nämät kuitenkin sittemmin alinomaa maahan tunkeutua. Tämä oli syh ehtimiseen tapahtumiin sotiin. Kanaanin valloitettua, jaettiin maa Israelin kansan kahdentoista suwun välillä. Kun tulewina aikoina joku wihollisista naapuri-kansoista hätyytti juutalaisia, niin synthy heidän seassansa joku urhoollinen mies, joka asettiikse heidän päällyks-

mieheksi, wieden heitä wihollisia vastaan. Täm=
möiset miehet kutsuttiin Sofetoiksi, sankariksi, myös=
kin kansan tuomariksi. Tämmöisiä oli Gideon, Abi=
melek, Befta ynnä muita.

Näin kului Moosoksen kuoleman jälkeen muuta=
mia vuosifatoja, kunnes Hebrean kansa pyhyi Sa=
muelin, ylimmäisen pappinsa walita heille kunin=
kaan ja itämaallisen tawan mukaan woidella häntä,
että muka juutalaisilla yhtä hywin kuin muillakin
kansoilla, olisi nähtävä hallitsija, joka voisi olla hei=
dän johdattajansa sodassa. Samuelin tähtyi myhön=
thä kansan tahtoon ja walitsi siis Saulin Is=
raelin kansan ensimmäiseksi kuninkaaksi. Tämä wa=
pautti woimallisella kädellä kansaa wihollisistansa,
Filisteista, mutta sai vielä eläessänsä nähdä,
kuinka Samuel ilmoitti hänen menettäneen oikeu=
tensa kuninkaan arwoon ja walitsi Dawidin kunin=
kaaksi. Tämän tähtyi kuitenkin Saulilta paljon
wainoa kärsiä, ennenkuin pääsi kuninkaan-istuimelle.
Dawidin hallitessa nousi waltakunta korkeimmil=
lensä sekä mahtawaisuntensa että rikkautensa puo=
lesta. Hän woitti kaikki wastustajansa ja walloitti
Sebön eli Jerusalemin kaupungin Zionin lujan
linnan kanssa. Nyt Dawid muutti asuntonsa Je=
rusalemiin, joka tämän kautta tulewiksi aioiksi tuli
maan pääkaupungiksi. Kun nyt Dawid wihdoin

viimeinkin voitti pyhät rauhaa, niin koetti hän tehdä Jumalanpalveluksen juhlaisemmaksi ja so-
memmaksi. Itse hän sepitteli joukon hurskaita wei-
suja, jotka meidän aikoina „Psalmien“ nimellä ovat
tunnetut. Hänen kuoltua pääsi poikansa Salomoni
kuninkaaksi (vuodesta 1015 aina vuoteen 975 saakka
ennen Kristuksen syntymää.) Tämä sai fittemmin
liifanimeksi: Wiisas. Kanssa nautti hänen hallites-
sansa niitä etuja, jotka olivat Dawidin sota-voi-
toista lähteneet; „jokainen asusteli wiina-köynnök-
sen ja wiikuna-puunsa warjossa; ihmiset olivat lu-
kemattomat, niinkuin sannen-hiekat meressä, söivät,
joivat ja olivat iloiset“ — niinkuin pyhä raa-
mattu kuwailee meille tätä onnellista aikaa. Sa-
lomonin tärkein toimitus hallituksensa aikana oli
templin rakentaminen, jossa sitten jumalanpalwe-
lus wietettiin. Niinkuin tiedämme kuului tähän
Jumalanpalvelukseen myöskin uhria, niinkuin Moos-
ses oli määrännyt. Templi oli kaikkista tämän ajan
rakennuksista etewin sekä jaloutensa että loistawai-
suutensa puolesta. Salomonin hallituksessa rupe-
si myöskin kaupan-liike edistymään; laivan- ja kulkivat
pitkin meriä ja toivat maahan kulta ja hopeata.

Walitettawasti ei saanut tämä Juudan kan-
san onnellinen olo kauan kestää. Salomoni poik-
kesi monissa seikoissa Moosesin säännöistä ja isien

taiwoista ja noudatti pakanallisten kuningasten esimerkkiä. Ransa kävi tytymättömäksi, niin että kuninkaahan kuoltua kymmenen sukukuntaa luopui Dawidin huoneesta ja Salomonin poiesta ja perintöruhtinaasta Rehabeamista ja valitsi Jerobeamin kuninkaaksi. Rehabeam pääsi kahden sukukunnan, Judan ja Benjamin, kuninkaaksi.

Näin oli tuo onneton hajotus tapahtunut, joka oli syyn Juudan kansan häviöön. Siis oli jälkeen Salomonin kuoleman kaksi valtakuntaa: 1 Juudan valtakunta, jolla oli Salomonin poika Rehabeam kuninkaana; ja 2 Israelin valtakunta, Jerobeam kuninkaanansa. Molempien valtakuntien historia ei sisällä muuta kuin jumalattomuutta ja kurjuutta.

Jerobeam, Israelin valtakunnan kuningas, tefi Sichem'in pääkaupungiksi. Kun tahtoi peräti hävittää sen arvon, joka Jerusalemissa temppelinä vuoski oli, kielsi hän alamaisensa templiin menemästä ja asetti maassansa kaksi epäjumalan-kuva. Nyt kansa lankefi epäjumalien palvelukseen, waikka innostuneet profeetat voimiensa mukaan waroittiwatkin sitä tämmöiseen ilkehteen rupeemasta. Pakanalliset kuninkaat sotivat voimakkaasti Israelin valtaa vastaan ja sen viimeisen kuninkaan, Hosean hallitessa tuli Assyrialainen kuningas Sal-

manassar ja valloitti koko valtakunnan. Itse Hosea kuningas hynnä iso osa asukkaita vietiin Assyriaan vankeuteen, w. 722 e. R. Maahan jääneet kansoittivat sittemmin Samarian ja kutsuttiin Samarialaisiksi. Mutta Juutalaiset eivät koskaan lukenee näitä kansalaisiksensa.

Yhtäläinen onnen kohtaus kohtasi sittemmin myöskin Juudan valtakuntaa. Onnettomat taistelukset pakanallisten muukalais-kansojen kanssa heikotti sen voimia, niin että viimeinkin tuli Assyrian kuningasten weron-alaiseksi. Sisfia kuninkaan hallitessa kukoisti valtakunta vielä kerran; sillä Sisfia oli hurstas ja jumalinen; hän asetti rappiolle jääneen templin-palveluksen vanhaan kuntoonsa, warusti ja linnoitti Jerusalemia ja laffasi maassamasta pakanalliselle Assyrian kuninkaalle häpeällistä weroa. Mutta eipä aikaakaan, niin huononi jälkeistensä hallitessa valtakunnan olo huononemistanja. Juudan waltion viimeinen kuningas Sedekia kohoosi sotimaan Babylonin kuningasta Nebukadnezaria vastaan. Mutta tämä lähestyi Jerusalemia ison sotajoukon kanssa ja alkoi kaupunkia piirtittämään. Tämä hänelle onnistui niin, että valloitti kaupungin ja antoi häwittää kaikki, myöskin tuon komean templin ja Dawidin linnan, ja wiedä isoimman osan valtakunnan asukkaita Ba-

bhyloniin, w. 588 e. R. Turhaan oli profeeta Jeremias waroittanut Nebukadnezaria tästä siirtämisestä; ennustuksensa olivat käyneet tähteen toteen ja hänen tähtyi nyt kaupungin raunioilla itkein walitella:

„Kuinka se kaupunki niin yksinäinen on, joka tähnänsä kansaa oli? Hän on niinkuin leski; joka ylimmäinen oli pakanoitten seassa ja wallan päällä maakunnissa, sen tähtyy nyt weron alaisena olla. Zionin tiet owat autioina, kun ei kukaan juhlaalle tule. Kaikki portit seisowat awoinna ja hänen pappinsa huokaawat.“

Näin tapahtui Juudan waltion surullinen häwiö. Juudan kansan wankeus Babylonissa kesti aina w. 536:teen saakka. Sinä vuonna saivat Juutalaiset Persian kuninkaalta, Kyrokselta, joka oli Assyrian wallan kufistanut, luvan isänmaalle palataksensa. Kotiin palaneitten ensimmäinen työ oli uudesti rakentaa Jerusalemin häwitethn templin. Tästä aiasta alkaen oli Juudan kansassa kaikki halu epäjumalien palvelukseen tauonnut. He olisivat kernaammin elämänsä hynnä kaikki omansa heittäneet, kuin luopuneet isiensä uskonnoista. Mutta waltiolliseen itsenäisyyteen eivät koskaan enään päässeet; iki päiwiksi jäiwät wierasten hallitsijoitten alamaisiksi. Wähän ajan kuluttua jälkeen templin

rakentamisen, tuli taas uusi joukko kotiin pyrkiviä
 Juutalaisia, joitten päämies oli Esra. Nyt raketi-
 tiin Jerusalemin kaupunki uudesti ja Jumalanpal-
 welus asetettiin vanhalle kannalle. Mutta tämä
 rauhallinen olo ei kauan kestänyt. W. 320 e. R.
 valloitti Egyptin kuningas Ptolomaio Palästinan,
 jonka nimen Kanaanin maa nyt oli saanut. Mutta
 w. 197 e. R. tähtyi Egyptin kuninkaan jättää Pa-
 lästina Syrialaiisten haltuun. Nyt alkoi Juuta-
 laisille kova aika, joka kesti, kunnes Makkabeain
 sankari-suku pelasti heitä wieraasta orjuudesta.
 Nyt saivat taas jonkunmoisen wapauden ja omi-
 naisien hallituksen. Olimmäiset papit tulivat nyt
 hallituksen toimeen. Jesuksen Kristuksen synty-
 mäaikana oli kyllä Juutalaisilla oma kuninkaan-
 sa, mutta olivat Roomalaisten käskyn-alaisina, Kun ehtimi-
 seen koettivat tästä walta-herruudesta päästä, niin
 tähtyi Rooman Keisari Titon wihdoin viimeinkin,
 w. 70 jälkeen Kristuksen syntymän, kokonaan hä-
 wittää Jerusalemin kaupungin. Tästä aiasta al-
 kaen rupešivat Juutalaiset pitkin maailmaa kulke-
 maan ja jo ensimmäisen jälkeen Kristuksen nousewan
 vuosikadan lopussa oli kummallinen eikä milloin-
 kaan ennen nähty nähtelmä maailmalle tarjona: iso
 ja lukuinen kansa, jolla ei ollut isänmaata. Sitten
 owat Juutalaiset, sinne tänne hajonneina, oleskel-

leet ilman wakinaijetta kotomaatta. He owat kiinteästi pyhineet uskonnosansa ja muutenkin tawois-
 ansa. Keski-aian *) raakoina aikoina täyhti Juu-
 talaiisten usein kristillisissä waltakunnissa paljon
 wainoa ja ahdistusta kärkeä ja meidänkin aikoina
 owat he harmoisissa maissa päässeet samoihin oikeu-
 siin, kuin kristityt samassa maassa.

Semmoinen on tuon merkillisen ja melkein
 kummallisen Juudan kansan historia. Tämän hal-
 tuun jätettiin Jumalan ensimmäiset ilmestykset, tässä
 kansassa saivat ne ikäänkuin leposian maan päällä,
 kunnes oli aika heidät kaikille maailman kansoille
 julistaa. Ja Juudan kansa, joka asui itämaan
 epäjumalallisten kansojen keskellä, säilyttikin Juma-
 lan hänelle antamat ilmestykset kalliimpana tawa-
 ranansa. Kun kaikkisssa sen aikaisissa kansoissa epä-
 usko ja hirwittävä tapojen-turmelus oli walloille
 päässyt, niin pyhyi vielä Seprean pieneessä kansa-
 kunnassa usko yhteen Jumalaan wakaana. Per-
 heelliset awut, jotka voimme sanoa ihmiskunnan

*) Ihmiskunnan historia jaetaan kolmeen isoon aika-
 kaudteen: Vanha aika, historian alkamisesta vuoteen 476
 jälkeen Kristuksen, jolloin Länsiroomalainen waltakunta
 häviö; Keski-aika, tästä aiasta aina vuot. 1517 saakka,
 jona Luthero alkoi opinpuhdistuksensa; ja Uusi aika siitä
 vuodesta aina eteenpäin.

kaunihimmiksi, kukoistivat myöskin Juudan kansassa. Juutalaisissa oli myöskin hywin warhain oikea Jumalan säätämä olo vanhempien ja lasten välille päässyt juurtumaan. Vanhoista aioista olivat he myöskin wiljelleet nuot muinaisuudessa aina yhdistetty ihannetaiteet, soitto, laulu ja tanssi. Dawidin aikana olivat he tottuneet itämaalliseen ylellisyyteen; hywänhajuiset pihkat tuoksuiwat waatteista ja huoneista. Naisihmiset eliwät kohtuullisesti ja enemmiten yksinäisyydessä, wiettäen aikansa kutomisella, jota olivat jo Egyptissä oppineet. Kertomus Salomonin templistä pyhässä raamatussa (1 Kuningasten Kirja 6 luku) näyttää meille selwästi, että Heprealaiset jo siihen aikaan olivat useihin koneisiin pyestyneet. Dawidin hallituksessa ylti waatteitten ylellisyys yltymistensä, niin että tämä kuningas yhdessä wirressänsä (45 Psalmi) taifi huudahtaa:

„Iso on kuninkaan tyttären loisto
Hän on kultaissa waatteissa puetettu.“

2. Intialaiset.

Kansojen wanhin historia on tiheään pimeyteen kätkeyty. Samaan aikaan, kuin Heprealaisten wanhin historia alkaa, lewiä myöskin toisia kan-

sakuntia muille maan äärille. Niin tiedämme jo Abrahamista, että hän oli tullut monien ulkomaanlaisten ruhtinasten tutuksi; Joosepin historiasta hawaitsemme, että Egyptissä jo siihen aikaan laadullinen kuninkaanvalta oli päässyt toimeen. — Vanhan ajan merkillisempiä kansoja on myöskin Intialaiset. Tiedot Intian historiasta ovat hywin vähäiset. Mutta sen selvästi hawaitsemme, että Intialaiset, niinkuin myöskin Kiinalaiset vuosituhansien kuluessa ovat jääneet melkein samalle sivistyksen kannalle. Intia, Itä-intiaksi kutsuttu eroitukseksi Länsi-intiasta, on ääretön iso maa täynnä kaiffia, mitä ihana luonto ikänä voi tuottaa. Kirjotetuita tieto-lähteitä maan vanhimmasta historiasta meillä ei ole; kaikki historiallinen tieto on saduista tuotava. Kansan sisällisestä olostä on kuitenkin jossikin tarfat tiedot, kun se meidän aikoina on melkein samallinen, kuin kansan muinaisaikana. Intialaiset ovat jaskauneet toisistansa tarasti erotettuihin säätykuntiin, jotka kiinnittävät poian samaan elatuskeinoon ja wirkaan, jossa isä oli ollut. Semmoisia säätykuntia on Intialaisilla neljä. Niihin kuuluvat ovat:

1. Braminit eli Papit. Kaikki taidot ja tiedot ovat näitten hallussa. Se ovat lääkäriä ja tuomaria ja johdattawat kaikki asiat. Tämä sääty-

kunta on kaisista siivistynein. 2. Rshetrit eli sotijat. 3. Waihyat eli ammattimiehet. 4. Sudrat eli palvelijat. Kansan alhaisin sääty on Pariain, jotka ovat kaisista muista säätykunnista suljetut ja kowimman yleensäseen alaiset. Kaikki yhteisyys näitten onnettomain kansa on kowasti kielty.

Että Intialaiset ennen ovat seisoneet jotenkain korkean siivistyksen kannalla, todistawat vielä olewat tiebeitten ja taideitten muistomerkit, jotka ovat muinaisista aioista säilyneet. Parhaamman todistuksen Intian entisestä siivistyksestä antaa meille kansan jalot runo-teokset, jotka ovat kirjotetut tuolla pyhällä Sanskriti-kielellä, joka jo aikaa sitten on kansan huulilta kadonnut. Myöskin on muinaisista aioista jäänyt jäljelle rakennuksia, joitten suuruus ja jalous on kummaastuttanut kaisia nousewia sukupolwia. On, näet, templiä, rotkoja ja pyramidia, joista muutamat ovat maan allekin raketut. Näistä ovat merkillisimmät kallioon hakatut templit Elefanten ja Galsetten saareilla. — Bedas nimiset pyhät kirjat ovat Intialaisten uskonopin alkutiedot. Näissä on oppi yhdestä kaisiwaltaasta Sumalasta ja sielunwaelluksesta pääkappaleina. Uskotaan, näet, sielun, ihmisen kuoltua, muuttawan toisiin ruumiisiin, myöskin eläimiin. — Kansan ominainen luonne on pyssynyt

jotenkaikin muuttumatonna. Welttous ja hehkuwaisuus on ylinnä. Wierasten käskyjä noudattawat Intialaiset useinkin omaan tahtoonsa melkein tatomatta.

3. Ehyptiläiset.

Egyptin kansa on ensimmäinen, josta siwistys ja wiljelys on päässyt muille maille lewiämään. Kun Patriarkka Jaakoppi vielä karjan-hoitajana eleli päinwänsä, oli Ehyptissä jo täydellinen waltakunnallinen olo muodostunut. Mutta kuin tämän maan luonto on niin erinomainen ja on kansan edistymiseen ja siwistykseen meidän aikoihin asti paljon kossut, niin on meidän ensiksi tämän kummallisen maan luontoa tarkasteleminen.

Ehypti on Pohjois-Afrikassa ainoa maa, jonka läpitse iso wirta melkoiselta pituudelta juoksee. Maan wiljelys ja satoisuus on kokonaan tämän Nil nimen wirran waukuttama. Sillä tämä woimallinen hymi tulwaa joka wuosi kesä-aihana yli reunojensa ja peittää maan weteen. Silloin tähtyy asuusten paeta wuorien kuffuloille ja muille paikoille, joihin tulwawesi ei pääse. Siellä sitten pöyhvät, kunnes wirta taas wetähtyy takaisin alaansa. Mutta tämä jättää mennessänsä wiljamaille erinomaisen höyhtämän lietteen, joka tekee pellot niin hedelmäl-

liifsi, että, muuta höhstää ja työtä kaipaamatta, antawat kylwäjälle ihmeellisen runsaan sadon. Tämä Nil-wirran kastama alankomaa, joka myöskin kutsutaan Nilin laaksoksi, on vanhastaan ollut oitea wiljelyksen pesä. Wiljelys on, näet, wirran juokhua seuraten, kähnyt etelästä pohjaseen, niinkuin vanhat muistomerkit vielä kylifsi osoittawat. Missä Egyptiä eteläisempänä Nilin molemmat haarat toisiinsa yhdistyesssänsä tekewät ison saaren, oli tuo itiwanha Meroë niminen pappein valtakunta. Tämän valtion olivat ennen muinoin papit asettaneet ja, saatuaansa kaiken hallituksen käsiinsä, ruwenneet kaupankäynnillä kaukaijilla maillo maata rikastuttamaan. Täällä sitten pääsi wiljelys melkoiseen kukoistukseen ja täältä sai myöskin Egypti siivistyksensä alkusiemenet. Ensi-alussa Egypti ei ollut yhtä ainoata suurta valtakuntaa, vaan oli moniin pienempiin jaettu, jotka sitten aikojen kuluessa yhdistettyinä tulivat yhdeksi suureksi valtioksi, jota pääkaupunki oli tuo mainio Täbai, joka jo 1000 vuotta e. R. sanottiin "sataporttiseksi." Näissä muinaisissa aioissa kukoisti tässä kaupungissa korkein siivistys, mikä silloin maailmassa oli. Näitten aikojen kuuluisimpia hallitsijoita Egyptissä oli Sesostris (1500 e. R.), joka valloitti Aasian kansat.

Pappien säätykunta oli muinaisista aioista Egyptissä suuressa armossa. Tähän kuuluvat sumut olivat etewimmät ja rikkaimmat koko maassa. Heidän omina oli myöskin kaikki laueimmat ja parhaimmat alustat. Kaikki wirat ja toimitukset, joissa tieteellistä oppia tarwitaan, olivat heidän hallussa. Niin olivat he lääkäriä, tuomaria, rakentamisen johdattajia j. n. e. Heiltä sai Mooseskin kaiken oppinsa. Myös otettiin heidän säätykunnasta kuninkaalliset neuwonantajat. Tällä lailla ne pääsivät hallituksenkin asioissa perää pitämään. Pappien säätykuntaa lähinnä armossa oli sotijain, joitten luku silloin, kuin valtakunta oli hyvissä woimissa, meni aina puoleen-miljonaan. Palkatki saivat nämät alusmaita nautittavaksi. Elatuskeinot eli ammatit olivat kolmannen lukuisimman säätykunnan huostaan jätetty. Tähän kuului käsi-työläiset, taiturit ja kauppiat. — Egyptissä näemme siis olewan melkein samat kansalliset laitokset kuin Intialaisillakin. Egyptiläisillä oli aikaisemmin kuin muilla kansoilla wii-
saat ja säweät la'it ja he antoivat siis muille seurattawan esikuvan. Heidän uskontonsa oli epäjumalien Osiris'in ja Isis'in palvelukseen perustettu. Näitten kumia palveltiin yli koko Egyptin maan. Osiris kunnioitettiin sankarina ja maanwiljelyksen perustajana. Myöskin oli hän kuwauksena niistä

luonnon voimista, jotka tekivät maan hedelmälliseksi. Jos taas oli kuun kumma. Niin kummallinen tapa vanhoilla Egyptiläisillä oli muutamien eläinten kunnioittaminen. Oli, näet, monta lajia eläimiä, jotka sen hyödyn tuoksui, joka ihmisillä heistä oli, pidettiin pyhinä. Semmoisia oli kiskat, käärmeet ja koirat y. m. Joka tahdollansa jonkun näistä eläimistä tappoi, rangaistiin kuolemassa. Mutta erinomaisessa arvossa pidettiin kassi sonnia, Apis Memfin ja Menwis Heliopolin kaupungissa. Myöskin epäjumalille uhrattiin sonnia. — Vaikka tällainen ilkeä epä-usko oli päässyt Egyptiläisiin juurtumaan, uskovat he kuitenkin, ihmisen elämän jatkautuvan kuoleman jälkeen. Tämän elämän pyhäisyydestä eivät he paljon väliä pitäneet, mutta sitä enemmän pitivät he kuoleman jälkeiset olot arvossa. Sitä vasten olivat heillä iso huolenpito kuolleista ja haudoista. Kuolleitten ruumiit palsamoittiin ja ovat semmoisinaan, jolloin niitä sanottiin muumioiksi, säilyneet vuosi-sadat läpitsensä meidän aikoihin asti. Palsamoittu ruumiis käärittiin hienoon kankaaseen ja kasvot peitettiin naamarilla, johon kasvosten muoto oli kuvattu. Näin varustettu pantiin mummia arkuun kalliista puu-aineesta ja laskettiin sitten hautaan. Hautat taas olivat isot maanalaiset luolat, jotka tavallisesti olivat maa-

kunnan läpi kulkewien vuori-jelänneitten juurella. Ne olimatkin haudoiksi hywin sopivat. Nämät kuolleitten lepokammiot ovat vielä meidänkin aikoihin asti säilyneet, kun eläwien asunnot jo aikaa ovat häwinneet.

Jo aikasin rupešiwat egyptiläiset tähti-oppiin pyöhtymään. He olimat ensimmäiset, jotka määräšiwät auringon vuoden 365 $\frac{1}{4}$ päiväksi. Myöskin on mittaus-oppi heidän kešimänsä ja lääkitys-oppi pääsi heidän kautta parempaan kuntoon. Heistä sai tuo kumafirjoitus, josta nykypäin kaikki Egyptin muistopatsaat ovat täynnä, alkunsa. Myöskin synti heistä ylempi rakennus-taide, waikka heidän syntä mielen-laatusa ja rakkaus muinaisuuteen esti heidät siinä taiteessa paljon edistymästä. Rakennukset ovat hirmuttamästä suuruudestaan kuulijat. Maailman mainiot ovat pyramidit ja obeliskit, nuot Egyptiläisten jalot muinaisuuden muistot. Obeliskit olimat nelikulmaiset, filitetht patsaat, jotka usein ulottuiwat 200 jalan korkeaksi. Tämän kiven-paljouden kuljettamiseksi ja asettamiseksi oli summattoman paljon thöwäkeä tarpeella. Sentähden täyhti kansan rasittawilla päiwätöillä pyramidin ja kuningasten hautojen rakennettaessa, menettää aikansa ja woimansa. Niin puhutaan eräästä Keops-nimisestä kuninkaasta hänen yhta päättä pi-

tänen 100,000 ihmistä työssä rakentaaksensa pyramidin; ja ilman tämmöistä väen-paljoutta ei olisi kukaan semmoisia ihmetöitä voinut syntyä.

Paitsi näitä rakennuksia löytyy myöskin maan-alaisia teko-luolia, jotka käytettiin asuin-huoneiksi tai haudoiksi joko kansalle tai kuninkaille. Semmoisia katakombi-nimiä hautoja oli kullakin kaupungilla ainakin yksi, mutta toisinaan useatkin.

Tämä osuus Egyptin historiasta, jonka nyt olemme kunnailleet, loppuu 8:teen vuosisataan e. R. Sen jälkeen valloittivat Etiopilaiset Egyptin maan, joka jo ennen oli jakaunut useampiin pienempiin valtakuntiin. Egyptiläiset kyllä loivat wieraan iteen päältänsä, mutta entinen kukoistus oli jo mennyt palaamattomiin. Tällä aialla tapahtuu vielä tuon mainion labrintin rakentaminen. Tähän kuuluisaan rakennukseen kuului kaksitoista peitettyä pihaa, puolentoista tuhatta maan päällä olevata kammiota ja yhtä monta maan alle rakettua.

Muutamien vuosisatojen kuluttua noin w. 650 e. R. onnistui Psammetikolle, päästä egyptiläisten itsewalfiaksi. Nyt alkoi uusi aikakausi Egyptin historiassa. Muukalaiset, jotka ennen olivat olleet maasta suljetut, pääsivät nyt wapaasti maassa liikkumaan. Kauppahalu heräsi yht'äkkiä kansassa.

Mutta eipä paljon aikaa suotu tälle undelle wireh-
 delle, synnyttääksensä uusia voimia Ehyptin maalle.
 Jo w. 525 saiwat persialaiset koko maan haltuun-
 sa. Ehyptin kansa, joka tähän asti oli ollut kai-
 fista maailman kansoista etewin, muuttui nyt yhä
 vähäpätöisemmäksi. Kuninkaat olivat Persian lää-
 nitys miehiä, kunneffa Makedonian kuningas Alek-
 santeri Suuri w. 332 e. R. valloitti Ehyptin maan.
 Mutta eipä aikaakaan, niin hajosi tuo iso makedo-
 nialainen valta, perustajansa kuoltua w. 323.
 Silloin otti Ptolemaio, joka oli ollut Aleksanterin
 sotapäälliköitä, Ehyptin maan hallitaksensa. Siis
 oli Ehypti taas päässyt itsenäiseksi valtakunnaksi,
 jommoisena se pysyi, kunnes joutui Rooman kä-
 sän-alaiseksi. Kuitenkin sai kansa pitää omia kunin-
 kaitansa aina vuoteen 31 saakka, jolloin maa teh-
 tiin roomalaiseksi maakunnaksi. Tästä aiasta al-
 taen häviöi tämä ihmeellinen maa historian muis-
 tosta. Kansain-vaellusten aikoina, joista vasta
 tulemme puhumaan, oli Ehypti milloin yhden mil-
 loin toisen kansan rääkättävänä, kunnes yhdistet-
 tiin Turkin valtakuntaan, jonka alusmaana se tä-
 hän asti on pysynyt. Viimeisellä vuosikymmeni-
 sellä owat tieteet ja taiteet Ehyptin maassa taas
 syntyneet uuteen wirehteen ja voimaan.

4. Babylonilaiset ja Assyrialaiset.

Nuot Tigrin ja Eufratin wirtain ympäriset maafunnat Aasiassa olivat jo ikivanhoista aioista olleet wiljellyksen hallussa. Tähän wiittaa myös tuo pyhän raamatun kertomus Babelin tornin rakentamisesta; Babel eli Babylonin liti Eufratin wirtaa, oli muinais-aian kuuluisampia kaupunkia. — Näiltä tienoilta lähtiwät useat niistä valloittajista, jotka kauhistuttivat koko Aasiata ja pakoittivat sen kansat waltansa alle. Moosoksen kertomukset mainitsewat Nimrod nimisen sankarin olleen Babylonin waltakunnan perustaja. Tämän sanotaan ensiksi rumenneen Assyrian pääkaupungin Ninin wien rakentamiseen. Toiset alkutiedot sanowat Ninon tämän waltakunnan perustajaksi. Hänen puolisonsa oli tuo mainio Semirami, joka rakensi Babylonin kaupungin, tehden sitä mainion komeaksi ja uljaaksi, ett'ei maalla mointa ollut. Kaupungin ympärys oli 6 penikulmaa. Sälkeiset kuninkaat mielthyiwät semmoiseen hehkuwaisuuteen, että hallitus käwi yhä riutuwaisemmaksi. Sentähden taitsiwat medialaiset helposti kukistaa viimeisen assyrialaisen kuninkaan Sardanapalin wajonnutta waltaa. Tämä sytytti linnansa tuleen ja poltti itsensä tawaroineen päiwineen tuhaksi, noin 900 e. R. Tulowina aikoina

pääsivät assyrialaiset taas isoon valtaan, mutta historialla on heistä warfin waiilinaisia tietoja.

Babylonian maa oli erittäinkin maanwiljelysteksi sopiwa. Iso joukko suurempia ja pienempiä kaimantoja kulki joka haaralta maan läpitse. Wastasittemmin, kuin kaldaialaiset olivat saaneet Babylonin haltuunsa, nousi tämä kaupunki siihen ihmeteltävään suuruuteen ja komeuteen, joka teki sen maailman mainioiksi. Entiseltä olewat rakennukset isonnettiin wallan suunnattomiksi ja uusia mahdottomia ihmetöitä syntyi yhtä päätä; semmoisia oli kaupunkin korkeat ja leweät muurit, Semiramin rippuwaat hrttitarhat, jotka olivat korkeille hlewhyksille tehdyt.

Babylonilaisissa oli taipumus komeuteen ja hehkuwaisuuteen hlinnä. He tuoksuiwat hywillä woiteilla ja pitivät sinettisformuksia formilla ja kädessä kaunistetuita sauvoja, jolla käsisiat olivat täynnänsä kaikellaisia koristuksia, niinkuin lintuja, kukkia y. m., jotka olivat siihen leikatut. Heidän kalliit waatteet, kauniit matot ja hakatut kiwet olivat wanhaan aikaan yli ympärin lelutut. Lamea kaupankäynti sekä maalla että merellä teki Babylonin ison liikkeen keskupaikaksi, johon se myöskin oli wallan sopiwa, kun Persian merenlahti ei ollut kaudana. — Merkillinen tapa oli babylonilaisilla wiedä sairaat torille, että jokainen siwutse-menijä woisi

neuwonsa antaa. Tytöt tarjottiin huutokaupalla enimmän maksaville naitajiksi. Tämä naimis kauppapaikka tapahtui vuosittain joka kymmenessä, ja hinta, mikä kauniista maksettiin, oli wälistä hywin suuri. Muutoin olivat babylonilaiset ikinwanhoista aioista kehutut tiedoistaan ja taidoistaan, erittäin tähtitieteessä. Sittemmin ruvettiin myös tähtiä jumalalliseksi olennoiksi sanomaan ja heitä palwellemaan.

5. Foinikilaiset.

Foinikilaiset eivät ole sota- ja walloitus-teoista waan keksinnöistä ja teollisuudesta maineensa saaneet. He asuskelivat eteläisessä Syriassa pitkin Wälimeren kaitaa rannikkoa. Tästä meren likeyshydestä syntyi heissä halu merenkulkuun ja kaupantähtäntiin; he olivatkin wanhimmillä aioilla ainoat, jotka jotain laameampaa kauppaa käiwät, waihettaen eri maitten tuotteet toisiinsa. Ensiksi rupe-sivat he meriroswoiksi Wälimerellä, mutta pian kuleskelivat tätä merta kauppioina. Wanhin kauppa-kaupunki täällä rannikolla oli Sidoni, mutta pian tuli Tyro kaikkein mahtawammaksi kaupassa ja liikesessä. Tyron rikkaudesta, loistesta ja kaupan-teosta antaa profeeta Hesekiel (27:8sä luvussa) ko-mean kertomuksen. Muut foinikilaiset olivat yhtä

wireät ja wilkkaat. Matkoiltansa toivat he kotiinsa tinaa ja merenpihkaa eli merenkultaa (jota vanhaan aikaan sanottiin elektroksi). Nämät aineet oli heidän kaukaisista maista tuominen. Tinaa saatiin Britanian saarista ja merenpihkaa luultavasti Itämeren rannoilta. Toiselta puolelta taas purjehtivat he punaisesta merestä rikkaille etelämaille, onnelliseen Arapiaan ja Intiaan.

Yhtä lauea oli myöskin foinikilaisten maakauppa, jota matkajoukoissa eli karawaanisissa käytiin Asian kaukaisimmissa paikkakunnissa. Tämöiselle matkajoukolle mhiwät Saakopin poiat Josefpi welsensä

Näin saivat foinikilaiset pitkin maata ja merta kaiken maailman kallimmat tuotteet, niinkuin kultaa, kalliita kiviä, helmiä, kanelia, ja suitsutuksia, joita käytettiin pyhillä uhrilla. Tämän lauean kaupan tueksi asettivat he siirtokuntia milloin minnekin. Tämöisiä foinikilaisten asettamia siirtokuntia oli Kretassa, Siciliassa, Sardinissa ja muilla Keskimeren saareilla ja erittäinkin Espanian eteläisellä rannikolla. Tässä syntyi noin w. 1100 e. R. tuo kuuluisa Cadiz. Mutta foinikilaisten etewin siirtokunta oli Afrikan pohjois-rannikolle perustettu Karthago. Näin näemme jo kansojen hämärässä muinaisuudessa pitkin Keskimeren rantamaita wah-

voja kaupunkia, joitten satamat oli täynnä liehuwia laivanwiiriä, ja kaukaisissa fantakorveissa hawaitsemme joka haaralle kulkewia matkajoukkoja.

Mutta yhtä ison maineen owat foinikilaiset keksinnöillensä ansainneet. Heistä luullaan lasin keksintö syntyneen. Tämä aine kuitenkin muinaisuudessa ei niin yleisesti käytetty kuin meidän aikoina. Sittemmin keksivät he purppura-wärin, joka saadaan purppura-simpukan nesteestä. Tämä purppura-neste käytettiin ainoasti kangasten värjäykseksi. Luultawasti on myöskin heistä lumunlasku, raha ja puustawinkirjoitus saaneet alkunsa. — Foinikilaiset eivät itsenäisyytensä aikana olleet yhtä waltakuntaa, waan olivat jaskauneet moniin omawaltaisiin kaupunkifuntiin, joilla olivat omat perintökuninkaansa. Näitten walta taas oli la'issa hywin tarkkaan määrätty ja rajoitettu. Näistä kaupungeista oli — kuten jo mainitsemme — Sidoni ja Tyro etewimmät. Sittemmin antautuiwat foinikilaiset Persian wallan alle ja tulivat näin tämän waltion onnen ja onnettomuuden osalliseksi. Wihdoin viimeinkin oli heidän Rooman waltaan myöntyminen.

6. Persialaiset.

Mediläiset, baktrilaiset ja persialaiset, jotka asuiwat useimmissa Tigrin ja Indon välisissä maa-

kunniſſa, olivat alkuaſa ainoaſtaan yhtä kanta, nimeltä arilaiſet; myöſkin ovat he Zend-kieleſtä, joka oli heille yhteinen ja ſiis yhdiſti heidät yhteen kantaan, ſaaneet nimitykſekſi Zend-kanta. Enſikſi oli mediläiſet näiſtä etewin, kunnella Khyro kuningaſ, kufiſtettuaſa mediläiſten waltaa, peruſti Perſian ſuuren waltakunnan, w. 559 e. K. Perſialaiſten uſkonto on mainion Zoroaſterin tekemä, joka eli 8:neſſa wuoſiſadakſa e. K. Hän antoi ſamaten kuin Moofeſ, yhdeſſä uſkonopiſiſet ja waltiopiſiſet ſäännöt, jotka ovat Zendaweſta nimeſeen kirjaan kirjoitetut. Tämä Zend-kanta pyhä kirja on waſta ſata wuotta ſitten löydetty ja tutuſi tullut.

Zoroaſter ei määrännyt jumalanpalwelukſeſſa mitään epäjumalan-kuwain palweluſta ja templin rakentamiſta. He jumaloitiſi wat kuwalliſeſti waloa ja tulta, jonka ſynnyttäjä ſanottiin Ormuzd'ikſi. Nämät Ormuzd'in palwelijat olivat uutteria maanwiljelijöitä, joſta woimme arwata, kuinka paljon tämä uſkonto waiſutti Zend-kanta ſiwitſtymieſeen.

Zoroaſterin lain mukaan on kanta, niinkuin Intiaſſakin jaettu neljään ſäätykuntaan: papit, ſotijat, maanmiehet ja ammattimiehet. Papit eli Magit olivat, niinkuin itämaiſſa ainakin, ſuureſſa arwoſſa. Heidän halluſſa olivat rukouſkaawat, joilla Ormuzd hliſtettiin; ainoaſtaan heidän kauta

olivat rukoukset ja uhrit mahdolliset. Se olivat kuningasten neuvonantajat sekä hengellisissä että maallisissakin asioissa. Kuningas taas pidettiin korkeana yliluonnollisena olentona, ikäänkuin Sumalan siaisena maan päällä. Waikea oli päästä hänen puheelle; hän oli maan ja kansan tähtiwaltainen herra. Sotainen sana, kuin hänen suustansa lähti, pidettiin niin tärkeänä, ett'ei saanut jäädä unhotuksiin, vaan kirjoitettiin muistoon. Sentähden oli kirjoittajia aina ympärillensä. Myöskin suurilukuinen wartia-wäki ympäröitsi hänen.

Perſian kuningasten tawalliset asuntopaikat olivat Ekbatana, Susa ja Babylon, jotka waihetteliwat toisiinsa sen mukaan, mitä wuodenaiat waatiwat. Kuningasten hautausmaa oli Perſepolisſa, joka oli ikäänkuin kuolleitten pääkaupunki. Kuningin ruumis ſai täällä oman, wälistä wuoren kylkeen haſatun, asuntonsa, johon ei ainoastaan ſaikki, minſä eläwä ihminen ruumiin rawinnoſſi tarwitſee, vaan myöskin iſo joukko kulta ja hopeata oli hänelle pantu. Kaiken tämän hywän ſuojellaſensa, ſeiſoi haudoilla suurilukuinen wartiawäki. Vielä meidänkin aikaiſet katſaſtawat kummastuſſella ja kunnioituſſella noitten ſuunnattomien rakennuſten raunioita.

Waltakunnan yhä karttuwa laweus ſynnytti hallitus-muodon, joka vielä meidänkin aikoina Ma-

fiasfa tawataan. Runfin maakunnan haltiafji pan-
tiin maaherra eli Satrapi, jolle annettiin iso valta.
Mutta jos tällöinen mies joutui kuningaan wi-
hoihin, antoi kuningas usein lohdaakoon sen kaulan
poikki lyödä.

Persialaisilla oli jo ikiwanhoista aioista ylei-
nen tapa, pitää syntymäpäiwänsä suurimmasa ar-
mossa. Myöskin köyhillä oli semmoisena päiwänä
runsaammat atriut kuin tavallifesti. Wiiniin oli
persialaiset sangen mieltyneet. Heillä oli tapana,
juomingissa tärkeitä asioita keskustella. Toisiansa
tawatesa olivat heillä monenlaiset terwehdykset.
Kaksi ystävää suuteli toistanfa; muut tutut suu-
telivat toisiansa poskille; alhaisääthyinen lankefi
wallasääthyisen edessä maahan. Poikalapset olivat
aina ifänsä kuudenteen vuoteen asti äitien huos-
tassa eiwättä olleet tähän saakka silmäiltävänäkään.
Mutta nyt ottivat isät heidät kaswattaakfensa ja
opettivat heitä joutsimiehikfi ja ratsastajikfi.

B. 336 e. R. kufisti makedonialainen kunin-
gas Aleksanteri Suuri, tehdesfänsä kuuluisan ret-
kensä Afasiaan, tämän mainion Persian waltakun-
nan. Makedonialainen waltio hajosi 320, mutta
Persian walta ei woinut isoon aikaan toipua.
Wasta w. 226 jälkeen Kristuksen synthy Persian
waltakunta uudestaanfa. Tällä wäli-ajalla (w:sta

320 e. R. — w:teen 226 j. R.) oli Persian maa ollut ensiksi syriläisten ja sitten partilaisten vallassa. Uusi valtakunta pääsi vähitellen hywään voimaan ja kuntoon. Mutta eipä aikaakaan, niin waipui onnensa, kun uskonnoistansa innolliset arapialaiset rupesivat maata häthyttämään. W. 651 j. R. tehtiinkin Persia arapialaiseksi alusmaaksi. Myöhemmin w. 1395 valloitti mainio Mongolin ruhtinas Timur eli Tamerlan myöskin Persian maan ja liitti sen äärettömään valtakuntaansa. Persian Shakit eli kuninkaat pääsivät noin w. 1500 itsenäisiksi hallitsijoiksi, mutta kuitenkin koettivat Turkin Sultanit eli Keisarit kauan aikaa pitää tämän itsenäisyyden riidan alaisena. Tästäpä syttyi alin-omaisia sotia Turkin ja Persian välillä. W. 1722 oli Persia kokonansa Turkin käskynalainen. Sotafankari Shaf Nadir saatti wihdoin viimeinkin w. 1735 maan Turkin waltaherruudesta itsenäiseen oloon, johon viimeisinä aikoina ainoastaan wenäläiset ovat koettaneet sokaantua.

7. Syytiläiset.

Tällä nimellä nimitettiin muinaisuudessa kaikki ne raa'at ja sotaiset kansat, jotka asuskelivat kokotuossa hämärässä melkein tuntemattomassa maakun-

naissa Mustan ja Kasbian merten pohjoispuolella. Ne jotka asuivat linnassa Mustaa merta pitivät wakinaisia asuntopaikkoja, eläen maanviljelyksestä; muut skyttiläiset kansat olivat paimentolaisia. Kaikki nämät kansat kuuluivat mongolilaiseen kansanluokkaan; nenänsä olivat sisään painetut ja poskensa jotenkain suuret, itse olivat luonteeltaan tuimat ja salaiset. Wangiksi tehdystä wihollisista uhrettiin yksi kustakin sadasta. Tapettuaan ensimmäisen wihollisen, joi skyttiläinen hänen wertansa. Kaikista hänen tappamista wihollisista wei hän päät kuninkaan Luokse, saadaksensa häneltä jonkun osan sotasaaliista. Sillä jos ei hän olisi näitä kuninkaan nähtäwiksi wienyt, niin eipä tämä olisi woinut urostöitänsä armostellakkaan. Ankarimpien wihollistensa pääkalloista tekivät he juoma-astioita, jotka rikkaat antoivat sisäpuolelta kullata. Skyttiläisten tuima luonne näyttäikse myöskin siitä, miten tekivät liittoa ja kuningasten ruumiit hautasivat. Liittoa tehdesään kaatowat he wiiniä astiaan ja wihlekkien hiwiäänsä antoivat he weren pisaroita wiinin sekaan. Tähän sestoitukseen kaisti sitten kunkin liittolainen sota-aseitansa ja viimein joivat kaikki siitä tehden pitkiä rukouksia. Kun kuningas kuoli, niin ruumiinsa paljamoittiin ja päälyhystettiin wanhalla; sitten wiettiin se sukkuntien ympäri ja kaik-

fien, joitten tykö se tuotiin, piti kerimän hiuksensa, wiiltämän otjaansa ja nenäänsä, jopa syäämän nuoli wasemman kätensä läpitse. Rumiin wiereen haudattiin myös yksi puolisoistaan, juomanlastija, talliherra ja muut kuninkaan lähimmät palwelijat. Mutta vuoden kuluttua tapettiin vielä wiisikymmentä kuninkaan parhaita palwelijoita ja wiisikymmentä kauniimpia hewoisiaan. Näitten ruumiit sitten tähtettiin jonkunmoisella aineella ja seiwäs syättiin kunin läpitse ja pantiin sitten pitkänä ratsuriwinä haudan ympärillä wartioimaan.

Basta myöhään onnistui persialaisille ja sittemmin Aleksanteri Suurelle skhytiläiset waltansa alaisiksi pakoittamaan. Siitä aiasta rupesiwat ne enemmin siwistykseen ja wiljeltykseen taipumaan.

Ennen kuin jätämme Asian ja Ahrikan kansojensa, mainitsemme vielä muutamia siwufansoja, jotka wanhasa aiassa ennen Kristuksen synthmää oliwat tutut. Näistä on armenialaiset, jotka oliwat persialaisille ja mediläisille heimoa, muistettawia; myöskin partilaiset, frygiläiset, paflagonilaiset ja kappadokialaiset, jotka sittemmin kuuluiwat Persian waltakuntaan, eiwät ole wallan muistattomuuteen heitettäviä.

8. Helleni- eli Kreikkalaiset.

Kun Afian ja osaksi myöskin Afrikan kansat jo olivat jättäneet maailmalle tuhatvuotisen historian, silloin oli vielä Euroopan mannermaa kansoittamaton ja wiljelemätön. Jo oli Juudan kansassa Mooses perustanut jumaluusvallan maan päälle ja uskonopillisella ja waltiollisella la'in-laatimuksellaan tehnyt muistonsa iän-ikuiseksi. Jo olivat Ehyptissä, Foinikiassa ja Babiloniassa tie-
deitten ja taidetten harwat siemenet ruvenneet orastamaan, kun Eurooppa vielä oli kolkkana autio-
maana. Ensimmäiset asukkaansa näyttävät Wähä-Afias-
ta tulleen, josta he ensiksi pääsivät Sellaan-
saarentoon eli Kreikanmaahan; jälkeinpäin lewisivät
skhytiläiset kansat Mustan meren toiselta puolelta
pohjaseen päin. Hellenit eli latinaisella nimityksellä
nimityt, kreikkalaiset edistywät pian kaikin puolin
niin, että he kaiken maailman kansoista owat an-
sainneet melkein suurimman kunnian: Helleni-
steistä on kaikki wiljelys, siwistys ja tiede, jonka pesäkki
Eurooppa sittemmin muuttui, lähtenyt. Tämän
kansan suurin kunnia on, että se kaudesta tän aikalai-
sista kansoista saatti tieteet ja taiteet suurimpaan
kuntoon, ja edistytti ihmisluonteen hywät amut
siihen määrään, johon niitten ilman korkeammatta

ilmeistyksettä ja siitä syntyneettä siivehslä'itta oli mahdollinen päästä.

Ei mikään kansa ole niin rikas muinaisaian saduista, kuin Hellenien, eikä ole millään kansalla nämät lapsuuden aikansa muistot niin nerokkaat ja arvokkaat, kuin juuri Kreikan kansalla.

Wanhimmista aioista eivät nimet, Helleni ja kreikkalainen olleet tavalliset; sillä Hellenit elikkä Kreikan ensimmäiset asukkaat olivat Pelasgit, jotka elivät maanviljelijöinä. Nämät rakensivat mahdolloman suuret muurit äärettömistä kiivimöykäleistä, joitten jäännökset ovat säilyneet aina meidän aikoihin asti. Heidän etewin epäjumalan kuva oli Zeus Dodonasta, jota paitsi myöskin muita epäjumalan kuvia palweltiin. Kikojen kuluessa tähtyi Pelasgien wetähdä takasin muitten kansojen edestä, jotka sittemmin ottivat yhteisen nimen: Hellenit. Mutta paitsi näitä tuli muista maista muukalaisia meren ylitse. Nämät toivat mukaansa kaikenlaisia taidetta Kreikanmaahan. Noin w. 1550 e. R. sanotaan Sekropsin tulleen Saijin kaupungista Egyptistä ja laskenut maalle Attikaan. Hän pidetään Attikan waltion perustajana ja luullaan tänne toimittaneen uskonoppia, maanviljelystä ja laia, ja myöskin asettaneen awioliitot paremmalle kannalle. Jokinästä tuli melkein samaan aikaan

Kadmo Boiotiaan, tuoden mukanaan tiedon puustawifirjoituksesta ja muista siivistyksen keinoista. Samaan aikaan nousi Donas Egyptistä maalle Argoon Ikitienoilille ja perusti tänne valtakunnan, jossa sittemmin Kreikan etewimmät sankarit syntyivät. Näistä kuuluisin oli Herkules, joka täällä Hellelein sankari-ajalla pidettiin suurimmassa kunniasa, kun muka oli vapauttanut maat hirviöistä ja roskoista ja siis päässyt aikakautensa hywäntehtijäksi.

14:nnellä vuosijadalla e. R. tuli Pelopi Wähä-Aasiasta hänestä nimitettyyn Peloponeson saarentoon. Kätkeläisensä ottivat haltuunsa tämän saarennon parhaat maafunnat, Elidin, Argolidin ja Lakonian, jossa myöhemmin Spartan kuuluisa kaupunki syntyi. Attikan valtion oikea perustaja sanotaan olleen Theseo niminen sankari, josta vanhat sadut paljon kummallista kertovat. Tämän satuaian loistawista urostöistä on mainittawa Hellelein kuuluisa sotaretki Troian eli Ilion kaupunkiin, joka on Wähä-Aasiassa.

Paridi, Troian kuningas Priamon poika, oli Spartasta wienyt Menelao kuninkaan puolison nimeltä Helena. Tämä konnanyö nostatti koko Kreikanmaan wihoihin. Kaikki ruhtinaat, erittäinkin Odysseu Itakan saaresta kohosi tästä häwäistyksestä kostoa hakemaan. Nyt koottiin iso sotajoukko, joka

lahdella sadalla laivalla wiettiin Afiaan. Mutta Troian kaupunki oli lujilla muurilla linnoitettu ja sen wallit ja tornit olivat hywässä kunnossa. Priamon wanhin poika, tuo mainio Hektor, oli melkein sotajoukon johdattajana. Ei woinut siis syttyneestä sodasta niin pian loppua tulla, kuin kreikkalaiset ensin olivat toivoneet. Kymmenen vuotta tämä kauhea sodanmelke sanotaan kestäneen, ennenkuin Hellenit petoksella valloittivat kaupungin ja hävittivät sen tyhkänään w. 1184 e. Kr. Tämän tehthänsä palasivat kreikkalaiset Helenan kanssa kotiinsa. Tästä sodasta ynnä Hellenein paluumatkasta on yksi Kreikan vanhimpia ja kuuluisampia runoilijoita Homero tehnyt kaksi suurta Iliadi ja Odysseia nimistä runoelmaa. Wiimeisestä, joka kertoo Odysseon kummalliset vaiheet kotimatkaliansa, otamme muutamat seikat esitelläksemme, jotka voivat meille antaa jonkunmoisen kumouksen kreikkalaisten oloista tällä aialla.

Kun tiedot merenkulusta vielä tähän aikaan olivat hywin waillinaiset, tähtyi Odysseon paljon harhamatkoja kulkea, ennenkuin pääsi pieneen saareensa ja perheensä tykö. Ensiksi joutui hän Ahirikkaan, josta hän tuulen ajamana tuli Skylopi-nimisten ihmisshöjain luokse. Kawaluudella pääsi hän

kuitenkin heitä pako. Sittemmin kulki hän Si-
renain saaren siwutse. Tämän aikaiset sadut sano-
wat näitten olleen neitikaswoisia hirmiöitä, jotka
piiloskeliwat weden alla, koettaen ihanoilla lauluil-
laan houkutella siwutsekulkijat tykönsä. Näistä tuli
Odysseulle kova vastus. Hänen täytyi pistää wa-
haa kumppaniensa kormiin, ett'eivät kuulisi lumo-
jain lauluja. Itsestänsäkin ei hän muuta neuwoa
nähtyt, kuin sitoa ruumiinsa purjepuuhun kiinni. —
Myöskin joutui hän haaksirikkoon, josta kuitenkin
pelastettiin, kun merenlaineet heittiwät hänen erään
saaren rantaan. Sieltä löysi hänen kuninkaan ty-
tär Nauksiaa, joka piikoinensa oli waatepesossa.
Tämä wei Odysseun kuninkaan hoviin, jossa hän
ystävällisesti otettiin vastaan. Sen aikaisten ta-
pojen mukaan istui hän pesään tuhkaan; kuningas itse
meni hänen tykönsä, tarttui käteensä ja wei wieras-
ten joukkoon ruu'alle. Sitten tuli naispalwelija korea
kyltainen wesiastia ja hopeainen pesumalja kädessä
ja kaasi hänen kätensä päälle wettä, jopa asettikin
eteensä pienen pöydän. Sinne pani edestähpä sit-
ten leipää, lihaa ja kaswoksia ja juomakaataja an-
toi hänelle wedenseläistä wiiniä. Mytppä uhrattiin,
joka tapahtui niin, että muutamia wiinin pisaroita
kaadettiin maahan ja maljat juotiin pohjaan. Toi-
sena päivänä sai Odysseu suuria lahjoja, kun sa-

noi, kuka oli. Kuningas warusti hänelle laivan, jolla wihdoin viimeinkin pääsi kotiinsa. Täällä nyt tapasi perheensä, oltuansa monta vuotta pois. — Tästä kreikkalaisen runoilijan kertomuksesta näemme, mimmisissa selwissä ja suorissa oloissa maailman ylimykset siihen aikaan elivät. Nyt kääntykäämme Hellenein historiaa tarkastamaan.

Wuosijatoja kului vielä jälkeen Troian hävittämisen, ennenkuin voimme sanoa Kreikan historian luotettavaksi. Wähitellen syntyi tuo kreikkalaisten omituinen luonne, joka ensiksi osottaisi yksiwaltaisuuden muuttamisessa toisiin hallitus-muotoihin. Sillä tähän saakka kaikissa Asian ja Euroopan kansoissa ei ollut muuta hallitusmuotoa, kuin kuninkaan-walta, joka useinkin oli wallan rajaton. Mutta kreikkalaisten kesellä syntyi aikojen kuluessa seuraavia uusia hallitus-muotoja. 1. Oligymswalta, joka on semmoinen että kaikki hallitus on waltion ylimysten käsiin annettu. 2. Harwawaltaisuus, kun ainoastaan muutamat ovat anastaneet korkeimman wallan. 3. Kansawalta, kun koko hallitus on itse kansan kädessä, ja 4. Alhaiswalta, kun alhaiso hallitsee ilman rajoitusta.

Kreikka oli jo ensi-aiosta jakaunut moniin erityisiin waltioihin, joissa milloin yksi milloin toinen näistä hallitusmuodoista pääsi voimaan. Kaikkien

etevimmät valtiot olivat Sparta ja Ateenat. Ne tulivat pian koko Kreikan johdattajiksi. Kreikan historian, loistavimmalla aikakaudella ovat muut kaupungit ja maakunnat ainoastaan näitten voimakasten valtojen liittolaisina pidettävät. — Spartassa pöyhä kuningasmainen valta vielä järkähtämättömänä, kun tämä hallitusmuoto jo melkein katoista muista Kreikan valtioista oli hävinnyt. Siellä oli kaksi kuningasta hallituksen johdattajina. Mairio Lyfurgo-kuningas rupeesi tämän valtion la'ilaatijaksi. Hänelle oli, näet, matkoillansa muilla mailla kiertänyt paljon kokemusta ja tietoa. Myöskin oli hän päässyt aikansa viisaimpien kansa ystäväyhteeseen. Ensiksi järjesti hän perintökuningain ja kansankokousten väliseikat sillä tavalla, että asetti "vanhain neuvostunta"-nimisen valtiolaitoksen. Kunkin jäsenen piti oleman kumminkin kuusikymmenen vuoden vanha. Kuningasilla oli kaksi tärkeätä etuisuutta: sotajoukon johdattaminen sodassa, jossa heillä oli rajaton itsewaltaisuus ja ylimmäinen papinvirka. Lyfurgo jakoi maan uudestaan ja muutti siis vanhat nautinto-oikeudet, toiselle kannalle. Hän sääsi, ettei mitään maan-omistaja saisi myydä alaan, vaan olisi welvollinen kuolemansa jälkeen jättää tämä vanhimmalle poiallensa perittäväksi. Mutta suurimman huolen ja tarkastuksen alaisiksi

teki hän lapsen kasvatuksen, joka tykkänään muuttui valtio-asiaksi. Tokaista äskén syntynyttä lasta katseltiin tarkasti, olisiko siitä ihmisen alkua. Jos lapsi sitten oli rujoikas eli muutoinkin heikko, heitettiin se nälkään kuolemaan, sillä Lyfurgo ei kärsinyt muita kuin norjia ja terkeitä kansalaisia. Lapset pysyivät äitiensä holhottamina aina 7:teen vuoteen asti. Sillä aikaa täytyi heidän alastomina leikkiä laskea ja paljaina lewätä ruokoheinillä, jotka heidän itse omin käsin oli wirrasta tuominen; ai-noastaan talwis aikana oli heille suotu muutamia lämmittäväisempiä ruohoja vuotellensa panna. Seitsemännestä vuodesta alkaen otti valtio lapset kokonnaan huostaansa. Nyt elivät poikalapset, luokkiin jaettuina, muutamien hallituksen asettamien peräänkatsojien hoidossa, joilla taas oli päällikkönsä, jonka wirkaa joku etewimmistä ja kunnioitettavimmista kansalaisista toimitti. — Näinpä syntyi kaikkisä yksi henki ja yksi mieli, joka teki tasuuden omaisuudessa mahdolliseksi.

Wanhojen kunnioittaminen painettiin sywästi nuorten mieleen. Tokaisen nuorukaisen piti, kadulla kulkiessa, seisahdun wastata kunfin wanhan kysymykseen, minkä matka ja mikä tehtävänä. Myöskin oli wanhojen seuroissa nuorukainen kielletty mitään puhumasta, ellei häneltä kysytty. Samoin

kuin lapset totuutettiin nälkää, walwomisia, kuumuutta ja kylmyyttä kärkevään, piti heitä taimutettamaan ruumiillisia tuskia sietämään. Sentähden otettiin täällä tawaşi, joka wuosi julkisesti ruoskoilla hosua poikalapset, jotta weri purskahdi ulos. Tämmöisessä tilaisuudessa ei saanut räähkäksen alainen olla tuskiستانja tietämänänşäkään. Mutta tämäinen erinomainen jölşeyş ja kowuus ei ollut tapana ainoastaan nuorison kaswattamisessa, waan kesti koko miesten elin-aikana. Ohkurgo sääşi, että atriats piti oleman julkiset ja kaikille spartalaisille yhteiset. Näitten atrian kustantamiseen piti kunkin kansalaisen joka kuukausi antaman joku määrä hedelmiä ja wiljaa. Ei kukaan tohtinut olla pois tästä atriasta, jonka esimäinen ruokalaji oli tuo kuulusa musta liemi, joka oli şianpaistista, werestä ja şuolasta keitetty.

Ohkurgo kielsi kulta- ja hopearahaa käyttämästä ja şen şiaan asetti hän rautaa rahan tapaiseksi, että muka tämän suuri paino estäisi ylellistä kaupanliikettä. Spartalaisten hymnärrheşelliseen opetukseen ei kuulunut muuta, kuin kirjoişus-oppi wälttämättömiin tarpeisiin ja muutamia sotaisia ja pyhiä lauluja, joita lauloivat juhlaşuufşilla ja tappelumelşeen karatesşa. Puşeliaşuustaitoa he ylenkatşoiwat,

mutta koettivat jo nuoruudessa teroittaa lasten hymärrystä, totuttaen heitä ajatukseen ja miettimiseen.

Kun he nyt omituisuuksiensa kautta paljon erisivät muista Kreikan asukkaista, ei ole ihmeeksi katsottava, että heissä syntyi halu niistä eron saamaan. Olisin, näet, heissä semmoinen sodan-into, ett'eivät pelänneet ilman toisten kansojen avutta sekaantua sotaan ulkomaalaisten kanssa. Vainja, joka edistytti ruumiin tervehtä, oli vallan omanja, kunnollisia soturia kasvattamaan. Myöskin oli muita laitoksia, joitten tarkoituksena oli tehdä kansa sotaiseksi ja saada se sodan kauhistuksiin mieltymään.

Sotaleirissä oleskeleminen oli oikea juhlaisuus. Täällä lannistui vähän tuo elämän kovuus ja tarffuus ja olonsa tuli vapaammaksi. Sodan saalis antoi heille waraa jonkinmoiseen ylellisyyteenkin erittäin ruuassa. Purpuravärinen puku, johon spartalaiset sodassa olivat vaatetetut, seppeleet, joilla tappeluun mennessänsä koristivat hiuksensa, huilujen soitto ja laulujen lajahuus, joka innoistutti heitä, vihollisten vastaan rientäessä, kaikki tämä teki tuon muuten kauhistavan ja peloittavan sodan heille oikeaksi riemu-juhlaaksi.

Mitkä urhollisesti sotien kaatuivat tappelutanterella, haudattiin laakeripuun oksilla seppelöityinä. Mutta vielä isompi kunnian-osoitus oli se,

kun joku purpurawaatteisin käärittynä laskettiin hautaan. Ainoastaan sodassa kaatuneitten haudoille saatiin nimet panna. — Mutta pelkurit tulivat kowimman pilkan ja häväistykseen alaisiksi. Joka oli riivistänsä paennut, suljettiin kaikiista voimistelemisen harjoituksista, ei saanut mitään ostaa eikä myydä, tahti pantiin johonkuun yhteiseen paikkaan kilpi kädessä seisomaan siwutsemenijäin pilkattawaksi. Sykurgo määräsi myös, ett'ei kaupungilla saisi olla muuria eli muita linnoituksia; kansalaisten urhoolisuus olisi muka olewa sen ainoana turwana. Tämä hleinen sodanhalu oli myös syynä siihen, ett'ei mikään vapaa ihminen ryhtynyt mihinkään käsityöhön eikä maanviljelykseen, waan jättiwät semmoiset toimet kokonaan orjille, joita muutoinkin pahasti kohdeltiin.

Muutamia vuosifatoja myöhemmin kuin Sparta, sai myöskin toinen kreikkalainen pääwaltio, Atänai, uuden lafilaatimuksen ja hallitusmuodon. Jo aikasin oli Atänassa synthyvä tasawaltainen henki pakoittanut kuninkaanvaltaa perähtymään. Wiimeisen kuninkaan, Rodron kuoltua, kumottiin koko kuninkaanvalta ja sen sijaan asetettiin arkonta-niminen hallitusmies jonka piti hallituksestaan tiliä tekemän. Alussa walittiin tämä hlimmäinen wirkamies elinaikaiseksi mutta pian määrättiin tämä wirka-aika

kymmeneksi vuodeksi ja vuodesta 682 e. Kr. waltitiin yhdeksän arkontaa, joitten wirka-aika ei kestänyt muuta kuin vuoden aika. Mutta vielä puuttui atänalaisilta sopiwia laia. Semmoisia antoi nyt miikas Soloni kansalaisillensa w. 594 e. Kr. Hän jakoi ihmiset warallisuutensa jälkeen neljään luokkaan. Ninoastaan kolme näistä taifiwat waltiwirkoja toimittaa; neljännellä, joka oli kaikkien lukuisin, oli niinkuin muillekin oikeus kansankokouksissa huutonsa antaa. Näillä kokouksilla oli rajaton walta kaikissa hallituksen asioissa. Sillä näissä wahvistettiin kaikki la'it, päätettiin sotaan ja rauhaan kuuluwista seikoista, walittiin kaikki wirtamiehet j. n. e. Kun joka miehellä täällä oliwat samat oikeudet niin oli funkin atänalaisen huudolla armonsa. Sentähden koettikin Soloni tehdä kansalaisoikeuden saamisen waikeaksi. Hengen-uhalla kiellettiin ulkomaalaisen kansankokouksiin tulemaista. — Warsinainen tuomio-istuin, jossa rikokset rangastettiin, oli Areopago, jonka istunnot tapahtuiwat öisin.

Solonin etewimpiä sääntöjä oli se, että jokaisen kansalainen sai omaisuudestaan ja jälkeensä jättämisen eli testamentin tehdä, mikä ennen oli ollut kielletty. Nyt wasta muuttui omaisuus omistajan oikeaksi omaksi. Ei tarwinnut kenenkään isänsä wanhoilla päiwillä elättää, jos ei tämä ollut opettanut hä-

nelle mitään elatuskeinoa. Lasten kasvatamisen heitti Soloni kokonansa vanhempien huoleen. Mutta voimistelemisen oppi oli myös Atanassa pää-asia lapsen kasvatamisessa. Edistääksensä isänmaan rakkautta, oli Soloni antanut asetuksen semmoisen, että jodassa isänmaan hyväksi kaatuneitten lapset olisivat valtakunnan kustannuksella kasvatettavat; heidän muistonsa ylistettiin myös julkisella hautauksella ja kiitospuheilla. Joka pahasti kohteli köyhää, lasta eli orjaa, pidettiin rikoksen alaisena ja oli oikeuteen haastettava. Tällainen lempeys ja viisaus ovat Solonin antamisssa la'issa merkittävät.

Waikka Hellenit olivat moniin pieniin valtioihin jakauneet, oli kuitenkin paitsi yhteistä kieltä monta seikkaa, jotka liittivät heidät yhteen. Semmoisia olivat yhteisten jumalien palvelus, yhteiset juhlat, liisuudet, ennustuspaikat ja liittokunnat. Kreikkalaisten ennustuspaikoista oli Delfoi suurimassa arvossa pidetty. Täällä oli Apollo nimiselle jumalalle rakettu templi, jossa Pythia niminen naispappi puhui ennustukset. Tällaiseen paikkaan, näet, tultiin aina jumaluudelta neuvoa pyytämään, kun ei omin päin tahdottu tärkeihin toimituksiin ryhtyä tahi muuten salaisista asioista tietoa tarvittiin. Kun nyt Delfoin ennustuspaikka oli suuressa maineessa ja arvossa, oli sille neuvonpyytäjiltä hlen

paljon antimia karrtunut, joitten joukossa oli kalliita taideteoksia.

Yhteisistä kansan juhlallisuuksista oli Olympian kilvoitusleikit kaikkien etewimmät. Nämät wietettiin Elisin maakunnassa. Siihen paikkaan, jossa nämät leikit tapahtuivat, oli tehty kowin pitkä rata, jonka wasen puoli oli ratsuharjoituksiin ja oikea jalkamiesten taisteluihin määrätty. Oli ympärin, niin laajaan kuin silmä kantoi, istuivat katsojat pitkissä riveissä ja innostuttiwat riemuhuudoillaan kilwoittelijoita, milloin kiittäen milloin moittien. — Yön wietettyä uhrilla ja lauluilla jumalien kunniaksi, aljettiin leikit auringon noustessa. Taistelus-tuomarit istuivat laipion sisäpuolelle ja kilwoittelijat astuivat esiin aloittaaksensa kilpa-juoksun. Soka ensiksi pääsi perille, sen nimen ja syntymäkaupunkin huusi nyt julistaja kaikkien kuultawaksi. Nyt kajahtuivat kummut laaksot yli ympärin voittajan nimen ylistyksestä ja katsojain riemuhuudoista. Ajomies seisoi pyrstyssä kaksipihdräisissä wauhuisaan ja tuimat hewosensa rientsiwät muitten kanssa radalle, jonka päässä seisoi kaksipatjasta, joitten wäli wauwujen piti kiertämän, palataksensa kaksitoista kertaa samaa matkaa. Myöskin ruwettiin nyrkkisille ja ratsukilwoitukseen. Juhlallisuuden wiimeinen päiwä oli woittajain palattumiseen määrätty. Tämä

tapahduttiin, sitten kuin pyhässä ahossa oli uhria tehty. Voittajat tulivat komeissa vaatteissa, palmu-oksia kädessä, vieläpä huilunsoittajiaakin seurassansa. Kunniapalkinto oli seppele öljypuun oksista, jonka taistelustuomarit laskevat voittajan päähän. Tämöisen palkinnon saaminen oli suurin kunnia Kreikassa ja voittajan kansalaiset luulivat syntyväkautunkinsa hänestä saaneen ison kunnioituksen. He toivat hänen, riemukautua kätken, lauloivat hänelle ylistyslauluja ja asettivat martalokruunansa Olympiaan, jossa jälkeisinä aikoina monta sataa semmoista on ollut nähtävänä. Voittajain nimet tulivat kuuluisiksi ympäri koko Kreikanmaan. Eräs vanha kreikkalainen kuoli ilosta, kun sykeili poikaansa voittajana, ja hautauksellansa olivat kaikki Olympiassa olevat kreikkalaiset saapuvilla. Diagora, jalomielinen Helleni Rodon saaresta oli itse ennen kruunattu voittajaksi Olympiassa ja toi vanhaan ikään jouduttuansa molemmat poikansa sinne, jossa kumpikin voitti kunniaseppeleen. Mutta jalomielisesti laskevat nuorukaiset seppeleensä isänsä päähän, nostivat hänen hartioillensa ja weivät hänen katsojain keskelle. Kaikki huusivat hänelle onnen toivotuksia ja heittivät päällensä kukkia. Vanhus ei voinut näin suurta onnea kannattaa, vaan waipui, kaikkien nähden, kuolleena maahan.

Nämät Olympian kilwotus-leikit tapahtuivat säännöllisesti joka neljäs vuosi heinäkuussa. Kaikenlaisia taituria kokoontui tänne toistensa kanssa kilwoittelemaan. Suiluinoittajat hynnä muut semmoiset lauloivat kaikkien kuullessa laulunsa, taistellen etuisuudesta. — Kaiken tämän kautta pääsi siwistys hywin edistymään. Täällä saiwat ystävät, oltuansa kauan erillänsä, nähdä toisiansa. Täällä syntyi usein ystäwyys erithisten ihmisten ja kokonaisten kaupunkienkin välillä. Nämät kilwotusleikit, jotka olivat koko Kreikan yhdistysside, perustiwat sittemmin yhteisen aianluwun. Nelivuotista aikaa, joka kului näitten juhlallisuuksien välillä, sanottiin Olympiadiksi.

Hellenien forea ja helposti muodostuva kieli oli vielä toinen side, joka yhdisti erithiset lahkot yhdeksi kansaksi. Hywin warhain kukoisti Hellenein kansassa runollisuus. Innostuneet runoilijat owat runoelmilla, jotka meidän aikoihin asti owat säilyneet, ylistäneet sankarien jaloja urostöitä. Sittemmin, kun kirjoitustaito tuli tutuksi, edistyi runollisuus nhä paremmin. Sälkeenpäin rupešiwat tietowisaat ihmiskunnan tärkeitä asioita tarkastelemaan ja tutkimaan, lewittäen opetuksillansa tiedon waloa ympäri Kreikanmaata. Näihin kuuluwat Pythagora, Sokrates, Plato y. m.

Raikkien tiebeitten ja taideitten jopa kreikkalaisien omituisen elämänkin keskuus oli Atänai. Spartassa taas elettiin omin päin eikä huolitettuisten wehkeistä paljon mitään. Atänai oli komein ja rikkain kaupunki koko Kreikassa. Warhain aamuin tulivat maalaiset huutaen laulaen kaupunkiin, tuoden mukanaan myytävät elatusaineet. Nyt aivattiin rihkamapuodit; vähitellen tulivat kadut ihmisiä täyteen ja pauhina karttui kanttumistansa. Yksi osa portwaria meni töihinsä ja toiset taas hajoivat kufin tahansa, mikä minnekin. Edellä puolipäivää ja ehtoolla käweltin pitkin Elisson rantaa ja ympäri kaupunkia. Mutta kaupungin waltatorilla oli wäenpaljous kuitenkin aina tihein. Täällä pidettiin usein kansankokouksia, täällä oli Senaatin kokoushuone ja Arkontain tuomio-istuin; yli ympäri oli rihkamapuotia kultasoppien pajoja ja pararan-ajeliain työpaikkoja. Nämät paikat olivat aina täynnä uuteliaita ja laiskuria. Useat harjoittelivat myös metsäntäyntiä ja woimistele mistä. Khlpemättä eivät atänalaiset woineet olla yhtä päiwiäkän. Rikkaammat pitivät khlpy-laitoksia omis sa asumuksissaan, waan köyhemmät käwiwät yhteisissä khlpyhuoneissa. Useammat atänalaisista pitivät lhyhyitä aluswaatteita ja niitten päällä jonkunmoisen kauhtanan, joka peitti ruumiin kokonaan. Tämä päällystakki

oli tavallisesti painamaton, vaan rikkailla oli se kalliimmista ja painetuista kankaista tehty. Katsottiin kaikille tärkeäksi oikein näpperästi kääriä tämä kauhtana ympärillensä. Myöhemminä aikoina käytettiin paljon voiteita. Naiset asuiwat erinäisessä huone-osassa ja oliwat melkein kokonaan suljetut muitten yhteiselämästä. Atänassa käytiin tavallisesti jalkain, mutta rikkaat käyttiwät waunuja ja kantotuolia; tahj antoiwat seuraasaan olewan orjan kantaa tuolin, johon heidän torilla eli kävelyksillä ollessaan sopi istua. Warakkaat koristiwat huoneitansa, miten paraiten woivat. Ruokapöydän tarjoomat nautinnot oliwat atänalaisille hywin mieleen. Monta ruokalajia hankittiin kaukaisista maista, waikka Kreikanmaa olihin hywin rikas hywistä hedelmistä, kaswakista, kaloista ja muista luonnon tuotteista. Utria alkoi tavallisesti linnunmunilla ja loppui puunhedelmillä. — Kreikkalaiset eiwät istuneet syödessänsä, vaan makasiwat makuu-sohvilla niinkuin itämaalaiisten tapa oli. Resti-atrionilla oli ruokajali täynnänsä juhlasawua ja muita hywänhajuisia suitsutuksia. Wiinapöydällä kimalti hopea- ja kulta-laatuksia, jotka useinkin oliwat kalliilla kimmillä koristetut. Kufin wieras seppelöittiin ja jokaisella oli orja takanansa. Moisisa seuroissa wälittiin arwanheitolla yksi juomakuninkaaksi. Tämä

määräsi kaikki pitoihin kuuluvat seikat, esitti mui-
tomaljat, sääti leikkilisiä juomalasia j. n. e. Mie-
muisat laulut ilahuttivat vierasten sydämiä; lyhyt*)
kävi ympäri koko seuraa ja jokaisen täytyi laulaa
joku laulu, kun vuoronsa tuli. — Kreikkalaisilla oli
kovin paljon orjia; ainoastaan Attikassa oli niitä
lähes 400,000. Nämät toimittivat kaikenlaisia
asioita; he olivat palvelijoina, keittäjinä, lasten-
opettajina, lufijoina, kopiointijoina j. n. e. Maalla
olivat maanviljelys ja karjanhoito niitten toimi-
tuksina. Sota-wankeuteen joutuneet tehtiin tavalli-
sesti orjiksi. Myöskin ostettiin orjia warjinaisilta
orjankauppiailta. Poikalapsen syntyessä ripustettiin
seinälle seppelö öljypuun oksista, mutta jos tyttö-
lapsi oli syntynyt ripustettiin willainen rihma.
Öljypuun oksa, näet, viittasi maanviljelys-toimiin
ja tuo rihma waimollisiin askareisiin. Kun oli lapsi
henkinensä päiwinensä kokonaan isän wallassa, las-
kettiin jokainen äsken syntynyt lapsi isänsä jalkain
juurelle. Jos tämä nosti sen helmaansa, oli hän
sillä ottanut welwollisuudensa kaswattaa lapsi.
Mutta jos hän antoi sen olla koskematta, piti lapsi
tapettaman tahi heitettämän oman onnensa nojaan.
Viimeisinä aikoina tapahtui tällöinen julmuus

*) Lyhyt oli kreikkalaisten wanhin soitto-ala.

hyvin harvoin. Seitsemännellä eli kymmenennellä päivällä jälkeen syntymisen tehtiin kaikille sukulaissille uhri-atria, jossa lapselle annettiin nimensä. Nyt kirjoitettiin nimi sukuluetteloon ja vanhempien tähtyi wannoa lapsen olewan heidän oman. Rahtesjannentoista vuoden iässä piti nuorukaisen sotapalvelukseen lähtemän. Altтарin juurella oli hänen pyhä wala wannominen ei milloinkaan häpäisewänsä waltion sota-aseita waan uhraawan sa hengen isänmaan hyväksi. Selleni kun pääsi kahdeskymmenen vuoden ikäiseksi, pantiin sukunsa miesluokkaan. Nyt sai hän käydä kansankokouksissa, hakea waltiwirkoja ja itse tawaran sa holhoa. Nuoris on siwistyskeinot oliwat woimisteleminen ja soitanto; woimistelemista opittiin Gymnasio nimisissä opetuslaitoksissa. Nämät oliwat suuret rakennukset, joitten ympärillä oli puutarhoja ja pyhä aho. Myöskin oli niissä kylpyhuoneita ja isoja salia, joihin puhelijat ja tietomii sanat kokoiliwat oppilaisensa. Soitannossa, ruoelmataiteessa ja muissa tieteellisissä aineissa saiwat lapset opetusta erityisiltä koti-opettajilta. Ruwaweiston, maalauksen ja rakennustaiteen saattiwat kreikkalaiset erinomaisen korkealle kannalle; kuwaweistolliset teoksensa ei wät vielä ole etewämpiänsä nähneet. Yhtä kuuluisat owat he tieteellisistä ja runollisista harjoituksistaan. Heistä on kaikki siwis-

työ lähtenyt; he ovat päässeet muitten kansojen opettajiksi.

Ottakaamme nyt tämän kansan ulkonainen historia tarkastellaksemme. Kreikan ulkonainen rauha häirittiin ensiksi w. 490 e. Kr., kun persialaiset sa-
mosivat maahan. Tuli, näet, iso persialainen so-
tajoukko kuudella sadalla aluksella ja nousi maalle
Attikan rannikoon. Täällä tuo urhoollinen Mil-
tiade Maratonin lakeudella hävitti koko persialaisen
sotavoiman. Mutta persialaiset eivät jättäneet sitä
asiaa siisensä, vaan Xerxes-kuningas vei vähän ai-
kaa jälkeenpäin äärettömän sotavoiman Kreikan-
maalle. Salaminin saarella, Atänain likipaikoilla
nousi ankara meritappelu, jossa kreikkalaiset Temis-
toklen johdatusella saivat oivallisen voiton, hä-
vittäen melkein tykkänään vihollisten laivaston.
Tämä sota, jossa kreikkalaiset yhä pääsivät voitolle,
kesti vielä muutamia kymmentuntia vuosia, kun-
neka sota itsestään taukosi noin w. 449. Mutta
walitettavasti syttyi Spartan ja Atänain välillä
keskinäisiä riitoja, jotka pian muuttuivat werisiksi
sodiksi, jotka aikaan pitkään turmelivat warallisuu-
den ja toimellisuuden. Kun waltioitten voimat
näistä kestäwistä riidoista uupuivat, pääsi Maked-
onian kuningas Filippo sekaantumaan Kreikan si-
sällisiin oloihin. Hänen oli sitten helppo asia, pa-

koittaa kreikkalaiset waltaherruuteensa mieltymään. Poikansa Aleksantero Suuri päätti isänsä alkaman työn. Kreikan wapaus ja itsenäisyys meni palamattomiin. Makedonian waltakunnan hajottua, koetti Kreikka riutuwaisena jäännöksenä wapauttansa suojella. Mutta jo w. 146 e. R. tuli tämä maa Rooman käskyn-alaiseksi ja pysyi nyt roomalaisten waltaan yhdistettynä. Kun tämä w. 395 jälkeen Kristuksen jaettiin kahteen osaan, läntiseen ja itäiseen waltakuntaan, pantiin Kreikanmaa itäiseen kuulumaan. Itäinen waltakunta, jonka pääkaupunki oli Byssantzi (Konstantinopel), tuli Kreikan keisarikunnan nimiseksi. Tämä waltio, johon nyt warseinainen Kreikka oli liitetty, tuli w. 1453 j. Kr. turkkilaisten haltuun. Näitten orjuudessa kreikkalaiset pysyiwät, kunneka turkkilaisten kovuus ja julmuus karttui siihen määrään, että heidän wäkijoukko tähtyi ruweta maansa wapauttamiseen. Tämä onnistui heille viimein monivuotisten waihetten ja kärmysten jälkeen. Kreikka tuli nyt jälleen itsenäiseksi waltakunnaksi.

9. Roomalaiset.

Toinen wanhan aikaisen historian pääkansa on roomalaiset. — Eteläiseen Italiaan asettui jo war-

hain kreikkalaisia siirtokuntia. Mutta vanhimmissa aioissa kansoitti monta itsenäistä kansakuntaa tätä wiljawaa maata, joka viimein joutui kokonaan Rooman haltuun. Näistä kansoista owat etruskalaiset, jotka lewisivät yli ison osan Italian saarentoa, mainittawat. Maan wiljaisuus työnsi asukkaansa maanwiljelyskeinoon ryhtymään, mutta etruskalaiset eivät ainoastaan osanneet maatan sa wiljellä, waan oliwat myös moniin taiteisiin pyestyneet. Erittäinkin owat he edistyttäneet kaikkia, mitä ulkonaiseen epäjumalan palvelukseen kuuluu, niinkuin uhria, juhlassuuksia, juhlatähtöksiä ja ennustustaitoa. Heistä owat roomalaiset saaneet parhaimman osan siivistyksensä alkusiemeniä. Rooman vanhin historia on himeän hämärhyden peittämä. Romulo ja Remo owat niitten miesten nimet jotka huhtikuun 21 päivänä vuonna 753 e. Kr. sanotaan perustaneen Rooman mailman pääkaupungin. Siis, kun tämä tapahtui, oli Adrian meren toisella puolella Salomoni jo aikaa sitten waipunut kuoleman uneen jopa Olympian kilwoitus-leikitkin aljetut. Romulo hantki uuteen kaupunkiinsa asukkaita ja rupesti sitä kuninkaana hallitsemaan. Hän jakoi kansan kolmeen lahkoon ja kunkin lahkon kymmeneen luokkaan eli kuraiaan. Itse kansa jakaantui kahteen säätyyn: patriisiat eli ylimysmiehet ja plebeijat eli alhaisolaiset.

Näitten säätyjen välillä syntyi alinomaisia riitoja, jotka kestiivät vuosikadat läpitsensä. Patriisioille, jotka luultavasti olivat alku-asukkaat, olivat, näet, kaikki valtiowirat annetut; niin esimerkiksi otettiin ainoastaan heidän joukosta Romulon asettaman senaatin jäsenet. Kuningasten valta oli melkein samalainen, kuin Kreikan ruhtinailla ennen oli ollut. He olivat ylimmäiset sotapäälliköt ja ylimmäiset papit, kutsuivat kokoon Senaatin ja kansankokoukset, kun valtion laista, sodan ja rauhan asioista oli päätettävä. Ei mihinkään valtiolliseen toimeen ollut rupeaminen, ennenkuin jumaloilta oli neuvoa haettu. Tällainen tiedusteleminen oli augura ja haruspisi nimiisten pappien tehtävä. Nämät ennustivat lintujen lennosta ja wiserryksestä, kanain syömisestä, ukkosen jylinästä, ukontulen leimauksesta ja muista senkaltaisista. Kaikki nämät laitokset olivat alkuaan etruskilaisia. Kuningaskallisen armon merkit olivat myös etruskilaista syntymäperää. Kuningaan edellä kävi kaksoista listori-nimistä miestä, jotka kulin kantoivat warpuksimpun, jossa rippui kirves, merkitsi muka että kuninkaan oli oikeus hengeltä rangaista.

Romulon jälkeen hallitsi Numa, joka on valtion oikeana perustajana pidettävänä. Parhaasta päästä koetti hän alamaistensa sydämmiin juurit-

taa jumalien kunnioittamista; heistä sanoi hän la-
kiansa ja laitostensa lähteneen. Hän sääsi monta
nutta tapaa jumalanpalveluksessa ja piti tarkan
huolen, että nuot pidettäisiin pyhinä. Mikä Ro-
mulon hallituksessa oli ollut kuninkaallista alusmaata,
jakoi Numa pelottomille kansalaisille, että he muka
jättäisivät sotahalunsa ja mieltyisivät rauhallisiin
toimiin. Sittemmin jakoi hän koko Rooman alan
osakuntiin ja asetti jokaiselle tarkastajansa, jonka
piti kirjoittaman, kuka huolettomasti ja kuka hyvin
peltonsa viljeli että kuningas muka tietäisi ahkerat
palkita. Lakinsa oli naisille ylen ankarat; he eivät
saaneet wiiniä juoda eikä ollenkaan miesten toimiin
sekaantua. Avioliitto pidettiin semmoisessa pyhyy-
dessä, että 580 vuotta jälkeen kaupungin perustuf-
sen oli kulunut, kun ensimmäinen avioliitto rikottiin.

Tämän wiisaan lakilaatijan jälkeinen oli Tullo
Hostilio, joka paljon laajensi Rooman aluskuntaa.
Seuraawa kuningas Anko Martio rupefi laiwaston
rakentamiseen ja hänen jälkeisensä Tarquinio Prisko
on maineensa saanut noitten mahdollottoman suurten
kloakkien rakentamisesta, jotka olivat isojen kupujen
näköiset. Myöskin rakensi hän yhteisten taistelus-
leikkien pitämiseksi kuuluisan "Cirkus"-nimisen näy-
telmäpaikan. Sen ympärillä oli lamitsoita ja itse

Cirkuksen ympäröys oli niin suuri, että siihen mahtui 200,000 henkeä. Tähän suunnattomaan rakennukseen, jonka jäännökset vieläkin käyvät katsojista ihmeeksi, tähtyi Tarquinion pakoittaa alhaiso päiwätöihin. Tämä kuningas kävi myöskin onnellisia sotia naapurikansojansa vastaan ja voitti suuren saaliin. — Servio Tullio, joka seurasi häntä hallituksessa, rupeesi uudestaan jakamaan kruunun alusmaita pellottomille ja pääsi sen kautta alhaisen suosiioon. Myös jakoi hän asukkaat sekä kaupungissa että maalla kolmeenkymmeneen osaan, jotta kansan olot ja asiat enemmän tulisivat näkyville ja selville. Tämä kuningas päästi uusilla laitoksillaan myös plebeijat jonkunmoiseen mahtavuuteen, waikka päävalta vielä pysyi patrisiain hallussa. B. 534 e. Kr. nousi viimeinen Rooman kuningas Tarquinio Superbo kuninkaan-istuimelle. Väkivaltaisuudestansa syntyi liitto, jonka johdattajana oli Bruto, Tarquinio, joka oli poissa sodassa, pantiin kuninkaan-armolta pois ja koko kuninkuus poistettiin. Sen sijaan asetettiin kaksi ylimmäistä wirtamiestä, joita sanottiin konsuliksi. Nämät piti valittaman joka wuosi patrisiain säädyistä. Tämä tapahtui 509 e. Kr. Rooman ensimmäiset konsulit olivat Bruto ja Kollatino. Rooma oli nyt siis tasa- eli wapa-waltio.

Uimmainen urhoollinen henki ja isänmaanraffaus näistä aioista alkaen syntyi roomalaisissa, näyttäköön seuraava kertomus.

Etrurian kuningas Porfenna oli ottanut suoje-lukseensa Roomasta ajettua Tarkwiniota ja lähti nyt suurella sotajoukolla Roomalle, asettaaksensa hä-nen muka oikeusilnsa. Jo olivat etrurilaiset aikomuksessa, pakenewia roomalaisia takaa ajaen, eräästä sillasta höökäistä kaupunkiin. Silloin kehoitti So-ratio Kofle niminen mies innollisesti kansalaisiaan siltä häwittämään, luvaten itse pidättää viholliset, kunneffa siltä olisi rewitty. Tämä tapahtui; hän hnnä kaffi muuta sota-urosta wiivhytteli viholliset niin kauan, kuin siltä rikottiin. Mutta kun hän näki sillan hajota rämähtävän, wiskausi hän täh-desssä sota-asussa wirtaan ja uiskenteli omiensa luokse toiseen rantaan, waikka vihollisten heittokeihäät wiuhahtiwat ympärillänfä.

Mutta Porfenna ei perähtännyt piiritystä. Roma nälkä rupesti kaupungissa riehumaan ja epä-toiwo woimat uunuttamaan. Tässä tuskassa esit-teli eräs nuori roomalainen, Musio Skäwola, se-naatille, Porfennan tapettamisen ainoana keinona tästä puuhasta päästä. Itse meni hän sentähden wäkipuukko takin alla vihollisten leiriin ja tunkeu-tui aina kuninkaan-istuimelle, jonka wieresssä istui

kirjoittaja. Tämän luuli nyt Musio kuninkaaksi ja tappoi hänen siihen paikkaan. Kun hän sitten pantiin kiini ja aseet riisuttiin häneltä, jutteli hän Porfennalle, että Rooman nuoriso oli valalla nannonut tappaaksensa hänen. Kuningas uhkasi nyt heittää hänen tuleen, ellei kohdakkoon tarkemmin selittäisi tämän liiton seikkoja. "Katso, sanot Musio, "kuinka vähän he ruumiistansa pitävät, joilla on kunnia ja maine odotettavana" — ja nämät sanat sanottuansa laski hän oikean kätensä uhri-alttarilla palamaan tuleen ja poltti sen siinä, mitään tuskan tuntoa osoittamatta. Kuningas otatti hänen tuesta pois ja päästi vapauteen.

Kuninkuuden poistaminen koroitti paljon patriisain valtaa ja kun kansa oli ulkonaisen rauhan voittanut, kävivät patriisiat yhä ihlsemmiksi plebeijia kohtaan. Tästäpä syntyi sisällisiä riitoja, jotka masensi valtion voimat. Viimein sytthi sisällinen kapina ilmituleen ja silloin valittiin ensimmäinen Diktatori-niminen virkamies. Kun kova hätä ahdisti valtakuntaa, valittiin tämä virkamies, joka sai kokonaisen itsewaltaisuuden puoleksi vuodeksi. — Nyt foetettiin lievittää plebeijain tilaa. Maajuuhenkisenemättömien welat annettiin anteeksi ja ne jotka welasta olivat wankeuteen pantuina, päästettiin vapaiksi. Vähän myöhemmin w. 494

e. Kr. saivat plebeijat oikeuden, valita omasta säädystään kaikki virkamiehistä, nimeltä kansantribunat, jotka vuosittain muutettiin. Sittemmin muutettiin ne lupultansa hymmeneksi. Heidän oli velvollisuus, suojella kansa patriisiain itsewaltaisuudesta. He taivat, näet, kiellollansa kaikki senaatin päätökset mitättömiksi tehdä, jos nämät loukkaasivat kansan etua. Itsiensä puolesta olivat ne pyhänä ja loukkaamattomina pidettävät.

Nyt vasta alkoi meteli Roomassa, kun patriisiat kaikin voimin koettivat etu-oikeutensa suojella ja plebeijat taas pyrkivät waltiolliseen tasa-armoon. W. 445 kumottiin se sääntö, joka kielsi awioliittoa patriisian ja plebeijan välillä. — Tämän sisällisen metelin pauhateissa, hätyytti myös ulkonainen waara Roomaa. Gallilaiset, jotka olivat urhoollista ja raakaa sukua, tunkeusivat Alppien yli, walloittaen ison osan Pohjois-Italiaa. Roomalaiset koettivat sowintoa hieroa. Waan turhaan, sillä gallilaiset, kun Klusion kaupunkia piirittäessä huomasivat, että myös roomalaisten lähettiläät olivat aseisin tarttuneet kaupunkia suojeleaksensa, lähtivät he liikkeelle Roomaa wasten, tätä kansan-oikeuden rikkomista muka kostaaksensa. Kaikki pakenivat pakenemistään puoluskuntain taisteluksista uupuneesta kaupungista. Ainoastaan kahdeksanhymentä wanhaa ukkoa, jotka

ennen olivat olleet pappina ja konsulina, eivät teh-
toneet enään isiensä kaupunkia jättää, vaan istuivat
pitkiin valkoisiin kahtanoihinsa puettuina torille.
Hämmästyneinä hyökkäsivät viholliset kaupunkiin,
joka poltettiin tuhaksi. Kapitolion lujaa linnoitus
teki vielä heille vastarintaa. Tämän koettivat nä-
lällä antaumiseen pakoittaa, vaan turhaan, sillä nälkä
rupefi heitä itsiäkin ahdistamaan, ett'ei heidän muuta
neuwoa ollut, kuin matkoille lähteä tyytyn tuhans-
teen kulta-naulaan.

Pian syntyi sisällinen meteli uudeksi. Viimei-
set kovat aiat olivat kurtuttaneet köyhäin welat ja
rikkaat patriijat rasittivat, minä voisivat, köyhiä
wirkamiehjäänsä. Mutta kansantribunat koettivat
saikin voimin plebeijain asiaa edistyttää. Tämä
onnistuihin heille niin, että w. 366 e. Kr. määrät-
tiin myöskin plebeijain olewan konsuliwirkaan wa-
littawia. Nyt alkoivat taas valloittamisen sodat.
Rooman taisteluksen jälkeen voitettiin w. 298 e. Kr.
samnitain wäkewä kansa ynnä muita italilaisia kan-
soja, jotta muutamien vuosien kuluttua koko Italia
oli Rooman käskynalaisena. Roomin sota oli roo-
malaisilla Epiron kuningasta Pyrroa vastaan, joka
lukuksella laivastolla tuli Italiaan, tuoden mukaansa
norsuja, joita ei ennen Italiassa nähty. — Rooman
hallitusmuoto oli nyt aikojen kuluessa täydellisesti

muodostunut ja tämä teki roomalaisille mahdolliseksi mailman hallitsijoiksi pyrkiä. — Näillä ensimmäisillä vuosikadoilla jälkeen tasavallan asettamisen elimät roomalaiset suurimassa kohtuullisuudessa, vallan taipumattomat freikkalaisien hempeytymiseen ja heikkuvaisuuteen. Maanviljelys oli heistä kunniallisen elantokeino. Tähän asti nautittiin leivän riasa jonkunmoista jauhopuuroa. Mutta kun he olivat valloittaneet nuo rikkaat freikkalaiset kaupungit, eneni varallisuus ja sen ohessa myöskin heikkomallisuus. Jo näillä ajoilla alettiin Roomassa hopea-rahaa tekemään. Mutta waikka näin vähitellen rikkaus ylti, oli kuitenkin vielä kunnollisuus ja pätewyys hywällä kannalla. Samnitat lähettivät Kurio Dentatolle, Pyrron voittajalle, rauhan hie-roja. Lähettäiläät tapasivat hänen istuvan rahilla pesän wieresssä, nauriita keittäen. Suu hymyssä kääski hän heitä lahjojansa pois wiemään, sanoen: "Minä tahdon mielukkaammin olla rikkaisten hallitsijana, kuin itse olla rikas."

Mutta nyt ei woinut enään Italiaan tyhdyttää roomalaisten valloittamisen himoa. Pian sekaantuivat riitaan tuon rikkaan Kartagon kansa. Tällä oli alusmaita Sisilian saarella. Mutta kun Kartago oli merivalta, tähtyi myös roomalaisten hankkia itsellensä laiwasto taitaaksensa menestyksellä

tähän sotaan ryhtyä. Mitäs tästä; otettiin mot-
tettu kartagilainen laiva esikuvaksi ja sen mukaan
rakettiin sitten jonkunmoisia aluksia. Väestö har-
joitettiin maalla soutuamiseen. B. 260 e. Kr. näh-
tiin ensimmäinen roomalainen laivasto merellä. Roo-
malaiset, kun tappeluun tulivat, liittivät wittjoilla
aluksensa wihollisten laivoihin, jotta sillä lajilla
saatiin tapella samalla tavalla kuin maallakin. Sen-
tähden ei ole aivan suureksi ihmeeksi katsottawa,
että roomalaiset jo samana vuonna 260 woittivat
ensimmäisen meritappelunsa. Kartagilaisten tähtyi
rauhanteossa jättää koko Sisilia ynnä muutamat
lifelä olewaihet saaret ja kahdenkymmenen vuoden
kuluessa maksaa oiwa rahasumma. Tämä sota, jota
oli niin mielullisesti käyty, koroitti isoon määrään
roomalaisten usjuutta ja itse-arwon tuntoa. Mutta
nyt jo rupesti walloittamisen himo pakoittamaan heitä
semmoisiin töihin, jotka olivat kunnian vaatimuksiin
yhdistymättömät. Pian ruwettiin uudesti sotaan
Kartagoa vastaan. Nyt oli, näet, aikomus kufis-
taa sen Espaniassa paisuma walta. Rakki sotajouk-
koa piti liikkeelle pantaman. Yhden oli Espaniaan
lähteminen ja toisen Sisiliasta Afrikaan. Mutta
kartagilaisten mainio sotapäällikkö Hannibal kohosi
nyt isänmaansa kostajaksi. Werrattomalla rohkeu-
della ja kestäwyhydellä wei hän sotajoukkonsa Espa-

niasta Pyreneain vuoriselänteeseen yli Galliaan ja Alppi-vuorien yli Italiaan, hätyyttääksensä roomalaisia oikein maittensa sifustassa. Hannibal kulki voitollisena yhä edemmäksi tehden Rannen tappeluissa roomalaisille kovan tuhon; enempi kuin 50,000 sotamiestä makasi roomalaisia kuolleina tappelutannerella; laatureitten ritarienkin luku oli niin suuri, että Hannibal lähetti Kartagoon suuren paljouden formuksia, jotka olivat ritarien kunniamerkinä. Rooman senaatti ei kuitenkaan joutunut hämmästykseen, vaan kävi uskalluksella sotatoimeen waikka pelko jo rupefi kaupungissa leviämään. Tästä senaatin werrattomasta uskalluksesta on meillä loistawa todistus, kun se sanoi kiitokset Terentiolle, roomalaisten pääliffo tässä onnettomassa tappeluissa, siitä ett'ei hän muka epäillyt isänmaan pelastuksesta. Tämä wakawuus ja kiinteyS pelasti Rooman turmiosta. Sillä aikaa kuin Hannibal lepäsi sodan puuhista, walloittiwat roomalaiset Syrakusan, tämän ajan komeimman kaupungin. Pian sen jälkeen (w. 211 e. Kr.) ajoiwat he Hannibalin Kapuan kaupungista, jonka hän oli ottanut lepopaifakfi, ja taisteliwat Espaniassa hywällä onnella siellä olewia kartagilaisia vastaan. Tämän ajan roomalaisista sankarista on Kornelio Skipio, joka sittemmin sota=woitostansa Afrikassa sai liifanimeksi: Afrikano,

suurimman kunnian ansainnut. W. 203 e. Kr. asetti hän sotavoimansa laivoille ja läksi tuon aikadan Euroopan ja Afrikan välisen salmen yli purjehtimaan. Afrikaan tultuaan, rupeşi hän laikin voimin Kartagoa ahdistamaan. Yön pimehdessä sytytti hän vihollisten leirin tuleen ja hävitti koko hänen sotajoukkonsa. Roomassa synthy ääretön ilo; kaikki templit auaiettiin, jotta kaikki pääsivät jumalille kiitoksia lausumaan. Hannibalin, joka tähän asti oli järkähtämätönnä pysynyt Italiassa, oli jo tähtynyt isänmaan suojelukseksi Afrikaan lähteä. Nyt ei ollut kartagilaisilla muuta neuwoa, kuin ruweta rauhan hieromiseen. Tämän saivat kowilla ehdotuksilla. Skipio palasi voittajana isänmaahan ja pani waltiorahastoon 130,000 hopea-naulaa. Kaikissa paikoissa tehtiin hänelle muistopatsaita. Hän tahtoi jäädä kaikkia lahjoja waille eikä ottanut muuta palkinnoksi kuin Afrikanon kunnianimen.

Tämän sodan päätös oli koroittanut Roomaa kowin mahtawaksi ja pianpa rupeşi tämä toden teolla mailman hallitsijaksi pyrkimään. Nyt alkoi sota Makedonian kuningasta Filippoa vastaan. Tämä voitettiin ja muutamia vuosia jälkeenpäin muutettiin Makedonia roomalaiseksi alusmaaksi. Sama kohtaus saawutti myöskin Kreikkaa. Ei mikään enään woinut roomalaisille wastarintaa tehdä.

Syria, Egypti ja muutkin valtiot olivat jo tähtymyksessä nöhristyneä roomalaisille.

Jo aikaa oli Rooman fenaatti päättänyt Kartagon hävittämisen. Sen jakaantuminen erinäisiin puoluskuntiin ja rajariidat naapurien kanssa tefi roomalaisille mahdolliseksi ryhtyä tähän työhön. B. 149 läksi roomalainen laivasto ja sotajoukko Afrikaan. Kartagilaiset koettivat kaikella tavalla lepyttää vainoojansa, jopa antoivat sota-aseensakin heidän haltuun. Mutta roomalainen sotapäällikkö waati heidät hävittämään oman kaupunkinsa ja wettämään kauemmaksi pois rannikolta. Tähän hävittömään vaatimukseen eiwät onnettomat kartagilaiset woineet suostua, waan ryhtyivät hurjistuneina viimeiseen taistelukseseen, joka kesti kolme vuotta. B. 146 e. Kr. joutui tuo mailman mainio kaupunki roomalaisten käsiin. 700,000:sta asukkaasta oli ainoastaan 50,000 elossa. Sotamiehet ryöstivät walloitettua kaupunkia, joka sen jälkeen sytettiin tuleen. Seitsemän päivää kesti, ennenkuin Kartago muuttui tuhaksi. Se paikka, jossa onneton kaupunki oli seisunut, pantiin maan tasaiseksi ja firottiin juhlassisella firouksella ikuisiksi autioiksi.

Nyt oli Rooman valta ja suuruus päässyt korkeimmilleen; Tämä suuruus oli hyweitten ja urhoollisuuden synnyttämä. Siihen aikaan riippuivat

jodan seikat paljon enemmän miesten urhoollisuudessa, ennenkuin ampuma-aseita ruvettiin käyttämään. Rautainen kypäri peitti raskaasti varustetulle roomalaiselle soturille pään; rautahaarniska suojeli rintaa ja säärein ympärillä oli rautaiset peittimet. Vielä kantoi sotamies pitkän ja leveän puukilven, jolla oli nahkaa päällähyksiksi ja rautaiset nastat. Rynnäkön-aseina olivat kaksiteräinen miekka ja joko kaksi heittokelihästä tai pitkä ja painava käsi-keihäs. Paitti näitä painavia aseita tähtyi soturin myös kantaa ewäs neljäksi päiväksi ja vielä saha, koppa, köhki, käsimylly, wiljat, kattila, piilufirwes ja kolme eli neljä wallipaalua, jotta milloinkahyvänsä voitaisiin linnoitettu leiri rakentaa. Kun oli kova kiire, heitettiin nämät soturin kannettawat juhtien tai orjien wietämäksi. Kaupunlien piiritettäessä, käytettiin muurinmurtimia, joilla kiviä ja suuria lohkoja semmoisella woimalla pantiin liikkeelle, että he häwittiwät muurit. Roomalaisten leirit erittäinkin talwisäikoina olivat oikein kaupunlien näköiset; oli, näet, oikeita katuja, porttia, toripaikkoja ja kaimokkia. Teltit olivat taljoista tehdyt. Sotaisen sotamiehen päiväpalkka oli Auguston aikana 10 assia eli lähes 20 pen. Paitti sitä sai hän myös waatteet hynä jonkun määrän wiljaa. Erinomaisesta urhoollisuudesta annettiin eri-

näisiä passintoja. Sotaisella legionalla eli rykymen-
tillä oli sotalippu, jossa rippui hopeainen kotka.

Nämät legionat olivat jo kufistaneet kaikki
ulkonaiset vastukset, mutta kuitenkin ei valtio
saanut rauhan hedelmiä nauttia, sillä sisälliset ka-
pinat rupesivat taas riehumaan. Vuonna 134
nostivat orjat kapinan. Tämä saatiin kuitenkin
nelivuotisen sodan jälkeen taukomaan. Vielä waa-
rallisemman metelin nostivat orjat noin kuusikym-
mentä vuotta tämän jälkeen. Silloin oli hätä kä-
fisä. Viimein sai Krasso tämän kauhistawan me-
telin tukeutumaan. — Näitten orjasotien välisellä
aialla oli valtakunta ollut monessa pulassa. W.
109 samosivat Kimbri ja Teutona nimiset germa-
nilaiset kansat roomalaiseen osaan Gallianmaata ja
vaativat asuntopaikkoja. Rooman heitä vastaan
lähettämät sotajoukot tulivat kauhistawaan tappi-
oon, mutta pääsivät karsitthänsä suurta wahinkoa
woitolle. Sisälliset lewottomuudet kestivät yhä.
Valtakunnan hätä nousi korkeimmillen, kun Italian
kansakunnat rupesivat sotaan Roomaa vastaan,
pakoittaaksensa sitä vaatimuksiinsa myönthymään.
Rauhaa ei tehty ennenkuin 300,000 miestä oli
kaatunut ja italialaiset päässeet pnyntöinsä perille.
W. 88 syttyi ensimmäinen warsinainen kansalais-
sota ilmituleen. Roomalainen Sulla valloitti Roo-

man kaupungin; ryöstö ja murha raiwosi kaupungissa. Sullan hirmuwalta lewitti pelästyistä yli ympäriin. Hän oli päässyt koko roomalaisen waltakunnan itsewaltiaakksi ja tämän wiran jättänytkin, kun kuoli w. 78 e. Kr.

Rooman waltio häwisi yhä huonommaksi, erithiset jalot miehet koettivat turhaan sitä häwiöstä pelastaa. Näitten joukossa oli Pompeio, joka liitti isomman osan tunnettua Afriata Rooman alusmaihin. Semmoista riemukulkua, kuin tämä Afrikan woittaja, Roomaan palattuaan tefi kaupungin läpitse, ei milloinkaan ennen nähty. Pompeio oli walloittanut tuhatta lujaa linnoitusta, yhdeksänsataa kaupunkia, meriroswoilta ottanut kahdeksan sataa alusta, ja perustanut ja kansoittanut yhdeksän neljättä kaupunkia. Enempi kuin 390 ruhtinasta ja ylimystä käwi kansallisesa puruksessa hänen kalliilla kiwillä foristettuun riemu-waunuinsa edellä.

Pianpa syntyi uusia sisällisiä rauhattomuuksia. Näistä on Katilinan sala-liitto merkittävin. Tästä hirmittäwästä waarasta pelasti tuo mainio tietowiihas ja puhelija Cicero isänmaansa. Wuinoinen isänmaan raffaus oli jo kadonnut Rooman miehistä. Sen etewimmät miehet katsoiwat waan omaa etuaan. Niinpä menivät (w. 60 e. Kr.) Pompeio ja kaikki muuta roomalaisia ylimystä, nimeltä Caesar ja

Krasso yhteen liittoon anastaaksensa ylimmäisen vallan. Pian joutui kaikki valta Pompeion ja Caesarin käsiin. Tasavallallinen hallitus-muoto oli joiden mukaan kadonnut ja sen sijaan sotilais-valta syntynyt. Caesar lähti legioninensa Galliaan, jonka hän valloitti, ja sai näissä toimensa uskollisen ja urhoollisen sotavoiman. Pompeio ja Krasso taas hallitsivat Roomassa konsulina. Kun Krasso oli kuollut (w. 52 e. Kr.), hävisi kaikki sowing liittoweljiin keskeltä. Caesar joka nyt oli kokonaan pafoittanut Gallian kansat alamaisuuteen, lähti harjaantuneella sotajoukollansa Italiaan matkamaan, kufistaaksensa Pompeiota, joka oli kaikenmoisiin juoniin häntä vastaan ruwennut. Molempien välillä sytthi nyt kansalais-sota ilmi tuleen. Tämän loppu oli semmoinen, että Caesar Farsalon tappelussa (w. 48 e. Kr.) masensi Pompeion woimat, joka tappelun jälkeen sai surmansa. Nytpä oli Caesar Rooman itsewaltiaana. Hänen lahkolaisensa hanffiwat antaa hänelle kuninkaan-arwon. Mutta vielä olivat tasavallan puolustajat liiafki lukuiset. Tasavallallinen liitto syntyi ja itse Caesar sai surmansa liittoweljiin käfistä. Näitten pääjohdattajana oli Bruto, joka oli Caesarin ystäwäfin. Lewottomuudet wirkewät taas uuteen woimaan. Antonio, joka oli Caesarin sotapäällikkönä ollut, fofi saadaaksensa

hänen valtaa käsiinsä. Hänen vastustajaksi kohosi Caesarin sukulainen, nuori Oktawiano. Myös senaatti rupesti Oktavianon puolta pitämään ja Antonio julistettiin isänmaansa viholliseksi. Mutta eipä aikaakaan, kun Oktawiano teki liiton Antonion ja Lepidon kanssa, samaten kuin Caesar, Pompeio ja Krasso ennen olivat tehneet. Nyt rupesti uusi hirmuvalta taas raiwoomaan; suuri joukko kansalaisia mestattiin julmasti tahti surmattiin salassa. Näistä on mainittawin tuo wanha Cicero joka oli saanut kunnianimen: "isänmaan isä." Sillä aikaa kuin Antonio oleskeli itämaissa sodantoimissa, anasti tuo jukkela Oktawiano Roomassa vähitellen itsewaltaisuuden. Vuonna 31 e. Kr. puhkesi synkeä eripuraisuus heidän välillensä ilmisotaan. Aktion meritappelussa tuli Antonio häviöön. — Tämä tappelu lopetti aikakauden Rooman historiasta. Sen loistawin aikakausi oli mennyt palaamattomiin. Vapaus ja sen synnyttämät hyvät armut olivat jo kansasta häwinneet. Oktawiano muuttui nyt Rooman keisariksi *), Auguston nimellä, waikka oli niin wiisas, että antoi waltion tasawallallisen ulkomuodon pysyä kajoomatta. Mutta keisarin hallitus käwi yhä

*) Sana keisari (saksaiksi Kaiser) tulee juuri nimestä Caesar (kreikkalaisten suussa: Kaisar), jonka sukunimen Augusto peri äitinsä enolta, ennen mainitulta Caesarilta.

itsewaltiaammaaksi ja sen ohessa lisääntyi valtion hermottomuus. Ulkoa uhkasivat germanilaiset, götiläiset ja muut raa'at kansakunnat, jotka häwittivät ja ryöstivät laukaisempia alusmaita, jopa aikojen kulussa tunkeusivat Italiaan. Waltakunnan sisustassa taas pitivät soturit useimmiten hallitusta. W. 395 jälkeen Kristuksen jaettiin waltakunta kahteen osaan: länsiroomalainen ja itäroomalainen keisarikunta. W. 476 jälkeen Kristuksen, viimeisen roomalaiskeisarin Augustulon hallitessa, sai länsiroomalainen keisarikunta loppunsa. Itäroomalainen eliikka kreikkalainen keisarikunta pysyi aina vuoteen 1453, jona turkkilaiset walloittivat Konstantinopolin pääkaupungin.

Näin loppui roomalainen waltakunta. — Roomalaisten hyösiwälinen ja kowa luonne, heidän kolkka ja wakaamielinen jumalanpalweluksensa ynnä sotahalunsa eiwät tehneet mieltänsä ihannetaiteisin ja tieteisin taipumaksi. Jo wanhimmissa aioissakin oli jonkunmoisia wirsiä jumalanpalweluksen wietämisessä ja lauluja kesti-atrionilla tawallisia. Mutta wasta sitten kuin Kreikka muuttui Rooman alusmaaksi ja sen olot siis tulivat roomalaisille tutuiksi, rupeesi wireämpi halu ihannetaiteisin ja tieteisin harrastamaan. Werisiä taisteluseikkoja ynnä petojen tappeluja tuli Kreikan hauskosten kilwoitusleikkien

siaan. Taistelijat hakkasivat toinen toistansa kaitenmoisilla surma-aseilla. Sittenkin, kun roomalaiset olivat jonkunmoiseen siivistyneeseen päässeet, rupefi puheliaisuuden taide kukoistamaan. Olivin usein julkisilla puhelijoilla yhtä paljon voimaa, kuin sotapäälliköillä sotajoukkoinensa. Auguston jälkeen rupešivat taiteet ja tieteet vähitellen riutumaan.

Roomalaisten alinomaset sodat ja valloittamiset kartahtivat heille sodansaaliista paljon rikkautta. Mutta tämä oli niin kowin epätasaisesti jaettuna, että suurin rikkaus ja viheliäisin köyhyyks olivat rinnatusten. Rikkaita oli semmoisia, joille meidän aikaiset pohatat tuokin voivat kertoja kertoa. Kras-solla esimerkiksi sanotaan olleen maantiluksiaikin seitsemän miljonan markan armosta. Mutta tällöinen ääretön rikkaus synnytti hyllyshyden ja komeuden, jota tuskin voimme arvataakaan, ja sen ohessa myöskin semmoisen tapain turmeluksen, joka on meille ihan outo. Useammissa huoneissa nähtiin kulta- ja hopea-astiat. Kalliit kivet, kumapatsaat, kulta, hopea hynnä muuta kallia-arvoista, jota roomalaiset sodansaaliina olivat kaiten mailman ojista kiskoneet, oli kaitfi Roomassa ko'ottuna. Eipä siis ihmetelläkään että hyllyshyks meni rajattomiin. Erään Skauron näytelmähuoneessa sanotaan olleen 80,000 istunpaikkaa, jotka nojaantuivat 360:teen

marmorapatsaisiin; vieläpä sanotaan sen olleen koristettu 3,000:nnessa kreikkalaisilla kumapatsailla ja kauniimmilla kuvauksilla. Kehkuwaisuus ei enään tiennyt määrääkän. Sadan peninkulman kaukaisista paikoista tuotiin summattomalla kustannuksella kaloja ja muita herkullisia ruoka-aineita. Pidettiin useinkin festi-atrionia, jotka maksoivat yli 40,000 markan. Erään Hirrion merikalat ja kalalammitot sanotan maksaneen hänelle vuosittain noin 1,200,000 marffaa.

Näin wajojivat roomalaiset yhä sywemmin hehkuwaisuuteen ja siitä syntywään tapain turmelukseen. Ei mitään maallinen woima enään olisi woinut estää ihmiskuntaa tähdelliseen häwiöön joutumasta, ellei Kristin-usko olisi tullut mailman pelastukseksi. Tämä synnytti ihmisissä uudet voimat ja wehkeet ja oli siis uuden ajan oikea päiwänkoitto. Erittäinkin on kristin-uskosta mainittawa, että se jalolla opillansa wähitellen waijutti orjuuden poistamisen.

Toinen Osake.

Kristuksen jälkiset kansakunnat.

Entisen osakkeen lopussa jätimme siivistyneen mailman surkeaan tilaan. Raikki hengellinen voima oli siltä kadonnut. Kristin-usko kylä, niinkuin jo ennen olemme maininneet tefi tehtävänsä, mutta tofo se jufufunta, jofa ihmiskunnan afioita ajeli, oli femmoifeen turmelufkeen waipunut, ett'ei fiitä enää ollut paljon toiwomiftakaan. Uufi fufu, uudet fanfat tarwittiin, joihin faiji Kristuksen jalo oppi kylwää fiwiftufksen fiemenet. Nämät fanfat wielä eliwät fuureffa raakuudeffa, mutta heiffä oli tuo luonnon kafwattama woima ja kelpo, jofa tefi heidät korkeampaan fiwiftufkseen mahdolfiffi. Ma=fiasta oliwat nämät fanfat, jofka oliwat germani=laifta fufuperää ja fanottiinkin yhdellä nimellä ger=manilafiffi, wähän erin Eurooppaan tunfeuneet, niin että jo Kristuksen fynthmä-aifana germanilafiffa fan=foja afui Maas-wirraffa aina Donau-wirran fuulle

ja Itämerestä aina Karpatiin vuorille. Roomalaiset eivät näistä paljon tienneet, vaikka saivatkin heidän voimaansa ja urhoollisuuttansa tuntea. Sillä nämät ra'at kansat olivat ottaneet tavaksi tuntea Rooman alus-maihin ja kun tuo hehkuwaisuuteen uupunut Rooman kansa ei enää voinut paljo vastarintaa tehdä, rupešivat sitä yhä kiivaammin ahdistamaan, ottaen weroa milloin missäkin. Rooman keisarit ottivat heitä sotapalvelukseen, kun oli omista alamaisistaan kaikki sotakunto kadonnut. Mutta nämät wieraat eivät suotta menneet Rooman puolesta miehen mittelon, usein omia heimolaisiansa vastaan, vaan ottivat tästä waiwastansa runsaan palkinnon. W. 476 j. Kr., jona viimeinen jäännös länsiroomalaisesta waltakunnasta häwişi, oli kaikki muut Rooman alusmaat paitsi Italiaa näitten raakalais-kansain käsissä. Nyt nähti koko itäinen Euroopa kowin surkealta. Sillä kun joutuu hengellinen woima rappiolle, ei woi myöskään maallinen kukoistua. Ja niinpä nytkin oli. Nuot alinomaiset sodat olivat waiwuttaneet hirmittäwäisen häwiön. Monet suuret kaupungit olivat wallan ihmistä tyhjät tai kokonaan häwitettyt. Erittäinkin oli Italian tila surkuteltawa. Niinpä juttelee eräs roomalainen piispa, kuinka Tuscia-nimisessä maakunnassa

Italiassa ei löytnyt meikkin yhtä ainoata henkeä. Vaikka tässä lauseessa lieneekin paljon liioiteltua, näyttää se kumminkin, mimmoiseen kurjuuteen tämä maakunta oli joutunut. Pohjoisessa Italiassa olivat asiat samalla kannalla. Solla oli voimia, rupeji rosvoksi, sillä tämä oli nykyisinä aikoina paras elatuskeino. Bellot olivat wiljelemättömät, niityt muuttuneet newoiksi ja monet maanpajat, jotka ennen olivat hywiissä waroissa ja woimissa olleet, makasivat nyt autiomaina. — Ihmeellistä on nähdä, kuinka asiat tässä surkeudessa pääsivät paremmalle kannalle. Niinkuin jo olemme maininneet, olivat Kristin-usko ja uusi suku, joka nyt oli astunut historian näkyville, ne keinot, joittenka kautta mailma, niin sanoakseni, uudesti syntyi. Ennenkuin lähdemme näitten kansain eri luonnetta ja vaiheita tutkimaan, täytyi meidän lyhykäisestii kertoella, kuinka he, jotka olivat kauvan Rooman valtaa häirinneet ja sen häwittäneetkin, waelsiwat hakien itsellensä asuma-siaa ja viimeinkin tulivat wakinaisille asuntopaikoille. Nämät tapaukset, jotka owat täynnänsä hämmennystä ja sekaSortoa sanotaan historiassa: **kansain-waellukset**.

Kansain-waellukset alkawat hunnilaisten tulolla Euroopaan w. 375 j. Kr. Tämä kansa tuli Aasian aroilta. Mitä syh lienee pakoittanut

heitä tähän waellukseensa on tietämättömissä. Mutta nähty ainakin olleen kansoissa joku salainen taipumus, joka on pakoittanut heidät idästä länteen waeltamaan. Sillä se seikka käh mailman historiasta selwäksi, että maan asuttaminen on tapahtunut idästä länteen. No, mikä lienee ollutkin, on se waan selwänä totena, että hunnilaiset Euroopaan tultuaan panivat kaikki kansat, jotka tiellänsä olivat, liikkeelle.

Ennenkuin rupeemme heidän retkeänsä Euroopassa ja seurauksia katsastelemaan, tähtyy meidän heidän tawoistansa muutamia sanoja lausua, koska ovat kansain-waellusten oikea syhy. — He mainitaan olleen ulkomuodoltansa hirmuisen julmat, jotta enemmin olivat kaksijalkaisten eläinten näköiset kuin ihmisten. He eivät nauttineet muuta ruoka-ainetta, kuin lihaa, jota söivät wallan raa'altansa, ja metsissä kaswawia yrtinjuuria. Sanotaan heillä olleen tapana panna lihakappaleet satulaksi hewosenselkään, sillä tawalla tantaen ewään mukansa. Leipää pitivät he aivan wentona ruokana. Maanwiljelys oli heille wallan outo. Wälinaijia asuntopaijkoja he eivät kärsineet. Lapsuudesta saakka olivat he oppineet kuljeskelemaan yli ympäriin metsissä ja majoitella milloin missäkin, useinkin sinertävän taiwaan alla. Tawallisesti oli heillä kuitenkin telttiä, jotka weivät mukaansa matkoilla. Waatteitansa,

joita oli heillä palttinasta ja myöskin metsänhiirien nahasta, eivät he riisuneet ruumiistaan, ennenkuin nämät hajosiivat ryhshiksi. Sewosiinsa olivat he ikään kuin kiinnitetyt. Sewosen selässä söivät, nukuivat ja toimittelivat he kaikkia askareitansa. Tapelussissa sanotaan heidän olleen erinomaisen sukkelia, niinkuin tawoistansa muutoinkin on arwattawa.

Tämmöinen oli se kansa, joka pani kaikki entiset asiat sekasortoon. Ensin tapasiwat he alani-laiset, joista osa yhdistyi heidän laumoihinsa ja toinen lähti heitä pakoon. Sitten kohtasiwat he götiläiset, jotka asuskeliwat Don-wirraasta aina Theiß-wirtaan saakka. Nämät jakaantuivat kahteen pää-osaan: itägötiläiset ja länsigötiläiset. Edelliset lannistuiwat hunnilaisten alle, mutta länsigötiläiset pakeniwat kreikkalaiseen keisarikuntaan, jossa saivat asuntopaiikkoja. Mutta tänne asettuaan sekaantuivat pian riitaan kreikkalaisten kanssa. Sotkun aian perästä ilmaantuivat he Italiasa, häwittaen Rooman kaupunkia. Tästä lähtiwät Espaniaan, jossa perustiwat wälewän waltakunnan. — Hunnilaiset taas rientsiwät yhä länteenpäin, pakoittaen kaikki germanilaiset ja slawilaiset kansakunnat, jotka asuiwat Don, Weichsel ja Donau wirtojen välillä, joko pakoon lähtemään tahi waltansa alle lannistumaan. Niinpä lähti eräs Madagaiso nimi-

nen kuningas hynnä suuret swewilaiset, alanilaiset ja wandalilaiset sotajoukot hunnilaisia pakoön ja tuli hävittäen ja kaikenlaista julmuutta harjoittaen Italiaan, jossa tuho hänen saavutti. Iso osa sotilaitansa sai täällä surmansa ja muut pötkivät joukuisasti pakoön, lähtien enimmästi Galliaan, jossa rupesivat kaikellaisiin tuho töihin. Muutamia vuosia jälkeenpäin tulivat samat kansat Espaniaan, jonka he asuttivat. Tämä tapahtui vuonna 409 j. Kr. Jo w. 429 lähtivät wandalilaiset Gibraltarin salmen yli Afrikaan jonka pohjoispuolen ottivat valtoihinsa. Täällä heidän valtansa pysyi noin vuosikymmenen aikaa. — Hunnilaiset taas nähtävät nyt jonkun ajan pysyneen alallaan. Mutta tämä lepo pian loppui, kun mainio Attila tuli heidän kuninkaaksensa. Tätä miestä pelkäsi ja kamotui koko senaikainen maailma. Hänen julmuudestaan oli semmoinen pelko syntynyt, että oli hoku semmoinen että mihin hänen hevosensa kario oli astunut, siinä ei enään ruohoa kasvanut. Tämän miehen johdolla tulivat hunnilaiset Galliaan, johon aikojen kuluessa erityisiä kansoja oli asettunut. Etewimmät olivat frankilaiset, jotka sittemmin ottivat koko Gallian valtoihinsa, ja burgundilaiset jotka asuivat itäisessä osassa maata. Länsigötiläiset taas pitivät Espaniaan koskewan osan maata

hallusjansa. Kaikki nämät kansat ynnä roomalaiset liitthiwät yhteen, vastustaaßensa hunnilaisia ja tekivät heille niin kowaa vastarintaa, että heidän tähtyi suurella häwiöllä perähtyä. Mutta jo tulewana vuonna 452 j. Kr. tunkeui Attila Italiaan hävittäen ja polttaen. Täältä sanotaan roomalaisen piispa Leo hywillä sanoilla saaneen hänen palaamaan. Jo seuraavana vuonna kuoli Attila ja hunnilaisten nimi ja valta katosi historiasta.

Niinkuin jo ennen olemme maininneet, häwisi Rooman valtakunta Italiassa kokonaan w. 476 j. Kr. Italian haltijaksi tuli nyt herulilaisten ruhtinas Odoaker. Mutta jo w. 493 tähtyi herulilaisten lannistua itägotiläisten alle, jotka nyt pääsivät Italian hallitsijoiksi. Heidän waltansa pysyi vuoteen 553, jolloin freikkalainen keisari Justiniano kukisti Italian waltansa alle. Mutta eipä aikaakaan, niin menettivät freikkalaiset keisarit koko pohjoisen puolen Italiata longobardilaisille, jotka tulivat tähän maahan nykyisestä Unkarista Donaun tienoilta. Heidän waltansa leweni yhä etelään päin, kunnes frankilaisten keisari Kaarlo Suuri häwitti heidän waltakuntansa w. 776 j. Kr.

Wielä on anglosaksläisten muutanto Britanniaan mainittawa. Tämä maa oli jo aisoja sitten tullut roomalaisten waltaan, mutta kun Roo-

man valta oli ruvennut yhä enemmän kitumaan ja rappiolle joutumaan, niin oli roomalaisten tähtynyt jättää koko tämä saarimaa oman onnensa nojaan, suojella itsensä muita alusmaitansa. Kun vielä lisäksi turmelemaisja sotia rupefi raiwoomaan maan asukasten välillä eikä tahtonut voitto kummallekkaan puolelle oikein kalliistua, niin olivat riidat wierasten avulla ratkaihtawat. Oli, näet, sota syttynyt brittiläisten ja pohjoisemmin asuwaiisten piktiläisten ja skottiläisten välillä ja kun eivät voineet brittiläiset torjua päältänsä vihollistensa päällekkarkauksia, kutsuiwat he awuksensa anglosaksilaiset, jotka asuiwat pohjoisessa Saksanmaassa Pohjoismeren rannoilla. Nämät tuliwatkkin, mutta ottiwat palkaksi awustansa maan haltuunsa.

Germanilaiset (Saksalaiset).

Melkein laikki ne kansat, joita olemme maininneet, kansain waelluksista puhuessamme, olivat germanilaista sukuperää. Vanhojen germanilaisten tawoista tähtyy meidän siis vähän laueammin jutella, erittäinkin kun meidän aikainen siivistys suurimaksi osaksi ensin on heissä juurtunut ja kukoistanut. Germanilaisten oikea pesäpaikka oli Germania eli nykyinen Saksanmaa. Mutta germani-

laisia kansoja otti myöskin muita maita paitsi nykyinen Saksanmaan haltuunsa. Niinpä asettuivat frankilaiset Galliaan eli nykyiseen Ranskanmaahan ja anglosaksilaiset Britanniaan. Näissä maissa on germanilainen kansallisuus hämmentynyt niihin kansallisuuksiin, joitten hallussa maat ennaltaan olivat ja näistä kansain-sekaannuksista ovat sittemmin nykyiset Ranskan ja Englannin kansat syntyneet. Tästä näemme, kuinka siivistyksensä puolesta etewimmät kansat Euroopassa monessa kohden nojaavat germanilaisuuteen. Puhuessamme tässä luvussa germanilaisista, tarkastelemme parhaittain niitä, jotka asustelivat nykyisessä Saksanmaassa ja joittenka jälkeiset nykyiset saksalaiset ovat.

Germanilaiset olivat vahvaa ja rotewaa sukua, pitkät ja sopeat kuin tammet maansa metsissä. Terävät silmänsä olivat siniset ja hiuksensa kullankeltaiset. Tämä ulkomuoto oli germanilaisilla wuosisatoja läpitsensä. Tukka oli germanilaisilla suuri arwonen, jonka tähden pitivät siitä suurta huolta. Myöskin roomalaisten tykönä pidettiin kullankarvaiset hiukset suuressa arvossa, niin että roomalaiset naiset kantoivat germanilaisilta ostetuita hiuksia taikka antoivat omalle tukallensa woiteella, johon kultahietaa oli sekoitettuna, kullankarvaisen värin. — Germanilaisten puku oli semmoinen ett'ei siitä

man valta oli ruvennut nhä enemmin kitumaan ja rappiolle joutumaan, niin oli roomalaisten tähtynyt jättää koko tämä saarimaa oman onnensa nojaan, suojellakseen muita alusmaitansa. Kun vielä lisäksi turmelomaisia sotia rupeji raivoomaan maan asukasten välillä eikä tahtonut voitto kummallekkaan puolelle oikein kalliistua, niin olivat riidat wierasten avulla ratkaistawat. Oli, näet, sota syttynyt brittiläisten ja pohjoisemmin asuwaiusten piktiläisten ja škottiläisten välillä ja kun eivät voineet brittiläiset torjua päältänjä wihollistensa päällefarfauksia, kutsuivat he awuksensa anglosaksilaiset, jotka asuivat pohjoisessa Saksanmaassa Pohjoismeren rannoilla. Nämät tulivatkin, mutta ottivat palkaksi awustansa maan haltuunsa.

Germanilaiset (Sakslaiset).

Melkein kaikki ne kansat, joita olemme maininneet, kansain waelustuksista puhuesjamme, olivat germanilaista sukuperää. Vanhojen germanilaisten tawoista tähtyy meidän siis vähän laueammin jutella, erittäinkin kun meidän aikainen siivistys suurimaksi osaksi enjin on heissä juurtunut ja kukoistanut. Germanilaisten oikea pesäpaikka oli Germania eli nykyinen Saksanmaa. Mutta germani-

laisia kansoja otti myöskin muita maita paitsi nykyinen Saksaanmaan haltuunsa. Niinpä asettuivat frankilaiset Galliaan eli nykyiseen Ranskanmaahan ja anglosaksilaiset Britanniaan. Näissä maissa on germanilainen kansallisuus hämmentynyt niihin kansallisuuksiin, joitten hallussa maat ennaltaan olivat ja näistä kansain-sekaannuksista ovat sittemmin nykyiset Ranskan ja Englannin kansat syntyneet. Tästä näemme, kuinka sivistyksensä puolesta etevimmät kansat Euroopassa monessa kohden nojauvat germanilaisuuteen. Puhuessamme tässä luvussa germanilaisista, tarkastelemme parhaittain niitä, jotka asustelivat nykyisessä Saksanmaassa ja joittenka jälkeiset nykyiset saksalaiset ovat.

Germanilaiset olivat vahvaa ja rotewaa sukua, pitkät ja foreat kuin tammet maansa metsissä. Terävät filmänsä olivat siniset ja hiuksensa kullankeltaiset. Tämä ulkomuoto oli germanilaisilla vuosijatoja läpitsensä. Tukka oli germanilaisilla suuri arwonen, jonka tähden pitiwät siitä suurta huolta. Myöskin roomalaisten tykönä pidettiin kullankarvaiset hiukset suuressa arvossa, niin että roomalaiset naiset kantoivat germanilaisilta ostetuita hiuksia taikka antoivat omalle tukallensa woiteella, johon kultahietaa oli sekoitettuna, kullankarvaisen värin. — Germanilaisten puku oli semmoinen ett'ei siitä

rätty. Jo aikasin oli germanilaisilla eroitus wapaitten ja orjain välillä. Ainoastaan wapaat otettiin kansan lukuun ja ainoastaan heillä oli kansain-ko-kouksissa jotakin sanomista. Runinkaat, jotka pian alinomaisten sotain tähden tulivat tavalliseksi, eivät saaneet muuta eläkettä kuin wapa-ehdoisia lahjoja ja suuremman osan sotasaaliista. Tähän tuli vielä joku osa sakoista. — Kun joku maa oli valloitettu, jaettiin se runinkaan ja etewimpien välillä. Tämä jako tapahtui arwalla. Runingas taas antoi usein omasta maan osastaan jonkun maatiskun läänityksenä seuraajillensa, kun ei muulla woinut heidän apunsa palkita. Samalla tavalla tekivät myös etewimmät sotilaat (Ataling), jotka eivät yksin läheneet sotaan, vaan toivat mukaansa seuran, joka heiltä sai palkkan. Tämän palkan antoi Ataling siitä maan-osasta, joka jaolla oli langennut hänen osalleensa. Myöskin oli semmoisia jotka tulivat sotaan ilman seuratta (Frilingit.) He saivat vähemmän maan-osan kuin Atalingit, kun ei heillä ollut mitään seuraa palkittawa. Kuningin läänityksen ottaja eli wassalli oli läänisfänsä itsewaltainen. Hänellä oli ainoastaan lääniherransa kohtaan muutamia welvollisuuksia. Näistä etewin oli welvollisuus lähteä sotaan kun tuli lääniherralta käsky. Aikaa voittaen muuttuivat läänitykset perittäviksi

ja silloin tulivat wassallit mekkin itsenäisiksi ruhtinaiksi.

Siwistuksen siemenet saivat germanilaiset kansat roomalaisilta. Nuot entiset raa'at elatuskeinot, metsästäminen ja karjanhoito, jättivät vähitellen sijaan maanviljelykselle, keinollisuudelle ja kaupan-liiketoiminnalle. Kristin-usko waikeutti mahdottoman paljon germanilaisten siwistuttamiseen. Tämä tuli ensin länsigötiläisille tutuksi; piispa Ufilas käänsi neljät ewankeliumit heidän kieleksi. — Kaupan-liike syntyessä ei ensinnä ollut muuta, kuin luonnon-tuotteiden waihtaminen. Frankilaisten keisari Kaarlo Suuren aikana määrättiin muutamia paikkoja, joissa olisi kauppatawarain waihetus tapahtuma. Eläinten-taljoja, suolaa, wiljaa, wiiniä, kudotuita kankaita ja orjia oli tavallisesti kauppatawarana. Muutoin on kaupasta sanottawa, että se jo aikasin tuli juutalaisten käsiin, sillä muistaminen on, ett'ei entisinä aikoina ollut mitään porwari-sääthä. Tämä syntyi vasta 13:nnessa vuosisadalla.

Germanilaisten wanhat la'it ja oikeudet ovat mitä merkillisimpiä. Ensi-aikoina ratkaistiin kaikki tärkeimmät riidat yhteisissä kansan-kokouksissa, mutta vähemmät riita-asiat heitettiin kyläkunnan esimiesten ratkaistaviksi, sitten kuin jonkunmoinen lautakunta ensin on sanonut ajatuksensa. Tuomiot langettivat

nämät riitain ratkaisijat enemmän wanhan tawan mukaan kuin minikään warsinaisen lain ohjeesta, sillä wasta myöhemmin tulivat firjoitetut la'it tawalliseksi. Tuli, näet tarpeelliseksi firjallisesti säilyttää ne säännöt, jotka elimät kansan huulilla. Nämät la'it tarkoittivat parhaasta päästä pahan=ilksyyden rankaisemista. Rowin rangaistus oli kuolema, jota kuitenkin harwoin ja ainoastaan jumalain lepyttämiseksi käytettiin. Ainoastaan papit saivat kuoleman tuomion julistaa. Muuta ruumiillisia rangaistuksia kuin kuolemaa ei tarwinnut wapaan miehen kärkeä. Ainoastaan orjat oliwat kurituksen alaiset. Sakot oliwat tawallisimmat rankaisemisen keinot. Asetukset wahingon korwauksesta owat erittäin merkittävät. Jos esim. kellaan puutoowasta puun-oksasta tuli joku wahinko, sai hän wahinkonsa korwaukseksi sen puun omaksensa, josta oksa oli pudonnut. Samalla tawalla jos jonkun elikko wahingoitti ketään, täythy omistajan antaa elikko wahingoitetulle korwaukseksi. Sen mukaan, miten ja millä tawalla rikos oli tehty, määrättiin rangaistuksen kovuus. Jos oli joku kowaluudella tapettu, niin käwi rangaistus tappajalle kowemmaksi. Ensinnä suoritettiin sakot elikoilla, mutta sittemmin rahoilla, kun oliwat roomalaisilta oppineet näitä käyttämään. — Kowaluudella tapahtuneesta mur=

hasta maksettiin noin 2400 marffaa sakkoa; mutta riidan wimmasa tapahtuneesta maksettiin ainoastaan 800 marffaa sakkorahaa. Runfin jäsenen tarwememisestä oli eri sakko-makso. Myöskin oli eroitus sakoisja, jos oli weri wuotanut taikka ei. Sääthunnian loukkaamisesta oli rangaistus semmoinen, että rangaistuksen alaiselta leikattiin hiukset ja parta pois. Wäliwomalla murtantua toisen huoneesen pidettiin erinomaisen suurena rikoksena ja rangaistiin kowasti. Run jonkun omaisuutta joko ostolla tahi lahjalla toiselle omistettiin, oli joku kumantfellinen toimitus tapahtuma, jolla osotettiin entisen omistajan oikeuden menewän toiselle. Tämä tapahtui kaupan tahi lahjan wakuutukseksi ja lupauksen hynnä erittäinkin walan wahwistukseksi. Run esim. joku maantila myytiin, antoi myyjä kappaleen turwetta eli muuta semmoista ostajalle, ja huonerakennuksen myhtäessä sai ostaja lastusen. Kädenlyöntö oli tawallinen lupauksen wahwistus.

Runin wapaa mies oli ainoastaan wertaistensa tuomion alainen. Walan wannomista seurasi tawallisesti kaikenlaisia juhlamenoja. Pakanaisuuden aikana koki mies walaan wannoesa jota-aseisiin, waimo taas hiuksiinsa ja tuomari saumaansa. Myöskin asetettiin niin sanotuita walan-auttajia, joittenka oli tarkoitus, ta'ata wannojan totuullisuus sillä että

he hänen kansansa käsi kädessä tekivät valaa. Näitten lufu oli sen mukaan, kuinka tärkeä asia oli ja mistä säädyistä wannoja. Kun Kristin-usko oli päässyt juurtumaan ja siinä ohessa myös katolilainen epä-usko ja taika-uskoisuus, niin tulivat pyhätuomiot suureen kunniaan. Näistä omat merkittävät tulikoetus ja wesikoetus. Oli, näet, kanteen alaisen tähtymys paljain jaloin astua tulikuumain rauta-lewyn päälle, tuoda formus eli kivi kiehuwasta wedestä, pitää polttawa rauta kädessä j. n. e. Jos tämä tapahtui hänen wahingoittamatta, niin arwattiin tuosta hän rikokseen syhyttömäksi.

Suuri muutos tapahtui kaikissa saksalaisten oloissa, kun kolmas sääty eli porwari-sääty syntyi. Toiset waltio-säädyt olivat aatelisto ja papisto. Aatelisto ei harjoittanut muuta, kuin sotaa ja ryöstöä ja eli rauhan aikoina linnoissansa laiskuudessa ja heikkuudessa. Sen tawat olivat raa'at, kun taas kaupungissa wapaitten porwarien keskellä leweni siwisyys ja siwistys hnnä porwarillinen yhteishenki. — Wähitellen hajosi koko kansa erityisiin wirka- eli ammatti-säätyihin, niinkuin aatelisto, porwaristo, wapaat ja orjuudessa elävät talonpojat, la'in-oppineet, käsityöläisten ammattikunnat ja hiljan syntyneitten yli-opistojen opettajat. Tämöinen ammattisuus kaikissa oli keski-aialle omituinen

ja koki kaikkiin oloihin, vaikuttaen ilvoituksen kei-
nollisuudessa, kaupassa, taiteissa ja tieteissä. Se
poisti tawoista tuon entisen raakuuden ja siwisti
yhteiselämän muodot.

Olemme kansain-waelluksesta puhuessamme
näyttäneet kuinka germanilaiset kansat tulivat wa-
finaisille asuntopaikoille. Germania eli meikäläisellä
nimellä Saksanmaa jäi suurimmaksi osaksi germani-
laisten haltuun, jotka täällä muuttuivat yhdeksi aino-
aksi kansaksi: saksalaiset. Mutta koko itäinen puoli
Saksanmaata aina Elbe-wirtaan saakka oli slawilais-
ten wallassa, jotka kansain-waellusten aikoina olivat
tänne siirtyneet, kun germanilaiset tunkeutuivat län-
teenpäin, ottaen haltuunsa roomalaiset alusmaat.
Näissä on germanilaisuus hämmentynyt muihin
kansallisuuksiin, mutta on sen sijaan aikojen kuluessa
slawilaisilta woittanut semmoisen alan, että slawi-
laisuus jo on melkein kokonaan Saksanmaasta hä-
winnyt. — 8:nnella vuosikadalla pani frankilaisten
keisari Kaarlo Suuri suurimman osan Saksanmaata
waltansa alle. Mutta hänen waltakuntansa jaettiin,
poikansa Lutwitti hurstkaan hallitessa, kolmeen osaan.
Näin syntyi Kaarlon äärettömästä keisarifunnasta
kolme erityistä waltiota: Ranskan eli frankilaisten,
Saksan ja Italian waltiot. Saksanmaa oli ensinnä
waali-waltio, s. o. erityiset ruhtinaat waltitsivat

kuninkaan. Sittemmin saivat ainoastaan muutammat ruhtinaat, niin sanotut waali-ruhtinaat (Churfürsten) kuninkaan-waaliin ryhtyä. Viimein tuli kruunu Hagsburgin suvulle perittäväksi. Vaikka Saksanmaa oli yksi valtakunta, jonka ylimäinen oli keisari oli se jakaantunut useampiin herttuakuntiin j. n. e., joittenka hallitsijat eivät keisarista paljon luvua pitäneet, vaan olivat ja eleskeliwät oman mielsensä mukaan. Ymmärrettävä on, kuinka hollä tällöinen siede oli. Niinpä olikin valtakunta lauan kitunut, ennenkuin se wihdoin viimeinkin (w. 1806) hajosi useampiin toisistansa erinäisiin valtioihin. Saksan keisari otti nyt nimensensä: **Itäwallan keisari**. Karvoitettuaansa Ranskan keisari Napoleonin Saksanmaasta, tekivät kaikki Saksanmaan valtiot keskinäisen liiton, joka nyt oli ainoana siteenä heidän välillänsä. Tätä nykyä on Preussi waltansa alle yhdistännyt useimmat pohjois-Saksan pikku valtiot ja on keski Euroopan mahtawin valtakunta.

Frankilaiſten walta.

Frankilaiſten tawoista ei tarwitse meidän tässä erityistä puhua, koska jo edellisessä luvussa olemme tarkastelleet germanilaisia yleensä, joihin myöskin frankilaiset kuuluiwat. Frankilaiſten asettumista

Galliaan eli nyhjiiseen Ranskanmaahan olemme jo maininneet. Täällä perustivat he wälewän waltion, johon koko Gallia tuli kuulumaan. Sen perustajana oli Klodwig. Sen oikea kukoistus-aika tapahtui, kun Kaarlo Suuri pääsi hallitsijaksi. Tämä laski waltansa alle kaikki muut germanilaiset kansat, niin että tällä aikaa frankilaiset olivat germanilaisten pääkansa. Mutta tämä ei kauan kestänyt. Niinkuin jo ennen olemme sanoneet, hajosi frankilaisten suuri valta Kutowi-~~ff~~i-Hurskaan hallituksessa. Tämä kuningas, näet, jakoi waltakuntansa poikainsa välillä, jotka suostuivat tähän jakoon w. 843. Nyht tuli frankilaisten walta sisältämään suurimman osan nyhjistä Ranskanmaata. — Frankilaisten kansallisuus oli näinä aikoina vielä suuressa woimassa. Mutta vähitellen rupefi se riutumaan. Sillä galilainen kansallisuus, joka, sittenkuin frankilaiset olivat maahan tunkeuneet, oli joutunut sorrettiun tilaan, heräfi taas uuteen woimaan. Kun Kaarlo Suuren suku oli kuollut sukupuuttoon (w. 987) ja Kapetingein suku kohonnut Ranskan kuninkaan-istuimelle, rupefiwät frankilaiset vähitellen hämmentymään gallilaiseen kansallisuuteen, jonka hallusma maan ennen frankilaisten tuloa oli ollut. — On historiassa usein hawaittu, kuinka semmoisissa maissa, jotka ovat joutuneet wieras-kansain haltuun,

alkuperäisen kansallisuuden ensin on tähtynyt lan-
nistua wieraan alle, mutta sitten uusilla voimilla
hakenut ja voittanut sorretuita oikeuksiansa takaisin.
Niinpä nyt Ranskanmaallakin asiat muodostuivat.
Molemmat kansat hämmentyivät yhdeksi kansaksi:
ranskalaiset. Waikka tämä uusi kansa ja myösk-
in maa on saanut nimensä frankilaisista, nojaa se
kuitenkin werrattoman suurimmalta osalta gallilai-
suuteen. Myöskin näemme nykyisen Ranskan kie-
lestä, että se sisältää paljon roomalaisia alkua-aineita.
Tämä on aiwan helposti ymmärrettävä asia, kun
tiedämme, Gallian jo monta vuosisataa ennen fran-
kilaiden tuloa olleen roomalaisten wallassa, jonka
alle Caesar oli sen laskenut. —

Kun ei tila salli meidän lyhykäisestikään ker-
toa ranskalaiden historiallisia vaiheita, niin tah-
domme waan muistuttaa että he ihmiskunnan edis-
tyksessä aina owat etupäässä astuneet.

Britannian saarten asukkaat.

Kuinka anglo-saksilaiset asettuivat Britanniaan,
josta isomman saaren etelä-osa sai nimen Englanti,
olemme jo ennen maininneet. Jo aikasin saivat
anglo-saksilaiset vihollista wainoa ja rynnäköö kär-
siä tanskalaisilta, jotka ryöstö-retkillänsä nousivat

maalle Englantiin. Viimein onnistui kuningas Alfred Suuren voittaa tanskalaiset, w. (871—901). Mutta sittemmin rupešivat heidän päälle-karkaufsenja uudesti raiwoomaan ja Tanskan kuningas Knuuti nousi (1016) Englannin kuninkaan-istumelle. Tämä ymmärsi anglo-saksia lepyttää ja kiinnitti heidät etuihinsa. — Anglo-saksilaiset, jotka jo 6:nessa vuosisadassa taipuivat Kristin-uskoon, olivat uljasta, ja oivallista kansaa. Ainoastaan yhdesessä kohdassa, joka on tämän aian oloista ymmärrettävä, ovat he moitteen alaiset: he kävivät wilkasta orjan-kauppaa. Mutta pian syntyi heille uusia, pahempiaakin vihollisia, kuin tanskalaiset olivat olleet. Nämät olivat normandialaiset, joista tahomme tulewassa luvussa jutella. He tulivat herttuansa Wilhelm Valloittajan johdolla Normandian maakunnasta Ranskanmaalla Englantiin, jossa voittivat anglo-saksilaiset Hastings'in tappelussa w. 1060. Nyt jaettiin koko Englanti valloittajain välillä. Anglo-saksilaisten kansallisuus masennettiin ja sorrettiin hirvittäväisellä tavalla. Ankara vihollisuus syntyi valloittajain, jotka käyttivät ranskalaista kieltä ja ranskalaisia tapoja, ja vanhain asukasten välillä, jotta nähti ikäänkuin olisi anglo-saksilaisten kansallisuus astunut viimeisiä askeleita tansa historian tantereella. Mutta aikaa voittaen

rupešivat asiat heille sellenemään. Wähitellen pääsi anglo-saksilaisten kieli ja kansallisuus voitolle ja eipä aikaakaan, niin hämmentyivät molemmat kansat yhteen. Ja nyt vasta syntyi Englannin kansa.

Wielä on meidän puhuminen muistakin kansoista, jotka asuskelewat Britannian saarilla.

Walesilaiset olivat jäännös brittiläisten kansasta, joka anglo-saksien maahan tunkeudessa pakeni Britannian läntisiin maakuntiin, Wales'iin ja Cornwall'es'iin. Täällä suojelivat he kauan wapauttansa, kunnes he 13:nnellä vuosikadalla laskettiin englantilaisten valtaan. — Kansan yhteisissä asioissa piti vanhin perää, niin kauan kuin hänessä oli kuntoa ja kykyä. Hänen apunansa hallitusasioissa oli jomoinenkin neuvoskunta, jonka piti oleman wiisautudesta, lain-taidosta ja kunnosta mainittawa. Kullakin wapaalla miehellä olivat tähdet kansalais-oikeudet, jos hallusjansa oli wiisi auran-alaa maata. Tämä maan-ala oli jokaiselle maan-omistajalle tavallinen. Mutta paitsi tätä kansalaisille jaettua maata, oli yhteinen maan-ala, jonka tuotteet käytettiin yhteisten tarwetten ostoksi. Niwan merkittävä on se seikka, että myöskin naisilla oli oikeus kansankokouksissa antaa huutonsa. Joka oli autio-maan wiljamaaksi tehnyt, sai tästä hyvästä muutamia etu-oikeuksia nauttiaksensa. Mateliswalta oli

enemmin perustettu wiisauteen ja tietoon kuin soitaisuuteen; aatelistoon kuului myös tuomarikunta.

Iriläiset eli Irlannin asukkaat ovat niitä kansoja, jotka ennen anglo-saksien tuloa, asuttivat Britannian saaria. Epätiedossa on, ovatko Irlannin ensimmäiset asukkaat tulleet Britanniasta tahti Espanjasta. Vanhat roomalaiset historioitsijat kertovat iriläisten olleen sangen raakaa kansaa, jotka muka huwiksenja söivät lähimmäisensä. Iriläisten historia tuli paljoa selkeämmäksi, kun he 4:nnellä vuosisadalla taipuivat Kristin-uskoon. Irlanti rupeesi nyt Kristin uskon oikeaksi pesäpaikaksi, sai hengellisiä laitoksia, luostaria ja kouluja, joissa hursteus ja tie de elostuivat, ja lähetti hursteita, innoiteita ja oppineita miehiä pakanain kääntämiseksi Euroopan mannermaalle. Tähdellä oikeudella nimitettiin Irlanti siihen aikaan "Pyhäin saareksi." Irlantilaiset olivat iloista ja wilpasta kansaa, joka rakasti laulua ja tanssia. Ensimmäinen waltiollinen laitos oli semmoinen, että kullakin heimokunnalla oli päällikkönsä, kunnes jommoinenkin kaikille heimokunnille yhteinen ylipäällikkö walittiin. Tämä yhteinen päällikkö eli kuningas sai weroksensa karkaa ja oli kansan johdattaja sodassa; waalilla pääsi hän kuninkaan-istuimelle mutta hänen täytyi ensin walalla waltwistaa erinäisten maakuntien la'it. Pe-

rintö-oikeutta ei löytnyt ollenkaan; ansion mukaan ja muutoinkin sen mukaan, kuinka hyväksi katsottiin, valittiin ruhtinas-suvusta kuninkaalle jälkeisensä, hänen vielä eläessänsä. Irlannin oppilaitokset olivat jo aikasin suuressa maineessa, jotta niihin ulkomailta kokoontui paljon oppia harrastavia. W. 1172 joutui Irlanti Englannissa hallitsewain normandiaalaisten valtaan, jotka täällä kauvan valtaa pitivät; melkein kolme vuosikataa kesti molempain kansain keskinäinen taistelu. — Mutta vielä pahempaan pulaan oli tämä onneton kansa joutuva. 16:nnessä ja 17:nnessä vuosikadalla tunkeni tänne Englannista fiirtolaisia, jotka monien vaihetten perästä anastivat suurimman osan maata waltoihinsa, syösten alkuperäiset asukkaat kurjuuteen ja wiheliäisyyteen. Irläiset owat taikin woimin koettaneet ponnistella wieraita vastaan, mutta riutuwaiset woimansa ei näh enään tätä taistelusta kestävän, sillä kansallisuutensa häwiää jo päivä päivältä isäinsä maalta.

Roomalaiset tunsiwat pohjoisessa Britanniasa ainoastaan Kaledoniain kansan, mutta 3:nen vuosikadan loppupuolella astuivat näitten sijaan piktiläiset ja skottilaiset historian näkywille. Piktiläiset asuiwat lakeudella ja skottilaiset wuorimaassa. Jätkimäiset sanotaan olewan sukuihin irläisistä

fiirtolaisista, jotka 5:nestä vuosisadasta alkaen olivat muka muuttaneet Irlannista Skottlantiin. 9:nellä vuosisadalla saamme skottilaisista warmempia historiallisia tietoja, kun tästä aiasta jutellaan normannilaiden merisissien rosmo-retkistä Skottlantiin. Kuningas Kenneth II, voitettuaan (w. 842) piktiläisten kuninkaan, yhdisti hänen maansa skottilaiden maan-alaan ja tuli Skottlannin vallan varsinaiseksi perustajaksi. Maan laitokset ja asetukset olivat hywin Irlannin mukaiset. Skottilaiden tykönä oli ruhtinaallinen perintö-oikeus voimassa. Ainoana elämän huvituksena näyttävät vanhat runot olleen. Laulun säweleitä seurasi tavallisesti rakkopillin ja huilun ääni. — W. 1603 sai Skottlanti saman hallitsijan kuin Englantinkin ja w. 1707 tapahtui täydellinen yhdistys näitten maitten välillä.

Näin olemme nähneet kuinka Britannian saarilla asuwaiset kansat aikain kuluessa ovat lannistuneet, englantilaiden vallan yhdistykseen, mitkä pakolla mitkä suosiolla. Tästä yhdistyksestä on syntynyt Suuri Britannian wäkewä valta. Muistutettava on, että Englannin kieli, kansallisuus ja siwistys on lewinnyt lewiämistensä yli koko saarimaan ja muut kansallisuudet saaneet jättää sille yhä enemmän alaa. Mutta myöskin tätä saarimaata

ulommatfi, jopa yli koko maanpiirinkin, on Englannin valta hnnä kieli ja siwistys lewinnyt. Sen melfkoinen merivalta, keinollisuus ja waltiollinen wapaus owat mitä merkillisimpiä ihmiskunnan historiasfa.

Normannilaiset eli skandinawilaiset.

Tällä nimellä nimitettiin ennen muinoin Skandinawian eli Ruotsin, Tanskun ja Norjan asukkaat. Heidän uskontonsa, josta tahdomme muutamia sanoja lausua, ja tapansa osottivat sitä hillimätöntä ja sotaista luonnetta, josta he ennen mainiaina pidettiin. Etewimmät jumalansa oliwat: Odin, joka oli kaikkien jumalien päällikkö, Thor, ukosen jumala ja jalomielinen Balder. Jumalat muka asuiwat Asgard'in linnassa, joka oli keskellä mailmaa. Siellä oli myöskin Walhallan hovi, johon kaikki urostöissä kaatuneet kokoontuiwat. Täällä muka jatka-
wat urohot jumalien seurassa sotaiset wehkeensä, taistelewat keskensä ja wiljelewät muita sotaisia askareita. Mutta kun atrian aika tulee, herääwät näissä sotamelskeissä kaatuneet uuteen elämään ja syöwät juomat iloisessa sowussa jumalien kanssa. Brage, jumalien runoniekka, laulaa heille muinaisista urostöistä.

Sota, metsästäminen ja sodan-harjoitukset olivat vanhain skandinaviaalaisten tavalliset toimitukset. Kuningas vapaa mies jätti maanviljelyksen ja karjanhoidon orjilleen toimitettaviksi. Hänen itsemuka ei sopinut semmoisiin töihin ryhtyä. Hän ei mielistynytkään muihin kuin sotaisiin toimiin, juominkihurwitziin ja runollisiin kertomuksiin isäin urostoista. Tällainen puoliraaka elämä mielutti kokonaan hänen sydäntänsä. Tautiin kuoleminen pidettiin miehille häpeällisenä, jotta useimmat omalla kädellä tappoivat itsensä, wälttääksensä taudillisen kuoleman häväistystä. Kuoleman tuskat hymysuin kärkeä, oli miehen suurin kunnia. Useinkin karkasi sotilas ilman mitäkään suojeleus-asetta, jopa waa-teittakin tappelus-kihinaan. Tällaiselta raa'alta ja hurjamieliseltä kansalta ei woinut kestäniäisiä riistoja heimokuntien välillä ja rosworetkeä kaukaisille maille olla mitään outoa; ja kun se, niinkuin raaka ja sotanen kansa ainakin, piti werenkoston pyhänä welwollisuutena, niin eipä woinut syitä werisiin taisteluihin siltä puuttua. Rosworetket elikkä merisissien (wikingar) sotakäynnit saivat alkunsa ruhtinaallisista miehistä, jotka kokoilivat ympärillensä joukon wapa-ehdoisia. Wäen lisäntyminen ja yhä yltäwä raakuus tefi aikain kuluesä tällaiset retket yhä tawallisemmiksi. Vielä oli toinen seikka, jota

paljon waikutti rosworetkien enenemiseksi; oli, näet, skandinawilaisilla tapa semmoinen, että ainoastaan yksi poika peri isänsä tavarat ja muut saivat haakea eläkkeensä, mistä heille paraiten sopi. Luonnollisinta oli siis, että ne ryhtyivät semmoiseen elatuskeinoon, joka muutoinkin wallan sopi kansan ja aikakauden luonteesen. Vieläpä oli usko semmoisen heissä juurtunut, ett'ei ollut hyvä kenenkään köyhänä tulla Odin'in tykö Wallhallaan waan mitä enemmän tavaraa kuollut toi mukaansa, sitä suurempaa nautintoa piti hänellä oleman Wallhallassa. Näinpä tulivatkin nämät rosworetket yhteiseksi tawaksi ja warsinaiseksi elatuskeinoksi. Ensin ne eivät ulottuneet kauemmas kuin naapurimaihin ja tapahtuivat milloin maitse milloin meritse. Mutta pian ruvettiin pitkiä merimatkoja kulkemaan kaukaisille maille, jopa Keskimeren rannoillekin. Näitten roswoin eli merisisien haahdet olivat hywin pienet ja hukkuiwatkin usein mereen, mutta tällöinen hukkumus pidettiin yhtä kunniallisena kuin kuolema tappelustantereella. Alukset olivat tawallisesti purjettomat, ja pantiin airoilla liikkeelle. Tuo kolmentoista kühnärän pituinen peräsin koetti wahwan miehen voimia; joka ei woinut tällä perää pitää, sen täytyi jäädä kotiin. Merisissit eivät ainoastaan ryöstäneet ja häwittäneet rantamaita,

maan läksivät aluksiillansa wirttoja hlöspäin maan siuun; jos heiltä paluumatka suljettiin, läksivät maamatkaa johonkuun toiseen wirtaan, kantaen hartioillansa alukset ja voitetun saaliin, ja pääsivät tällä tavalla aukealle merelle. 9:nellä vuosisadalla oli into tämmöisiin retkiin korkeimmillaan. Myöskin maamatkoja samottiin. Niinpä kulkiwat läpi Wenäjänmaata aina Mustalle Merelle, jopa ottiwat sotapalveluksenkin kreikkalaisen keisarin homissa. Samatenkuin skandinawilaiset pitivät oman henkensä halpana, eivät he muittenkaan henkeä paljon säästäneet. He oliwat julmat ja säälimättömät vihollisillensa, joita sota-aseilla woittiwat taikka joittenka maata ryöstimät, tuoden wälistä jumalillensa ihmishuhtia. Tämmöisiin uhriin määrättiin ei ainoastaan wanhituita, orjia ja pahantekijöitä, waan kun joku erinomainen onnettomuus kohtasi, uhrafi joskus isä poikansa ja maakunta kuninkaanjakin jumalille lepyttäjäijiksi. Useimmiten täytyi wanhituitten maksaa hywät lunnaat, päästäksensä wapaaksi, ja se paikkakunta, jota merisissien tulo kohtasi, sai tavallisesti maksaa aika pakkoweron. Eipä siis ole ihmeteltä, että pelko ja wapistus seurasi heitä, missä waan kulkiwat, erittäinkin kun he osottiwat munteille ja luostareille erinomaista vihollisuutta. — Tämmöiset merisissit woittiwat w. 911 franzi-

laisten kuninkaalta Neustrian maakunnan, joka heiltä sai nimen: Normandia. Siinä taipuivat he Kristin-uskoon ja ranskalaiseen kieleen. Täältä valloittivat he Englannin, josta edellisessä luvussa olemme puhuneet. Myöskin lähti täältä fiirtokunta eteläiseen Italiaan, jossa niin muodoin syntyi normanialainen valtio. — Nämät meriretket taukojivat itsestään, kun ruvettiin näissä pohjoisissa maissa Kristin-uskoa julistamaan. Tämä saikin tähdellisen voiton monien taistelusten ja vaihetten perästä noin w. 1150.

Slawilaiset.

Slawilaisten kansalahko on germanilaisten jälkeen suurin; siihen kuuluu yli 60 miljoonaa henteä, jotka ovat lewinneet yli koko itäistä Euroopaa aina Saksasta Afian aroihin saakka, Itämerestä aina Hadrian merelle. Slawilaisten kieli ja kansallisuus vallitsee Pyhmissä, Puolassa, Wenäjässä, Moldaussa, Wallakiasa, Bulgariassa, Serbiassa, Bosniaassa, Kroatiassa, Slawoniasa ja Dalmatiasa; paljon slawilaisia asuu myöskin Unkarissa, Kärnten'issä, Krain'issa ja Lausitz'issa.

Slawilaisten alkuperäinen koto on luultavasti Keski-Aasia; sittemmin ilmaantuivat he Puolassa

ja Wenäjässä. He olivat sukuperän, ulkomuodon, laitoksien, uskonnon, kielen ja tapain puolesta germanilaisista wallan erilaiset, kun he Itä-Euroopasta tunkeuivat aina Elbe-wirtaan ja Adrian merelle saakka. Niinkuin germanilaisetkin, olivat slawilaiset jakauneet moniin erinäisiin kansoihin, joista länessä asuwaiset ovat Saksalaisten historialle merkittiset, kun olivat, näet, asuttaneet suuren osan Saksanmaata. Itäisemmät taas perustivat wäkeviä valtioita: Wenäjä, Puola, Lithau ja Silezia. — Näistä on Wenäjä wäfewimmäksi kohonnut. Tämän valtion perustajana oli (w. 862) eräs warägiläinen ruhtinas nimeltä Kurik. Jo aikasin rupeuivat Wenäläiset Kreikan keisarikuntaan roskoretkiä tekemään. Nämät taukouivat kokonaan, kun ruhtinas Wladimir Suuri taipui kristin-uskoon ja pakoitti myöskin alamaisensa siihen. Mutta valtakunnan voimat lannistuivat sisällisistä riidoista, jotta mongolilaiset, jotka olivat lähteneet Keski-Aasiasta ja lewittäneet pelkoa ja kauhistusta yli koko Aasian, laskevat sen valtakunnan alle. Tästä orjuudesta pelasti suuriruhtinas Iwana Wenäjänmaan. Sitten on Wenäjän valta yhä lewinnyt lewiämistään. Sen suuruuden oikea perustaja on Pietari Suuri, joka antoi sille siivistyneen valtion ulkomuodon ja laajensi sen alaa aina Suomenlahteen

saakka. Mutta orjuus ja törkeä tietämättömyys on pysynyt ja pysyy vielä meidänkin aikana kansan seas-
 sa. — Hallitusmuoto on kokonaan itsewaltainen. — Toinen mahtawa slawilainen valtio on ollut Puola. Tämä ulottui mahtawaisuntensa aikana Unkarin rajasta aina Stämerelle ja Saksan-
 maasta aina sydän-Wenäjään asti. Mutta sisälliset kapinat ja waltiollisten lahkokuntain eripuraisuus syöksi waltion onnettomuuteen ja kurjuuteen. Katelistolla oli kaikki walta käsissä, rahwas eli orjuudessa ja kuninkaalle, joka waalilla pääsi arvoonsa, suotiin hywin rajoitettu walta. Näin asiain ollessa, sen tuho viimeinkin saawutti. Wenäjän, Preussin ja Stäwallan hallitsijat jakoivat menneen vuosijadan lopulla koko waltakunnan keskenänsä. Wenäjä sai paraan ja oikean pää-osan, muut ottivat ne osat, jotka asemansa puolesta sopivat heille. Puolalaiset owat turhaan koettaneet onnettoman isänmaansa wapauttaa. Heidän woimansa owat lan-
 nistuneet wieraan wäkiwallan alle. — —

Slawilaisilla on wahwa luu- ja jänne-rakenus; heidän ihonsa ei ole niin walkoinen, kuin germanilaisten, waan on vähän ruosteekarwaiselle wiwah-
 tawa. Merkittäwämpi on kaswojen muoto, jossa kaikki kaswojen-wiivat owat kaarewammat ja wienommat, kuin germanilaisilla. Slawilaiset owat

suopeat ja mieluiset tunnustamaan hengellistä etewämmyyttä. Merkkillinen on heidän halunsa ja osaamaisuutensa, wieraita taitoja omistamaan; niinpä ei ole mitään kansa niin kärkeä oppimaan wieraita kieliä. — Kansan-juhlassuuksia oli slawilaisilla paljon ja niissä oli aina helisewä iloisuus. Ei mitään kansa Euroopassa ole niin huwituslauhuihin ja tanssiin mieltynyt kuin he, ja ei kellään ole tanssi niin hurja ja wallaton kuin heillä; rakopilli ja huuliharppu tefewät wieläkin slawilaisessa talonpoiasa melkein lumoisen waitutuksen. Kansanlauluja sanotaan löhythwän paljon. Wieno, niin kuin ominainen luonteensaakin, on slawilaisten kielet; kaikki owat lauluun hywin mukawat. Paitsi neljä pääkieltä: Wenäjän, Puolan, Pyhomin ja Serbian kielet, löhyth vielä monta kielenmurretta. Jo muinoin oli slawilaisten lifaisuus suuressa huudossa ja maineessa, he eiwät muka tulleet pesthyiksi muuta kuin kolme kertaa elämässänsä, ensin kuin synthiwät mailmaan, sitten kun häitä pitiwät ja wiimeksi kun muuttiwat Manalan majoihin. Puku oli tawallisesti huono; talwella oliwat he pukeuneet taljoihin ja kesällä pellawasta tehtyihin waatteisiin. Heidän asumuksensa oliwat wiheliäiset multamajat, raketut keskelle newoja tahi hieta-wuorille; muutamissa maakunnissa oli myöskin kaupunkia. Slawilaiset, kun

olivat hywin keinolliset, tekivät saavasta ja metallista kaikenlaisia astioita. Maanviljelykseen ja muorityöhön olivat he hywin taipuneet. Glantonssa oli tavallisesti tattaraa, hirssiä ja muita kedonkasvuisia; mesi oli kansallinen juoma. Niinkuin aasialaisetkin kansat ylenkatsoivat he waimopuolta; äitille oli sallittu tappaa äskän synnyttämä lapsensa. —

Jumalanpalvelus oli slawilaisilla monenmoinen. Jumalien luku oli suuri erittäinkin Puolasssa. Jumalanluwissa ei ollut ulkomuodolla mitään funnianarwoista eli kaunista; erään Perun nimisen epäjumalanluwalla oli puinen wartalo, rautaiset jalat, hopea pää ja kultainen parta. Toisella Swantemit-nimisellä epäjumalalla oli neljä päätä, kaikki kaunisti harjatulla parralla, ja kaksinfermainen rinta; Ezerneboh jumala oli luwattu jalopeuran muotoiseksi. Papiisto oli muutamissa slawilaisissa kansoissa warsin suuressa kunniasssa. Rügen'in saarelle rakennetussa templissä oli kolme sataa pappia; täällä oli ylimäinen pappi suuremmissa armoissa kuin itse kuningas. Baitsi templiä oli myöskin muutamat ahot epäjumalille pyhitetyt; kivistä tehtiin jonkunmoinen aitaus kiviinöykäleen ympärillä, joka siellä seisoi alttarina. Ihmisuhrit olivat tavalliset, mutta näihin ei otettu muita kuin sotawankia.

Muutamissa maissa, niinkuin Wenäjässä pääsi Kristin-usko pian voitolle, mutta toisissa taas, erittäinkin Elben, Oderin ja Weisselin tienoilla ruwettiin sille kowaa wastahankaa wetää, kun oli, näet, sen seurauksena maallinen orjuus. Paljon pakanallista werta wuodatettiin, ennenkuin slawilaiset ottiwat ristiä kumartaaksensa, ja kristittyjen tähtyi puolestansa tuhansittain jättää henkensä alttiiksi, kun slawilaiset koettiwat wieraan ifeen päältänsä torjua. Tämä itsestään rauhallinen kansa muuttui silloin tiikeriksi luontoiseksi.

Slawilaisten yhteiselämän seikoista entisinä aikoina emme paljon tiedä. Heidän luonteesansa oli taipumus, mieluisesti jokaisista etewämmhyttä kunnioittaa. Heidän kieltensä owat erinomaisen rikkaat herran nimityksistä, niin ett'ei heillä suinkaan niistä milloinkaan puutetta ole ollut.

Suomalaiset.

Tietämätöntä on, mihinkä aikaan se kansanlahko, jonka uuden-aikaiset kielentutkijat sanovat Ural-altailaiseksi, ensin lähti Siperian eteläisistä paikkakunnista Euroopaan. Luultawasti tämä siirtymys tapahtui wähitellen siihen aukkoon, jonka germanilaiset ja slawilaiset länteen päin lähtiesänsä

jättiwät jälkeensä, ja niin tulivat madjarilaiset eli unkarilaiset ja suomalaiset Urali-tunturien yli niille seuduille, missä kumpikin nyt asuntonsa pitää. Kuitenkin olivat lappalaiset jo monta aikaa ennen kansoittaneet kaikki pohjan perät ja häwišiwät ainoastaan wähitellen muitten woimallisempain kansain päälle tunkeessa. Suomalaiset Eurooppaan tultuansa asuiwat ensinnä nykyisen Wenäjän pohjoisosassa, jossa kaupastaan ja rikkaudestaan mainio permalais-walta ulottui Wienan mereltä pitkin Wienan-jokea Urali-tunturille saakka.

Nämä permalaiset olivat nähtävästi karjalaisia, heidän siwistyksensä ei ollut suinkaan alhainen, ja ihanat runot Wäinämöisestä, Ilmarisesta ja Lemminkäisestä näyttävät niitten seassa syntyneen. Etelä-puolella heitä asuiwat hämäläiset Äänisen (Oniegan) järwen paikoilla, ja kolmas heimokunta, kainulaiset eli kaihnulaiset oli jo 9:nnellä vuosikaudalla siirtynyt Pohjanlahden rannoille, joka heistä sanottiin Kainun-mereksi. Wähitellen siirtyiwät hämäläisetkin länteen päin, mutta jatkautuiwat samassa kahteen osaan kahden puolen Suomen-lahtea, jotta wirolaiset tulivat Wiroom ja hämäläiset Suomeen. Heidän jälkiänsä seurasi karjalaisiakin Suomeen, ollettin kun wanhan Perman walta ja kukoistus lanistui wenäläisten yhä lewiämän wallan alle.

Suomalaiſten muinaisista oloista ja ſiwistykſen ſeikoista on kyllä tieto wähiſſä. Ett'eiwät he olleet ſuinkaan matalalla ſiwistykſen kannalla, näkyy ſiitä kun heidän kielisſään on omituiſet ſanat kaille maanwiljeltykſen aſeille. Ohrat, niſut eli wehnät, pellawat, pawut ja herneet (riſtat) y. m. olivat heille tuttuja, mutta ruſiit, kaurat ja hamput lienewät olleet waſta muukalaiſten tuomat. Ohriſta oſaſiwat muinais-suomalaiſet tehdä juotawanſa: oluen eli olon, joka ſana on heidän kieleftään peritty Ruotſinkin kieleen. Paljon muitakin taitoja oli Suomen miehillä jo ennen kuin he tulivat muiten ſiwistyneempain kansain ſeuruſtukſeen. He taikoivat taitawaſti rautanſa ſota-aſeikſi ja muikſi tarpeikſi, he kehraſiwat willanſa ja pellawanſa wärttinällä ja kutoiwat ſitten monenlaiſia kankaita, palttinaista, aiwinaista ja ſarkaa; he hoiteliwat kimalaiſiaan (mettiäiſiä, mehiläiſiä), joista ſimaa kokiſiwat, ja kaiſen tämän oheſſa oſaſiwat Wäinämöiſen opetuſſeſta ſoittaa kanteletta ja runoilla ikäwänſä karkoittaa. Mutta, jos ſepät ja runoniekat eroitamme, ei ollut heillä mitään muuta eroitusta työwiraſſa, waan kufin teki iſe tarpeenſa. Sana: "kauppa" on ſakſaſta lainattu ja ſana: "raha" on oifeaſtanſa orawan-nahalle nimitys, koſka tätä nähtäwäſti tawarain waihetuſſeſſa käytettiin wälin-te-

fiäisiksi. Moni uusi tapa ja uusi oppi tuli vasta kristin-uskon kautta. Kynttilä on latinainen sana candela ja nähtiin ensin uuden uskon latinaisella kirkonmenolla. Suutari (sutor) on toinen nimi, jonka vasta kristin-uskon papit lienewät mukaansa tuoneet. Muuta jäädyn eroitusta ei suomalaisilla ollut kuin orjan ja vapaan; isäntä hallitsi perhe-kunnassaan, ja kun yhteisiä asioita piti keskustelta-man, kokoontuivat perheen-isännät kärkeihin. Ru-ningasta tai ruhtinasta ei lie heillä ollut; sillä nämä sanat ovat germanilaisten kielistä otetut. Ainoas-taan jotaa käydessä walittiin urhoollisin pää-mie-heksi. Linnojakin rakennettiin jonkunmoisia wihol-listen wainoa vastaan.

Suomalaisten muinainen usko näkyy aikojen kuluessa monella tavalla muuttaneen muotoonsa. Taiwaan Jumala, jonka ääni kuului ukkosien jumi-nassa, näyttää ensinnä saaneen heidän palveluksensa. Hänen nimittiwät ukoksi, josta ukkonen on saanut nimensä. Ukolla näyttävät he alussa ajatelleen ole-wan affansakin ja muun perheensä warsin ihmisten tawan mukaan, ja kun sitten rupešiwat ajattelemaan eri haltian meressä asuwaksi, nimeltä Uhto eli Uhti, luulivat hänelläkin olewan waimonsa, Wellamon. Wiimein oli heidän mielestänsä joka paikka tähn-nänsä haltioita ja luonnottaria. Metsässä hallitsi

Tapio emäntinensä tyttärinensä, Mannun euffo oli maan emäntä, ja wainajien waltakunnassa waltitti Tuoni tylynä isäntänä. Mutta uffo kuitenkin taikien hlinnä oli; hän oli yli-jumala, ilman taiken kannattaja, puhki pilvien puhuja, hattarojen hallitsija. Luultawa on, että Wäinämöinen, Ilmarinen ja Lemminkäinen myöskin olivat alkuperäänsä olleet jumalia, Wäinämöinen ehkä maan haltia, Ilmarinen ilman ja taiwaan, ja Lemminkäinen meren, waikka he Kalewalan runoissa owat ainoastaan hlenluonnollisilla woimilla warustetuita uroita, jotka taioilansa tefiwät kansansa mahtawaksi. — Suomalaisien wanha usko oli taikausta tähynnä. Taiollansa, sanallansa saattoi tietäjä eli wiisas ihminen taimuttaa luonnon woimat mielensä mukaan. Monta muinaista uskon-fähtöstä lienee jo häwinnyt tiedoistamme; warsinfin emme tiedä paljon hämläisten tawoista, jotka luultawasti jollakin lailla erisiwät farjalaiisten oloista, joista Kalewalan runot antawat meille selityksen.

Warfin yhteen aikaan ruwettiin lewittämään kristin-uskoa suomalaisille Suomessa ja heidän heimolaisillensa eteläpuolella Suomenlahtea. Breme-niläiset kauppamiehet toivat w. 1158 kristin-uskon liiwiläisille Riian lahden ja Wäinänjoen warrella, jossa sitten saksalaiset kalpa-ritarit werisellä kowuu-

della pakottivat sen-puoliset pakanat uuden uskon helmoihin. Tanskalainen kuningas Waldemar Voittaja aloitti myöhemmin saman työn Wirossa, joka sitten samate tuli kalpa-weljesten haltuun. Wanhassa uskonsa kanssa kadottivat nämä Suomen heimolaiset wapautensa ja tulivat saksalaisten herrainsa orjiksi. Rauheat kapinat, joilla he kokiivat särkeä ikeensä, eivät parantaneet heidän onnetonta tilaansa. Mutta Suomessa asettui Gerikki pyhän (w. 1157), Birger Saarin (1249) ja Torfel Rnuuttinpoian valloitus-retkien kautta Ruotsin leppeä walta, jolla Suomen kansa vähitellen ja kowilla kärsimyksillä on kaswatettu waltioolliseen täysi-ikäisyyhteen ja wapauteen. Suomen kansan maine on kaikunut ympäri mailman sekä miehen että hengen teoilla. Sen ikä on wasta alullansa, sen tulewaisuus on koittamaisillaan.

Arapilaiset.

Myöskin arapilaiset olivat ennen Kristuksen syntyä tutut, mutta silloin aivan vähä arwoiset historialle. Wasta Kristuksen jälkeisinä aikoina, kuin heidän keskellä syntyi uuden uskonnon perustaja, astuivat arapilaiset historiallisten kansain riviin.

Arapian saarento, joka on kolmen meren välinen, on luonnoltansa Afrikaan verrattava; kansa taas on vallan toista ihmisluokkaa, kuin Afrikan musta kansa. Awarat hieta-aamat täyttävät maan, joka vuosituhansitten kuluessa on säilyttänyt yhtäläisen luontonsa. Vielä tänään, niinkuin tuhat vuotta takaperin, tervehtii matkustaja ilohuudoilla hieta-aamain keskellä olevia viheriäisiä kosteikkoja, joissa tuuheat palmupuut tarjovat hänelle varjossansa hauskan leposijan. Tämä maa, monessa paikassa runsaasti kasvava itämaitten kauniimpia tuotteita, on merkillisen Arapian kansan kotoperä.

Arapilainen kansa on kielen suhteen sukua niille kansoille, jotka historian ensi-aikoina lewisivät Palestinaan, Syriaan, Foinikiaan, Babyloniaan ja Armeniaan. Arapilaisten pyhissä saduissa on paljon seurattu vanhan testamentin kertomuksia; bebuinilaiset ja länsirannikon asukkaat olivatkin sukusin Aprahamin poiasta Ismaelistä. Arapilainen on ko'oltansa keskinkertainen, tavallisesti laihamainen; elantonsa tarpeet ovat vähäiset; ruumiinsa näyttää olevan melkein paljasta luuta ja jännelihaa, ruumiin-rakennus on täynnänsä kauniista sopuisuutta, kasvot soikulaiset, mustat välähtävät silmänsä täynnänsä tulta ja neroa, kädet ja jalat kauniit ja siwät. Arapilaisen henki on tämän ul-

kumuodon mukainen; hänen ruumiin-asetuksensa osoittaa sielun ylemyyttä ja jaloutta; hän on wilpas, harras, wafaa ja lywämielinen.

Kun eivät Arabian suuret autiomaat woineet helposti metsästäjäkansaa elättää, rupesivat arapilaiset tuohon luotettavaan karjanhoitoon. Tarlasti pyysivät nämät autiomaitten kuleksivat heimokunnat eli beduinilaiset tässä elatuskeinosssa, jotta kuwaellessamme nykijääd eduiniläisiä, annamme myöskin kuman esi-isäinsä oloista, kuinka he vuosifatoja sitten elivät samain telttien alla ja samoille lähteille ja laitumille weivät hewosensa, kamelinsa ja lampaansa. — Hewonen on arapilaiselle ei ainoastaan uskollinen orja, waan myöskin hauska toveri. Beduinilaiset pitävätkin hewosensa semmoisessa armossa, että tekewät heistä pittiä sukuluettelaita. Warsan syntyä pidetään warsin onnellisena tapauksena, joka on ilolla ja onnen-toiwotuksella wietettävä. Hewokset kaswatetaan lasten joukossa telttien alla, itäänkuin perheesen kuulumat. Heidän uskollisuudesta ja ystäväällisyhydestä herrojan sa kohtaan on monta juttua. — Yhtä suuri luonnon antama apu arapilaisille on kameli. Tämä eläin on siitä merkillinen, että se aiwan vähällä juomisella tulee toimeen kun on merkillisen kestävä janoa kärsimään. Tässäpä onkin sen paras hyöty. Nämät

amarat fanta-aawat owat, näet, wedestä tyhjät, jotta matkustawaisien tähtyy wiedzä wettä mukaansa, matkalle lähtiesjään. Muutoinkin on kamelista aiwan suuri hyöty. — Kuleksiwan arapilaisen elämä on täynnänsä waaroja ja waiwoja ja etewinkin mies joukossansa on sitä elämän nautintoa mailla, jossa euroopalainen porwari elää. Beduiniläinen on myöskin ryöstäjä jotta wäkiwalta usein astuu oikeuden sijaan. Hän wäijyy usein tyllä matkustawia ja ryöstää heiltä heidän omanja, mutta wälttää tawallisesti warfautta ja ryöstöä yön-aikana. Ryöstöä karsinyttä ei hän milloinkaan heitä nälkään nääntymään, waan antaa hänelle suojelusta ja elantoa. Wieraan waraisuutta pitävät arapilaiset pyhänä, jotta se, joka on astunut arapilaisen katon alle, ei tarwitse mitään waaraa pelätä. Niinpä tapahtuukin usein, että arapilainen riistää kaikki tyhjäksi siltä, joka muutamia päiviä ennen katonsa alla on nauttinut mitä parasta talossa on ollut tarjottawana. Almuin antaminen on heillä pyhä welwollisuus. Miehen kunnia on heistä aiwan kallis; niin pidetään myöskin muhkea ulkomuoto aiwan suuressa arwossa. Parhain koristus on parta, jota toisiansa terwehtiesjä suutelewat ja johon wailaa wannoessa koskewat. Arapilaisen mieli on loukkaufselle aiwan arka; hänen äffinäinen luon-

teenja ei pian lepy, vaan on ankara kosto pyh-
tämään. Solwausta kostamatta jättää on heistä
suuri häpeä, jotta lapsien on melvollisuus isänsä
puolesta kosta, jos kosto häneltä oli jäänyt ha-
kematta. Niinpä owat monet heimokunnat vuosija-
toja läpitsensä sotineet keskenänsä, saadakseen esi-
isäin alkamat wainothöt molemmin puolin tasalle.
On, näet, heillä luulo semmoinen, että, niinkauan
kuin tapetusta werenkosto on heitetty hakematta,
ei pääse se paikka, jossa surma tapahtui, milloin-
kaan kasteen wirkistyttämäksi.

Runollisuuteen on arapilaisilla aina ollut suuri
taipumus; heidän mielikuvitteluksensa on aiwan ri-
kas, antaen kaikille asioille runollisen loisteen. Myös-
kin on heissä tarffa ja teräwä hymärrys, joka
näyttäikse monenmoisissa nerollisissa sananlaskeissa.
So aikasin pitivät he kokouksia, joissa runoelmia
esiteltiin; niinpä harjoitettiin Okadhin kaupungissa
kolmekymmentä päivää perätysten filwoituslauluja.
Palkinnon wittaminen tällöisessä tilaisuudessa
oli aiwan suuri funnia, johon kufin runoilija par-
haasta päästä koetti päästä. — Arapilaiden kieli
on merkillisen rikas kuvallisista nimityksistä, esimer-
kiksi kahdeskymmenen luwulla merkitään simaa,
kahdensadan luwulla käärmettä, neljän sadan luwulla
onnettomuutta ja tuhannen luwulla miekkaa.

Arapilainen, waikka hän on monta meidän mielestä wäلتämätöntä tarwetta wailla, on kuitenkin wapaudestaan ja suwustansa pöyhkeä. Koto puutteenensa on hänelle rakas ja armokas. Kuleksima beduiniläinen halwetti kiinteäin asuntopaikein asujamia (Fellahs), kaupunkilaisia ja maanwiljelijöitä. Beduiniläiset owat Aasian kansoista ainoat, jotka eiwät ole lannistuneet orjuuteen. Heimokunnan päämies on sheikiksi nimitetty ruhtinas, joka sowittaa sisälliset riidat ja sodassa pitää päässikön-wirkaa. Tätä waltaa ei hän uskalla wäärin käyttää, pelkään alamaistensa luopuman kuuliaisuudesta. Usein yhdistywät useat heimokunnat yhden haltian alaiseiksi; tämä sanotaan suursheikiksi eli emirikiksi.

Beduiniläisten keskellä syntyi w. 570 j. Kr. mainio Muhammed. Tämä rupefi neljäntymmenen ikäisenä kansansa profeetaksi ja perusti Islamin uskonnon, joka pian lewisi kauaksi. Miekalla ja tulella lewitettiin uusi uskon-oppi yli mailmaa. Muhammed innoitti sotilaitansa urhoollisuuteen, luvaten nskon lewittämisesä kaatuneille paratiisin ihailukset. Näinpä lewisi uusi uskonto lewiämistänsä. Kalifi eli muhammettiläisten hallitsija otti pääkaupungiksenä Damaskon; hänen howinsa oli loistollisuudestaan mainio. Täällä kukoistiwat ruuollisuus ja tieteet; yleinen siwistys pääsi hywälle

fannalle ja nousi 8:nnella vuosifadalla korkeim-
millensa.

Mutta ei ainoastaan Afia saanut tuntea arapilaisten uskon-intoa ja urhoollisuutta; koko pohjoispuoli Afrikaa tuli heidän valtaansa noin w. 700 j. Kr. Täältä läksivät he w. 711 Gibraltarin salmen yli Espaniaan ja voitettuaan länsigötiläiset laskevat he koko tämän maan allensa. Mutta valloitusheimonsa ei siihen tauonnut; he läksivät Pyreneain-wuorten yli, tunkeuden eteläiseen Ranskanmaahan. Nyt joutui koko kristikunta ja Länsi-Euroopan sivistys hirmuiseen hätään. Mutta tästä pulasta päästiin, kun arapilaiset tulivat tappiolle Tours'in tappelussa w. 732 ja peräytyivät jälleen Espaniaan. Tämä oli ensimmäinen suuri tappelu, jossa arapilaiset voitettiin; Kaarlo Suuri nöhristi heidät vielä enemmän. Vaikk'eiwät voineet valtaansa pohjoiseen päin lewittää, ottivat he kumminkin monta Välimeren saarta haltuunsa.

Ei paljon aikaa kulunut, ennenkuin arapilaiset Espanissa erisivät kalifein suuresta wallasta. Mutta heidän tänne tunkeuttua, kristittyin valta ei kokonaan häwinnyt, sillä eräs Pelago niminen länsigötiläinen ruhtinas oli paennut Asturian maakuntaan, jossa hän perusti vähäisen waltion, joka aikaa woittaen lewisi lewiämistään. Pian syntyi

Pyrenean saarennolla monta kirstittyä valtiota, jotka alinomaa sotivat arapilaisia vastaan, voit-
taen heiltä yhä enemmän alaa. W. 1492 viimein
loppui Pyrenean saarennolla arapilaiden valta-
kokonaan. Heidän herruutensa oli Espanialle erino-
maisen onnellinen. Sillä maa pääsi heidän aika-
nansa semmoiseen waurastumiseen, jott'ei sen jäl-
keinen häviö ja turmelus ole kokonaan woinut pois-
taa kaikkia tämän kukoistuksen jättämiä jälkiä.
Wielä hawaitaan sekä kansallisuudessa että muissa-
kin seikoissa paljon, joka osoittaa arapilaista alku-
perää.

Japanilaiset.

Vina 15:nnen vuosikadan alkuun oli paitfi
Amerikaa suuri osa nykyisinä aikoina hywin tun-
nettuja maita euroopalaisten tietohalulle suljettu.
Tähän kuuluu tuo Itä-Aasian rannikolla olewa
suuri saaristo, joka silloin wasta löydettiin, kuin
portugalilaiset uutta tietä Afrikan ympäritse olivat
päässeet Intiaan. Näihin saariin kuuluu Japan'in
keisarikunta. — Japanilaiset ovat martaloltansa
juhhalliset ja muutoin notkeat ja wikkelat. Sho on
kellanmoinen milt'ei ruosteentarkwaiselle wiwahtawa.
Silmät, muutoin pitkänmoiset ja kaidat, ovat sy-

wemmällä päässä, kuin tavallisesti muilla kansoilla. Pää on tavallisesti suuri ja laula lyhyt; tukka musta, paksu ja öljystä kiiltävä; nenä, waikkei juuri litteä, lyhyt ja paksu. He owat hymmärtäwäiset ja waromat, hywän-suopeat ja ystämälliset. Hallituksensa, hywä maanwiljelyksensä, säästäwäisyytensä ja erittäinkin se, kuinka tekewät ulkomaa=laisten kanssa kauppaa, osottawat kylläksi kavaluutensa ja järkähtämättömyytensä. Siisteyden pitävät he suuressa armossa, jotta melkein joka huoneessa on kylläpylaitoksia. Nöyryydessä ja tottelemaisuudessa tuskin kukaan voi japanilaisille wetoja wetaa. Alamaisuutta esimaltaa ja tottelemaisuutta vanhempia kohtaan painetaan jo aikasin nuorison mieleen. Alhaiset kumartawat sywästi hylhäisempiä ja tottelewat ehdottomasti esimiestensä käskyä. Oman wertaisiansakin terwehtiwät he aina suurella kohteliaisuudella. Nottistaesjansa pään alapäin laskewat he tavallisesti kädet polwille tahti alemmaksi sen mukaan, kuinka nöyrä terwehdyksen pitää oleman.

Uskonto on koko Japanissa pakanallinen; ainoastaan suurella waiwalla on silloin tällöin joku saatu kristin-uskoon taipumaan. Reisari on myöskin ylimmäinen pappi ja asettaa kaikki papit wirkoihinsa. Uskon-opillisia lahkokuntia on paljon.

Templit ovat päivät läpitsensä avatut, jotta kukaan saisi niissä pitää rukouksensa millä aialla tahansa. — Japanilaisten sota-aseet ovat joutsen, nuolet, sapeli ja pyssy. Joutsenet ovat hyvin suuret ja nuolet erinomaisen pitkät. Sapeli on pääase. Kukaan, joka ei kuulu maanviljelijäin säätyyn, kantaa semmoisen vyönsänsä. Kaikki ihmiset, mistä säädyistä lienevätkin, käyvät samanlaisessa puvussa. Tämä kansallinen puku on pitkä, avara kahtana, joka tehdään erilaisista aineista; suvella on se ilman vuorista, talvisaikoina taas paremmin varustettu. Vaimot pitävät useampia tällaisia kahtanoita päällyhysten. Kaikki kahtanat sidotaan lanteen ympärille vyöllä, jota kätetään taskuksi. Japanilaisilla on myöskin housut, jotka ovat hyvin avarat ja muutoinkin eriskummalliset katella. Salkineiksi pidetään tohmelia taikka kenkiä. Mieheltä leikataan hiukset pääläeltä pois otsasta niskaan saakka; sivuhiukset sitten sidotaan pääläen yli kiinni. Päästä ei peitetä muutoin kuin matkoilla. — Huoneitten permannot peitetään aina hienoista ruohoista tehdyillä matoilla ja seinät koristetaan paperilla ja kauniilla tapetilla. Rakennukset ovat pienet ja vähäpätöiset; harvoin ovat ne kahdenkertaiset. Tieteistä ja taiteista ei paljon pidetä; maanviljelys on kaikkien toimena. Kaikista tieteistä on

ainoastaan tähti-oppi jonkunmoisessa kunniasa; muut ovat vielä vasta alkamaisillansa. Useinkin aikoin on euroopalaisia tapoja ja siivistystä suurella menestyksellä lewitetty Japanin kansaan.

Neekerit- eli mustakansa.

Nyt on meidän yhdestä kansasta juteltava, jota on mailman onnettomimpia. Tämä on neekerit kansa Afrikassa. Tämä maanpiirin-osa on vielä kaikkien väihin tunnettu. Vaikka Afrikan pohjoiset rannikot jo vuosituhansia sitten olivat siivistynein kansain asuma-asiat, on vasta myöhäisempinä aikoina maan-sisuum ruvettu tunkeumaan. Paitsi tänne siirtyneitä kansoja, on Afrikassa myös alkuperäisiä asukkaita, nuo mainitut Neekerit, aito-opilaiseen kansanluokkaan kuuluvat. He ovat sekä maansisussa että läntisellä rannikolla asuma-asiat.

Neekerit ovat vahvaa ja rotewaa sukua ja elävät luonnollisessa yksinkertaisuudessa. Metsästämisen ja maanviljelyn antaa asukkaille kaikki heidän tarpeensa. Muutamat neekeriläiset heimokunnat ovat nykyisempinä aikoina taipuneet käsitöihin. Niinpä osaavat askanti-nimiset tehdä puuvilla-kankaita, sulattaa metallia ja rakentaa suuria amaroita rakennuksia. Heidän tapansa yleensä

omat kowin raa'at ja julmat. Tavalliset huoneet ovat mullasta ja oksien niouksesta tehdyt. Affunoiaksi ei käytetä lasia vaan bambu-kaislasta tehtyä ristikkoja. Orjuus, waikka Afrikassa kotoinen, eriaa täällä paljon muissa maissa tavallisesta. On, näet, täällä orjan ja herran välillä isänvaltainen olo, jotta useammissa heimokunnissa herra, ellei hän ole itse kuningas, ei uskalla tappaa orjaansa.

Puhukaamme vielä Neekerien orjiksi käyttimisestä wieraisissa maissa.

Kun eurooppalaiset kansat, espanialaiset, portugalilaiset, englantilaiset, alankomaalaiset ja ranskalaiset rupešivat löhythneitä maita Amerikassa asutamaan, puuttui heiltä usein satoisten kentojen wäijijöitä. Näitten maitten alkuperäiset asukkaat eivät hywin kykeneet näin raskaaseen työhön. Tästäpä tuli heille mieleen tuoda orjia, joilla sopisi työt toimittaa. Lähetettiin Afrikaan laivoja, joilla tuotiin joko wäkiwäillä taikka ostolla Neekeriä. Nämät sitten pantiin orjina kaikenlaisia kowia töitä toimittamaan. Tuo hirmuttawa orjankauppa oli Kristuksen edellisestä muinaisuudesta pysynyt Afriassa ja Afrikassa. Waltiut ja erithiset rupešivat nyt orjankauppaa käymään; he warustivat tätä kauppaa warten laivoja ja toivat nyt Amerikan kauppapaikoille muka "mustaa puuta", johon Nee-

kerit mustan värinsä vuosksi verrattiin. Myö-
häisempinä aikoina ovat kyllä hallitukset Euroo-
passa, erittäinkin Englannin, koettaneet hävittää
tätä kauppaa; ja suuri kansakeskeinen sota Ame-
rikassa w. 1861 päättyi siihen että orjat koko Ame-
rikan yhdyisvalloissa julistettiin vapaisiksi ja orjain
pitäminen on siitä ajasta alkaen tyhjänään kielletty.
Ihmis-suvun kunniaaksi on siis ihmiskauppa la-
kannut olemasta oikeutettu ja laillinen kauppa.

Kolmas Osake.

Uutten maanpiiri-osain kansat.

Aasiassa, Euroopassa ja Afrikassa oli vuosikatojen kuluessa ihmiskunta kristin-uskon waiutuksen alaisena wähitellen edistynyt sekä hengellissessä että ruumiillisessa katsannossa, kun yht'äkkiä 15:nnen vuosikadan lopussa ja 16:nnen alulla löydettiin maan-osia, joita ei kukaan ennen woinut aawistaakkaan, ja jotka suuruudessa ja avaruudessa wetiwät wertoja ennen tunnetuille maan-osille. Nämät uudet maanpiiri-osat olivat Amerika ja Australia saarinsaa. Meidän on vielä tässä näitten maan-osain kansat tutkittawina.

Amerikan alkukansat.

Kauan on wäitelty, owatko Amerikan alkukansat wallan toista alkuperää kuin muut ihmiset, wai owatko he muinaisina aikoina tänne siirtyneet. Tämä viimeinen luulo on paljon todenmukaisempi,

niinkuin jo ennen olemme maininneet. Kuitenkin ei ole kiellettävä, amerikalaisen ihmisluvun, mitä alkuperää sitten lieneekin, sekä ulkomuodon että kielensä puolesta olevan muista maanpiirin asukkaista hyvin eriäväinen. Tähän kuuluvat ihmiset ovat tavallisesti suuret ja rotewat. Ihonsa on waskenfarwainen; tukkansa musta, pitkä ja kiiltävä; parta ohut ja kehnomainen; otsa lyhyt; ripset esiin-pistävät; huulet paksumoiset. Nämät ovat yhteiset Amerikan kansain tuntomerkit; maan-nawan lititiinoilla asuwait eiwät kuulu tähän. Silmiin astuma on, että Amerikan kielissä on paljon sanoja, jotka wiwahtawat aasialaiisiin kieliin. Tästä onkin päätetty, amerikalaiusten olevan alkuperäisin Aasiasta. Tähän wiittaa muitakin seikkoja. Niin on esimerkiksi Meksikossa löydetty wanhoja muistopatsaita, templiä j. n. e., jotka osoittawat kokonaan aasialaista sukuperää.

Katselkaamme nyt vähän tarkemmin Amerikan erityisiä kansoja. Äärimäisessä pohjoisessa, Amerikan luoteisessa kulmassa asuwat jäisillä lumikentäillä:

Kalugialaiset, Kalusšilaiset; sotaisa ja raaka kansa, joka kauppa metsännahkoja. Amiralifunnan saarilla, joissa yli koko vuoden on lunta ja jäätä, asuwat

Wakasfilaiset jotka ulkomuodoltaan ovat erinomaisten suuret ja kaswonsa parrattomat. He ovat kowin raa'at ja tietämättömät ja asuskelewat perheittäin kehnoissa majoissa. Heidän kalanpyhdykset ja metsästämiskalut ovat hywin neroikkaasti tehdyt; heillä on jonkunmoinen piitillä warustettu airo, jolla wetävät kalat luoksensa. — Uus-Georgiassa asuwaiset kansakunnat ovat **solkukilaiset**, **eunuhutilaiset** j. n. e.; he elävät kalan-saaliista.

Mitä enemmän tullaan eteläänpäin, sitä suloisemmaksi käy luonto ja asukkaatkin muuttuvat ihmisennäköisemmiksi. Tämän voi jo sanoa Hudsonlahden liitiennoilla asuwaisista ja Labradorin ynnä Grönlannin asukkaista. Vielä näilläkin paikoilla on kowin ankara pakkanen. Kolme alkuperäistä kansaa asuu näissä koltissa maakunnissa.

Estimolaiset asuwat aina Jäämeren rannoille saakka. He ovat pikkuiset, heikot ja iholtansa lihapunertawat. Ympöriäiset majansa ovat taljoilla peitettyt ja muutoin niin wiheliäiset, ett'ei niihin pääse sifälle muuta kuin konnaamalla. Heidän hylkein nahasta tehdyt aluksensa liikkumat hywin keweästi.

Hudsonlahden liellä asuu pohjois-intialainen heimokunta, johonka kuuluvat ihmiset ovat rotewat ja kooltansa keskinkertaiset. Tuffansa on musta,

pakku ja fileä, kuin intianilaisilla ainakin. — Grönlannin asukkaat nimittävät itsensä omalla nimellä: Kalatit eli Innouhs. He luulevat auringon naisjumalaksi mutta kuun pitävät he mies-jumalana. Muutoin elävät he melkein kokonaan uskonnotta ja la'itta, vaikka kristityt lähetyssaarnaajat ovat koettaneet heitä raakuudestaan ja johdattaa. Ihonsa on kellahtava, tukka musta ja pakku, huulet paksut, silmät tuike mustat ja pienet; kädet ja jalat pienet ja sopeat. Vaimoin tähtyy kaikki työt toimittaa: päällystää wenheet taljoilla, rakentaa huoneet, mennä miestensä kanssa kalaan j. n. e. Paitti koiria ei ole grönlannilaisilla mitään koti-eläimiä. Huoneensa rakentavat he tavallisesti puorten eli kallioin suojaan. Grönlannilaisissa sanotaan olevan suuri rakkaus lapsiin ja kolffaani isänmaahansa. Osa niistä on jo käännetty kristin-uskoon. — Sätetämme nämät pakkasen pesäpaikat, tulemme Kanadaan, jonka asukkaat maansa ilman-alasta voivat maanviljelykseen ryhtyä. Väestöön kuuluu sekä tänne muuttaneita asukkaita että maan rajalla asuwaisia raakalaiskansoja; näitä ovat huronilaiset ja irokeesilaiset.

Suurin osa Pohjois-Amerikaa on nykyään pieniä valtioita, jotka ovat liitolla toisiinsa yhdistetyt. Nämät ovat Pohjois-Amerikan yhdyshalliot. Näit-

ten wäestö on parhaasta päästä tänne siirtyneitä euroopalaisia erinomattain englantilaisia, joille alku-
 asuasten tähty jättää yhä enempi tilaa. Tässä
 on meidän puhuminen ainoastaan alkuperäisistä,
 asukkaista, joita sanotaan yhteisellä nimellä intia-
 nilaiksi. He jakaantuvat useampiin heimokuntiin,
 joilla on erityiset nimensä. Tässä emme puhu muuta
 kuin, mitä on kaikille heimokunnille yhteistä. In-
 tianilaiset elävät enimmäkseen wirtojen rannalla, elät-
 täen itsensä metsästämisestä ja kalastamisesta saaliilla
 sekä maan hedelmillä. Tawoiltansa ovat he hywin
 raat. Kullakin heimokunnalla on päällikkönsä, jolle
 kuuliaisuutta osotetaan; muutoin on kukaan oma her-
 ranja. Mies on perheessensä itsewaltias. Kaikki
 tärkeät asiat jätetään soturikokouksen tutkittavaksi.
 Tämä sitten päättää ne äänneöstämisellä. Paljaasta
 hylpendestä pitävät he wieraita hywänä. Heimo-
 kunnan päällikkö kutsuu wieraan majaan ja kes-
 tittää hänen isänwaltaisella tavalla. Sitten wiewät
 kaikki kyllä hylmyt wuorotellen hänen majoihinsa.
 Näitten intianilaisten majat ovat wallan säännöt-
 tömästi raketut. Mitä wahwemmin viimeisinä ai-
 koina siirtolaisia on muuttanut näihin yhdistys-
 waltioihin, sitä enemmän ovat intianilaiset häwin-
 neet; he ovat joko siivistyksen saatuaan, hämmen-
 tyneet siirtolaisiin, tahi paenneet vielä hywemmäksi

kolffiin metsiinsä, joittenka tiheys vielä suojelee heidät yhä edemmäksi tunkeutwasta siwistyksestä.

Aiwan toisenmoinen on Meksikossa asuwaiusten laita. Nämät ovat waskenkarmaisia intianilaisia, Espaniasta tänne muuttaneita, Amerikassa syntyneitä espanialaisia (kreoli) ja kansain-hämmennyksestä syntyneitä (Mulatti, Mestetto, Tsambo). Rotoperäiset asukkaat ovat hywin wahwaa ja rotewaa sukua. He sanotaan pääsewän hywin wanhaan ikään, ovat wanhoillakin päiwillä harmaa-hiuksetta ja pysyvät kuoleman saakka merkkillisen hywisä woimissa. Meksikon intianilaiset heimokunnat ovat vuosikatojen aikoja saaneet espanialaisilta kowaa wainoa karsiä. He eivät, espanialaisten tänne tultua olleet wallan siwistyksettä; tiesiwät esimerkiksi vuoden pituuden ja hymäršiwät wähän rakennustaidettakin. Nykyään ovat he yksiwakaiset ja harwapuheiset; ovat jäykästi pysyneet wanhoissa tawoisjansa ja luuloisjansa; kristin-uskoonkin on heitä wäkiwallalla pakoitettu. Heidän laulut kuuluvat haikeilta ja surullisilta; tanssi on ainoastaan miesten huwitus. Maalaukseen ja kuwanweistoon ovat he hywin taipuaiset. Merkkillistä on nähdä, miten paljon he woivat tehnulla puukolla ja tiwellä toimittaa. Rukia rakastawat he warsinfin; paras ja

otollisin lahja, kuin voidaan jollekulle antaa, on kuffaseppele.

Näistä paljon eriäwäiset ovat Etelä-Amerikan alku-asukkaat, joista mainitsemme perualaiset, joilla on huono kyky, kolkko ja epäluuloinen mieli. Waikka heillä on hywät ruumiinvoimat, elävät he laiskoina liassansa. Huoneet ovat tehnosti raketut ja likaisuudesta inhoittawat. Yhtä tehnot ja wiheliäiset ovat myöskin heidän waatteensa ja ruokansa. Wäfewiin juomiin ovat he hywin taipuwait, jotta he semmoisia saadaßensa antawat mitä hywänsä. Paljoa siwistyneemmällä kannalla ovat Paraguay'n asukkaat, kun tuli jo aikasin kristin-usko heille tutuksi. Näitten koko rikkaus on karjoissa. Jokaisen päivän lopettawat he huvittawaisilla kokouksilla, joissa nuoret paimenet ja paimentytöt tuuheain puitten warjoissa wanhan ufon johdatuksella wuorotellen laulawat keskenänsä lauluja.

Eteläisessä osassa Etelä-Amerikaa on Patagonian maakunta, jonka asukkaat suurudestansa ovat merkilliset. Eräs matkustawainen menneeltä wuosisadalta kertoo, useitten heistä ollen seitsemän jalan pituiset. Heillä on wahwa luurakennus, keweät kaswot, ruskea iho, paksu, litteä nenä ja suuri suu. He pukeutuwat eläinten-taljoihin, jotka ovat yhteen liitetty nelikulmaisen lewätin muotoiseksi. Päässänsä

kantawat he suljilla koristetun hatun. Maa on laiha ja kasvamaton. — Etelä-Amerikan peräisimmässä osassa asuvat pescheräläiset. He sanotaan olevan mailman raa'in kansa. Kooltansa ovat he keskinkertaiset, kasvoiltansa leweät, esiinpiistävillä poskilla ja litteällä nenällä. Vivasuudestaan ei ole mahdollinen eroittaa, minä värinen ihonsa on. He ovat hylkeen-nahoissa vaattetut ja elävät kaloista ja karin-kaukaloista.

Ennenkuin jätämme Amerikan kansat, on meidän Brasilian asukkaista muutamia sanoja sanottava. Nämät ovat tawoiltansa kowin raa'at; ainoastaan ruumiilliset voimat ja raakius on heistä jossakin arvossa pidettävät. Silloinkin, kuin joutuvat vihollistensa tapettavaksi, koettawat he näitä irtistellä, sillä osottaaksensa urhoollisuutensa pyhäwän vielä kuolemassakin. Sanotaan euroopalaisen ei jaksawan jännittää kymmenwuotisen Brasilian poian joutsea.

Etelämeren saariston kansakunnat. Australia, myöskin Polynesiaksi sanottu, sisältää kaikki itäpuolelta Itä-Intian saaristoa Amerikan länsirannikoon saakka olevat saaret. Näillä saarilla asuwaiesten luku sanotaan nousewan miljoonaan henkeen. He jaetaan kahteen pää osaan; Ensimmäinen australilaiset ja toinen Australi neekerit. En-

simäisillä on malajilaisen ihmisluonon tuntomerkit ja toiset taas ovat hywin Neekerin näköiset. Näitten päälahkojen hämmenthymisestä toisiinsa ovat useat wälisumut syntyneet. He puhuvat erithisiä kieliä ja ovat erinäisellä siivistyksen kannalla. Muutamat kähwät alastomina, toiset taas jommoisisiäfin waate-repaleissa. Muutamat eläwät ainoastaan siitä, mitä luonto itsestänsä heille tarjoo, toiset taas kalan ja metsästämissen saaliista. Mutta ompa semmoisiafin, jotka wiljelewät maatanja oikein säännöllisesti, asuwat komeissa huone-rakennuksissa ja ovat waltiollisiin oloihin taipuneet. Melkein kaikilla asukkailla on tapa leikata ruumiisensa kaikenlaisia kuvia koristukseksi. Ihmisuhri on hywin tawallinen ja usein on joksikin tawallista, että he syöwät kaatuneitten wihollistensa lihaa. Heidän uskon-oppinsa on pelkkää pakanuutta; kuitenkin on kristin-usko näilläkin mailla woittanut wähän alaa.

Uusihollannin alku-asukkaat ovat iholtansa mustat, niinkuin Afrikan Neekerit, ja willa-kährähiutiset. Heidän sanotaan usein asuwan ontoksi kowerretuissa puissa. Kala ja juuret on heidän tawalliset elatusaineensa; muutamat heimo-kunnat ovat ihmisen-syöjiäfin. Sisumaan asukkaat ovat tyhjäpäiset ja raa'at, melkein kuin metsäpedot. Ripuja ja haawoja kärsiwät he ikäänkuin olisimat tuntoa

mailla. Paha-ilmaisinakin aikoina ovat he melkein alastomina. Lapsia kohdellaan lempeästi ja wanhat pidetään kunniasa. Dikeata hallitusta ei heillä ole, mutta isänvaltaisuus on lujana.

Uusi-hollantiin kuuluvain saarien asukkaat ovat tawoiltansa yhtä raa'at. Heidän vaatteensa ovat Känguruh pedon nahasta. Eläntönsä on tawallisesti karin-kaukalot ja paistettut merikrawut ja usein semmoisia aineita, joita luulisi mahdottomiksi syödä. Ensimmäisiä tänne muuttaneita siirtolaisia kohtaan olivat he kowin julmat. Keihäänsä ovat puiset ja kowin painawat; näitä käyttäessänsä ottawat he keskeltä kiinni ja wiskaawat wihollisiinsa. Heimokuntain päälliköitä heillä ei ole; mutta kussakin perheessä on tarffa järjestyks. — **Uusi-Guinean** asukkaina on kolme eri kansaa. **Papualaiset** ovat mustat ja foreamartaloiset, mustilla ja wililaisilla hiuksilla. He ovat kowin sotaiset, julmat ja petolliset. Heidän sota-aseensa ovat keihäitä, sapelia ja ampuma-aseita. **Sarasoralaiset** sanotaan elävän puisissa; eläkkeensä saawat he maanwiljelyksestä. **Badenalaiset** näyttävät olewan kulkewia kalastajia, sillä he asuwattin pienissä katetuissa we-neissä, tahi paaluihin raketetuissa huoneissa, ainakin meren liellä.

Uusi-britannian asukkaat, foreawartaloiset ja wahwat, iholtansa ruosteekarvaiset ja hiutjistansa mustat, käyvät wallan alastomina. Sota-aseensa ovat kirjawilla suljilla koristettuita keihäitä, linkoja ja nuijia. — **Uusi-georgian** asukkaat ovat mitkä mustat, mitkä ruosteekarvaiset. Heillä on itsewaltainen päällikkö. Hän pidetään semmoisessa kunniasa, jotta esim. ei kukaan kuoleman uhalla uskalla astua kunniaan warjohon. **Uusikaledonialaiset** ovat wakiista ja hyvän-suopeata kansaa, waikka heillä vielä on tapana ihmisiä shöbä. He osaawat hywin weneitä rakentaa, joilla soutawat merkillisen sukkelaasti. Waimoin tila on niin huono, että ne saawat juhdan-wirkaakin toimittaa.

Lopuksi tähtyy meidän mainita tämän ääretömän saariston merkillisimmät kansat. Nämät ovat **Seura-saarten** ja **Sandwiki-saarten** asukkaat. Näihin saarihin on jo aikaa sitten kristinusko ja euroopalainen siwistys tullut. Maanviljelys ja keinollisuus on hywässä alussa. Kansa on kauniin-näköinen, hyvän-suopea ja jalomielinen.

Wielä ei ole kaikki näissä merissä olewat saaret löydetty. Wielä nytkin tekewät rohkeamieliset merenkulkijat uusia löytöretkiä warsinakin etelä-nawan liellä.

Sisällys.

	Sivu.
Ihmiskunta yleensä	5.
1. Kaukasolainen ihmisluokka	6.
2. Mongolilainen "	7.
3. Aitiopilainen "	7.
4. Amerikalainen "	7.
5. Malajilainen "	8.

Ensimmäinen Osake. Kristuksen edelliset kansat.

1. Seprealaiset eli juutalaiset	19.
2. Intialaiset	30.
3. Ehyptiläiset	33.
4. Babylonilaiset ja assyrialaiset	40.
5. Joonikilaiset	42.
6. Persialaiset	44.
7. Ekythiläiset	48.
8. Selleniläiset eli kreikkalaiset	51.
9. Roomalaiset	72.

Toinen Osake. Kristuksen jälkiset kansakunnat . 94.

Germanilaiset (Saksalaiset)	101.
Frankilaisten valta	111.
Britannian saarten asukkaat	113.
Normannilaiset eli skandinawilaiset	119.
Slawilaiset	123.
Suomalaiset	128.
Arapilaiset	133.
Japanilaiset	140.
Neeker- eli mustakansa	143.

Kolmas Osake. Uutten maanpiiri-osain kansat.

Amerikan alkukansat	146.
-------------------------------	------